Teach Yourself Samskrit

संस्कृतस्वाध्यायः

प्रथमा दीक्षा

परिशिष्टम्

सम्पादकः
वेम्पटि कुटुम्बशास्त्री

राष्ट्रिय संस्कृत संस्थानम्
नव देहली

Teach Yourself Samskrit

संस्कृत-स्वाध्यायः

प्रथमा दीक्षा

परिशिष्टम्

सम्पादकः
वेम्पटि कुटुम्बशास्त्री

राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानम्
मानितविश्वविद्यालयः
नवदेहली

Publisher : Prof. Vempaty Kutumba Sastry
Vice - Chancellor
Rashtriya Sanskrit Sansthan
(Deemed University)
56-57, Institutional Area, Jánakpuri,
New Delhi - 110 058
Ph. : 011-25541949
Fax : 011-25541948
E-mail : rsks@nda.vsnl.net.in

First Edition	:	January	2002,	1000 Copies
First Reprint	:	August	2002,	4000 Copies
2nd Reprint	:	October	2003,	1000 Copies
3rd Reprint	:	November	2003,	30,000 Copies
4th Reprint	:	December	2003,	20,000 Copies
5th Reprint	:	March	2004,	50,000 Copies
ISBN	:	81-86111-04-2		

Price : Rs. 200.00 (Per Set)

Printer :
Graphic World
Graphics & Print Services
1659-62 Dakhni Rai Street,
Darya Ganj, New Delhi - 110002

संस्कृतस्वाध्यायः

प्रथमा दीक्षा

मार्गदर्शनसमितिः

प्रो0 श्रीधर वसिष्ठः
श्री चमू. कृष्णशास्त्री
श्रीमती शशिप्रभा गोयल
डा0 विश्वासः

प्रो0 के.वि. रामकृष्णमाचार्यः
डा0 चाँद किरण सलूजा
श्री जनार्दन हेगडे
डा0 रा. देवनाथन्

ललित कुमार त्रिपाठी
वाई.एस. रमेशः
सुकान्त कुमार सेनापतिः
वनमाली बिश्वालः

सहयोगिनः

चित्रकारः - कल्लोल मजूमदार
चित्रसज्जाकारौ- ब्रह्म बसेटिया
विजय बसेटिया

सहचित्रकारः - भास्कर सिन्हा
अक्षरसंयोजकः - जवाहर लाल गुप्त

दो शब्द

प्रस्तुत पुस्तक संस्कृत स्वाध्याय की प्रथमा दीक्षा का परिशिष्ट भाग है। इसमें प्रथमा दीक्षा के '**वाक्यव्यवहारः**' तथा '**वाक्यविस्तरः**' के अभ्यासों की उत्तरदीपिका के साथ ही इस दीक्षा में प्रयुक्त शब्दों के हिन्दी एवं अंग्रेजी अर्थ, प्रयुक्त धातुओं की संक्षिप्त रूपसारणी तथा पाठित शब्द रूप दिए गए हैं। इसे पाँच परिशिष्टों में संग्रथित किया गया है। प्रथम एवं द्वितीय परिशिष्ट में क्रमशः '**वाक्यव्यहारः**' एवं '**वाक्यविस्तरः**' की उत्तरदीपिका है जबकि तृतीय परिशिष्ट में प्रयुक्तशब्दकोश है। शब्दकोश में पुं०/स्त्री०/नपुं० शब्दों के उसी लिङ्ग में लेखन के साथ कोष्ठ में उनके लिङ्ग का भी निर्देश है, जबकि विशेषण शब्दों को निर्विभक्तिक रूप में ही रखा गया है। विशेषणशब्दों के अतिरिक्त भी भूतकालिक कृदन्त शब्दों एवं अन्य इस प्रकार के शब्दों, जिनके तीनों लिङ्गों में प्रयोग होते हैं निर्विभक्तिक उल्लेख के साथ त्रि० (त्रिलिङ्ग) लिखा गया है। क्रियाओं का अनुबन्धरहित धातु के रूप में उल्लेख है तथा कोष्ठ में उनके लट् के रूप के साथ अन्यरूपों की संक्षिप्त सारणी के अवलोकनार्थ द्र० परि० 4 (द्रष्टव्य परिशिष्ट 4) का उल्लेख किया गया है। सोपसर्ग धातुओं का उपसर्ग + धातु के रूप में उल्लेख करते हुए कोष्ठ में उसका लट् रूप भी दर्शित है। कुछ क्रियाओं जिनके धातु एवं रूप में बहुत अन्तर है उनके लट्-रूप का उल्लेख कर सम्बद्ध धातु के अवलोकानार्थ सङ्केत दिया गया है (जैसे– पश्यति-द्र० दृश्)। परिशिष्टम् 4 में इस दीक्षा में प्रयुक्त धातुओं के लट्, लृट्, लोट्, लङ् और ण्यन्त में लट् तथा शुद्ध धातु से क्तवतु क्त्वा ल्यप् तुमुन् के रूप दिए गए हैं। क्तवतु में पुंलिङ्ग का रूप दिया गया है। वान् के स्थान पर वती जोड़कर स्त्रीलिङ्ग मे रूप स्वयं भी जाना जा सकता है जैसे– पठितवान् (पुं०) पठितवती (स्त्री०)। परिशिष्टम् 5 में इस दीक्षा में मुख्यतया पाठित शब्दरूप प्रकारों का उल्लेख है।

आशा करता हूँ यह पुस्तक प्रथमा दीक्षा के अध्ययन में सहायक सिद्ध होगी। पाठकों एवं सुधीजनों के अमूल्य परामर्श इसके और भी परिष्कृत रूप में प्रकाशनार्थ प्राप्त हो सकेगें।

सम्पादक

वेम्पटि कुटुम्बशास्त्री

सङ्केताक्षर-सूची

अव्य	अव्ययम्
त्रि.	त्रिलिङ्गः
द्र.	द्रष्टव्यम्
नपुं.	नपुंसकलिङ्गः
परि.	परिशिष्टम्
पुं.	पुंलिङ्गः
वि.	विशेषणम्
सर्व.	सर्वनाम
स्त्री.	स्त्रीलिङ्गः

विषयानुक्रमणी

परिशिष्टम्-१

वाक्यव्यवहारस्य उत्तरदीपिका

प्रथमः स्तबकः

अभ्यासः 1

1. एषः	2. सः	3. एषः	4. सः	5. सः
6. एषः	7. एषः	8. सः	9. सः	10. एषः
11. एषः	12. सः	13. सः	14. एषः	15. एषः
16. सः				

अभ्यासः 2

1. एषा	2. सा	3. एषा	4. सा	5. सा
6. एषा	7. एषा	8. सा	9. एषा	10. सा
11. एषा	12. सा	13. एषा	14. सा	15. सा
16. एषा				

अभ्यासः 3

1. एतत्	2. तत्	3. तत्	4. एतत्	5. एतत्
6. तत्	7. तत्	8. एतत्	9. एतत्	10. तत्
11. तत्	12. एतत्	13. एतत्	14. तत्	15. तत्
16. एतत्				

अभ्यासः 4

1. सः	2. एतत्	3. एषा	4. सा	5. एतत्
6. एषा	7. एषा	8. तत्		

अभ्यासः 5

1. एतत्	2. एषा	3. एतत्	4. एतत्	5. एषः
6. एषा	7. एषः	8. एतत्	9. एषः	10. एतत्
11. एषः	12. एषा	13. एषः	14. एषा	15. एषः
16. तत्	17. सा	18. तत्	19. तत्	20. सः
21. सा	22. सः	23. तत्	24. सः	25. तत्
26. सः	27. सा	28. सः	29. सा	30. सः

अभ्यासः 6

(क)

1. एषः सूर्यः
2. एतत् पुस्तकम्
3. एषा नदी
4. एतत् वस्त्रम्
5. एषा सारिका
6. एतत् नक्षत्रम्
7. एषा लेखनी
8. एषः वृषभः
9. एषा लता
10. एषः वरुणः
11. एषः वृक्षः
12. एतत् फलम्
13. एतत् पत्रम्
14. एतत् चित्रम्
15. एतत् व्यजनम्

(ख)

1. सः चन्द्रः
2. सा लेखिका
3. तत् जलम्
4. तत् शरीरम्
5. सः मृगः
6. सः आकाशः
7. सा पुस्तिका
8. सः अश्वः
9. सः वृक्षः
10. सः यमः
11. तत् पर्णम्
12. तत् पुष्पम्
13. सा लेखनी
14. सा पादरक्षा
15. सः दीपः

अभ्यासः 7

1. एतत् फलम्
2. सः घटः
3. सः स्वर्णकारः
4. सः दीपः
5. एषा पत्रिका
6. एतत् पुष्पम्
7. सः वृक्षः
8. एषा अध्यापिका
9. तत् पर्णम्
10. सः बिडालः
11. सः अश्वः
12. एषा पुस्तिका
13. तत् सिंहासनम्
14. एषः वानरः
15. एतत् उपनेत्रम्
16. एतत् उद्यानम्
17. सा पाठशाला
18. तत् वातायनम्
19. एषा शाटिका
20. सः भल्लूकः
21. सः मयूरः
22. एषा कथा
23. एषा छात्रा
24. एतत् नेत्रम्

25. सा दर्वी
26. सः शुकः
27. एषा घटी
28. एषः समुद्रः
29. सा सूची
30. सा लेखिका

अभ्यासः 8

1. एषः शुकः
2. सः मयूरः
3. एतत् पुस्तकम्
4. सा बालिका
5. एषा दर्वी
6. सः तरुणः
7. एषः हरिणः
8. एषः वृक्षः
9. सः बिडालः
10. एषा लता
11. तत् पर्णम्
12. तत् पुष्पम्
13. एषा माला
14. सा देवी
15. सः मीनः
16. एषः मकरः
17. सा जननी
18. एषः चषकः
19. एतत् व्यजनम्
20. सा कर्तरी
21. तत् छत्रम्
22. एषः सिंहः
23. तत् ऊरुकम्
24. सा लेखनी
25. एषः कुक्कुरः
26. एषा गोशाला
27. सः बकः
28. तत् मुखम्
29. एषा महिषी
30. एषा नारी

अभ्यासः 9

1. एषः नर्तकः
2. सः गायकः
3. एषः सौचिकः
4. सः कुम्भकारः
5. एषः धीवरः
6. सः व्याधः
7. एषः चालकः
8. सः पत्रवाहकः

अभ्यासः 10

1. एषा गायिका
2. सा उपचारिका
3. एषा तुला
4. सा मधुमक्षिका
5. एषा गृहगोधिका
6. सा लता
7. एषा सूची
8. सा पुनःपूरणी
9. एषा पत्रसूची
10. सा वेल्लनी

अभ्यासः 11

1. एतत् पर्णम्
2. तत् मुखम्
3. तत् क्रीडनकम्
4. तत् चक्रम्
5. एतत् उदरम्
6. तत् हृदयम्
7. एतत् पनसम्
8. तत् आलुकम्
9. एतत् आम्रम्
10. तत् दाडिमम्
11. तत् कदलीफलम्
12. एतत् लशुनम्
13. एतत् व्यजनम्
14. तत् कमलम्
15. तत् पादांशुकम्
16. एतत् करांशुकम्

अभ्यासः 12

1. एषः मूषकः 2. सः बिडालः 3. एषः मयूरः 4. सः शुकः
5. एषः मेषः 6. सा अजा 7. एषा छात्रा 8. सा अध्यापिका
9. एतत् पुष्पम् 10. तत् फलम् 11. एतत् नेत्रम् 12. तत् मुखम्
13. एषः स्वर्णकारः 14. सः लोहकारः 15. एषा नर्तकी 16. सा द्विचक्रिका

अभ्यासः 13

1. एतत् किम्? 2. एषः कः? 3. एषा का? 4. सा का?
5. तत् किम्? 6. सः कः?

अभ्यासः 14

1. एषा का 2. एषः 3. एषा का 4. एतत् किम्
5. एतत् किम् 6. एषः कः 7. एषा का 8. एषः कः
9. एषः कः 10. एषा का 11. एषः कः 12. एतत् किम्

अभ्यासः 15

2. सः कः ? 3. सा का ? 4. सा का ? 5. तत् किम् ?
6. सः कः ? 7. तत् किम् ? 8. सः कः ? 9. सा का ?
10. सः कः ? 11. सः कः ? 12. सा का ? 13. तत् किम् ?
14. एतत्

अभ्यासः 16

1. एतत् किम् ? 2. तत् किम् ? 3. एषः कः ? 4. सा का ?
5. सः कः ? 6. एषा का ? 7. तत् किम् ? 8. सा का ?

अभ्यासः 17

1. प्र० - कः उ० - एषः
2. प्र० - किम् उ० - तत्
3. प्र० - का उ० - एषा
4. प्र० - एषः
5. प्र० - एतत्
6. प्र० - एषा उ० - एषा
7. प्र० - कः उ० - सः
8. प्र० - सा का
9. प्र० - एषा का ?
10 प्र० - तत्

अभ्यासः 18

प्रश्नः	*उत्तरम्*
1. एषः कः ?	1. एषः भल्लूकः
2. सा का ?	2. सा द्विचक्रिका
3. एषा का ?	3. एषा देवता
4. एषा का ?	4. एषा माला
5. तत् किम् ?	5. तत् कृष्णफलकम्
6. एषा का ?	6. एषा अङ्कनी
7. एषः कः ?	7. एषः धीवरः
8. एषः कः ?	8. एषः विदूषकः
9. सः कः ?	9. सः हरिणः

प्रश्नः	उत्तरम्
10. सा का ?	10. सा सम्मार्जनी
11. सा का ?	11. सा कर्कटी
12. सः कः वृक्षः ?	12. सः आम्रवृक्षः
13. सः कः ?	13. सः नृपः
14. एषा का ?	14. एषा द्रोणी
15. एषा का ?	15. एषा दर्वी
16. तत् किम् ?	16. तत् सोपानम्
17. सा का ?	17. सा पुनःपूरणी
18. सः कः ?	18. सः अध्यापकः
19. एतत् किम् ?	19. एतत् युतकम्
20. एषा का ?	20. एषा गोशाला
21. एतत् किम् ?	21. एतत् दाडिमम्
22. एषा का ?	22. एषा अध्यापिका
23. सः कः ?	23. सः वानरः
24. तत् किम् ?	24. तत् वातायनम्

1.3.1

4. अध्यापकः	अध्यापकौ	अध्यापकाः
5. मयूरः	मयूरौ	मयूराः
6. वृक्षः	वृक्षौ	वृक्षाः
7. वानरः	वानरौ	वानराः
8. —	सूर्पौ	सूर्पाः
9. बकः	बकौ	बकाः
10. भल्लूकः	भल्लूकौ	भल्लूकाः

अभ्यासः 19

2. अश्वः, अश्वौ 3. भल्लूकः, भल्लूकौ 4. मयूरः, मयूरौ 5. शुकः, शुकौ 6. पिकः, पिकौ 7. वानरः, वानरौ 8. मूषकः, मूषकौ 9. कपोतः, कपोतौ 10. मीनः, मीनौ

अभ्यासः 20

2. बिडालः, बिडालाः 3. बकः, बकाः 4. पत्रवाहकः, पत्रवाहकाः
5. सौचिकः, सौचिकाः 6. व्याधः, व्याधाः 7. घटः, घटाः
8. कच्छपः, कच्छपाः 9. सर्पः, सर्पाः 10. कपोतः, कपोताः

1.3.2

2. एषः	एतौ	एते
3. एषः	एतौ	एते
4. एषः	एतौ	एते
5. एषः	एतौ	एते

अभ्यासः 21

1. एतौ, एते 2. एषः, एतौ, वानराः 3. एषः, वृक्षौ, एते
4. एषः, सिंहौ, एते 5. शशकः, शशकौ, एते
6. एषः, मयूरौ, मयूराः 7. हंसः, हंसौ, एते 8. एषः शुकौ, एते
9. एषः, एतौ, बकाः 10. एषः, कच्छपौ, एते 11. एषः, एतौ, मृगाः

1.3.3 (क)

2. लते	लताः
3. माले	मालाः
4. कलिके	कालिकाः
5. मक्षिके	मक्षिकाः
6. पिपीलिके	पिपीलिकाः
7. छात्रे	छात्राः
8. अध्यापिके	अध्यापिकाः
9. पेटिके	पेटिकाः
10. पत्रिके	पत्रिकाः

1.3.3 (ख)

2. नार्यौ	नार्यः
3. घटयौ	घट्यः
4. भिक्षुक्यौ	भिक्षुक्यः
5. कर्त्तर्यौ	कर्तर्यः

6.	चालन्यौ	चालन्यः
7.	लेखन्यौ	लेखन्यः
8.	अङ्कन्यौ	अङ्कन्यः
9.	नद्यौ	नद्यः

अभ्यासः 22

1. लेखनी, लेखन्यौ
2. सूची, सूच्यौ
3. अङ्कनी, अङ्कन्यौ
4. छुरिका, छुरिके
5. मक्षिका, मक्षिके
6. पेटिका, पेटिके
7. अजा, अजे
8. माला, माले
9. छात्रा, छात्रे
10. कलिका, कलिके

अभ्यासः 23

3. स्थालिका, स्थालिकाः
4. द्विचक्रिका, द्विचक्रिकाः
5. गृहगोधिका, गृहगोधिकाः
6. गायिका, गायिकाः
7. सूची, सूच्यः
8. वेल्लनी, वेल्लन्यः
9. तुला, तुलाः
10. नर्तकी, नर्तक्यः

1.3.3 (+)

2.	एषा	एते	एताः
3.	एषा	एते	एताः
4.	एषा	एते	एताः
5.	एषा	एते	एताः
6.	एते पुत्र्यौ		एताः पुत्र्यः
7.	एषा	एते	एताः
8.	एषा	एते	एताः

अभ्यासः 24

2. एषा, लते, लताः
3. शाखे, एताः
4. एषा, एते, पञ्जिकाः
5. एते, मालाः
6. एते, एताः
7. एषा, पेटिकाः
8. पत्रिके, एताः
9. चटका, एते, चटकाः
10. एषा, एते पिपीलिकाः

अभ्यासः 25

1. एते, नट्यः
2. एषा, नार्यौ, एताः
3. एषा, जनन्यः
4. एषा, चालन्यौ, एताः
5. घटी, एते, घट्यः
6. एते, एताः

7. एषा, लेखन्यौ
8. एषा, अङ्कन्यौ, एताः अङ्कन्यः
9. एषा नगरी, एते नगर्यौ, एताः
10. एते, एताः वेण्यः

1.3.4

3. छात्रे
4. सिंहासने
5. पात्रे
6. नाणके
7. गृहे
8. नेत्रे
9. कमले
10. वस्त्रे

अभ्यासः 26

1. विमानम्, विमानानि,
2. छत्रम्, छत्राणि
3. आम्रम्, आम्राणि
4. ऊरुकम्, ऊरुकाणि
5. कमलम्, कमलानि
6. व्यजनम्, व्यजनानि
7. नेत्रम्, नेत्राणि
8. युतकम्, युतकानि
9. पर्णम्, पर्णानि
10. पनसम्, पनसानि

अभ्यासः 27

1. आलुकम्, आलुके
2. लशुनम्, लशुने
3. क्रीडनकम्, क्रीडनके
4. व्यजनम्, व्यजने
5. पत्रम्, पत्रे
6. पुस्तकम्, पुस्तके
7. लोकयानम्, लोकयाने
8. विमानम्, विमाने
9. छत्रम्, छत्रे
10. उपनेत्रम्, उपनेत्रे

1.3.5

2. एतत्	एते	एतानि
3. एतत्	एते	एतानि
4. एतत्	एते	एतानि

अभ्यासः 28

2. एतत्, व्यजने, एतानि
3. फलम्, एते, फलानि
4. एतत्, गृहे, एतानि
5. मन्दिरम्, एते, एतानि
6. एतत्, नगरे, नगराणि
7. एतत्, पर्णे, एतानि
8. एतत्, एते, कमलानि
9. एतत्, एते
10. एतत्, एते कागदे, एतानि

1.3.7

2. तौ कपोतौ, ते कपोताः
3. तौ मकरौ, ते मकराः
4. तौ सैनिकौ, ते सैनिकाः
5. तौ अश्वौ, ते अश्वाः
6. तौ वानरौ, ते वानराः
7. तौ भल्लूकौ, ते भल्लूकाः
8. तौ शुकौ, ते शुकाः
9. तौ बकौ, ते बकाः

1.3.7 (क)

2. शाखा	शाखे	शाखाः
3. कलिका	ते कलिके	ताः कालिकाः
4. पिपीलिका	ते पिपीलिके	ताः पिपीलिकाः

1.3.7 (ख)

2. ते नर्त्तक्यौ, नर्त्तक्यः 3. नदी, ते नद्यौ 4. नारी, ते, ताः नार्यः

1.3.7 (ग)

2. पुष्पाणि
3. ते गृहे, तानि गृहाणि
4. व्यजने, तानि व्यजनानि
5. ते पर्णे. तानि पर्णानि
6. ते पत्रे. तानि पत्राणि
7. ते गृञ्जने, तानि गृञ्जनानि
8. ते आलुके, तानि आलुकानि
9. ते पनसे. तानि पनसानि
10. ते कमले, तानि कमलानि

अभ्यासः 29

1. प्र० – एते के ?	उ० – एते कमले
2. प्र० – तानि कानि ?	उ० – तानि फलानि
3. प्र० – एतौ कौ ?	उ० – एतौ अध्यापकौ
4. प्र० – तौ कौ ?	उ० – तौ छात्रौ
5. प्र० – एताः काः ?	उ० – एताः मालाः
6. प्र० – तौ कौ ?	उ० – तौ मयूरौ
7. प्र० – एतानि कानि ?	उ० – एतानि आम्राणि
8. प्र० – ते के ?	उ० – ते अजे
9. प्र० – एते के ?	उ० – एते बकाः
10. प्र० – तौ कौ ?	उ० – तौ भल्लूकौ
11. प्र० – एषा का ?	उ० – एषा लता
12. प्र० – ते के ?	उ० – ते पेटिके
13. प्र० – एते के ?	उ० – एते महिले
14. प्र० – ते के ?	उ० – ते गृहे
15. प्र० – एषः कः ?	उ० – एषः चषकः
16. प्र० – तौ कौ ?	उ० – तौ अश्वौ

अभ्यासः 30

गृहम् - 1	चालकः,	आसन्दः,	काकः,	कोकिलः,	आकाशः
गृहम् - 2	छात्रौ,	वानरौ,	वृक्षौ,	अश्वौ,	अध्यापकौ
गृहम् - 3	गजाः,	शूर्पाः,	बालकाः,	भल्लूकाः,	मयूराः
गृहम् - 4	मक्षिका,	माला,	कर्त्तरी,	पत्रिका,	अजा
गृहम् - 5	नद्यौ,	लेखन्यौ,	अध्यापिके,	कलिके,	पत्रिके
गृहम् - 6	मालाः,	कलिकाः,	चालन्यः,	भिक्षुक्यः,	लताः
गृहम् - 7	नेत्रम्,	छत्रम्,	रूप्यकम्,	पात्रम्,	नक्षत्रम्
गृहम् - 8	सिंहासने,	कमले,	उद्याने,	विमाने,	गृहे,
गृहम् - 9	द्वाराणि,	पुष्पाणि,	फलानि,	पत्राणि,	पर्णानि

अभ्यासः 31

1. न	2. आम्	3. न	4. न,
5. न	6. आम्	7. न	8. न
9. आम्	10. न		

अभ्यासः 32

1. आम्	2. न	3. आम्	4. आम्
5. आम्	6. न	7. न	8. न
9. न	10. न		

अभ्यासः 33

3. न, एतौ मयूरौ
4. न, एतानि लोकयानानि
5. आम्, एते द्विचक्रिके
6. आम्, एषा सम्मार्जनी
7. न, एते बकाः
8. आम्, एते पुस्तके
9. न, एतौ पादौ
10. न, एतानि, पर्णानि

अभ्यासः 34

5. आम्, एषा मयूरी अस्ति।
6. न, सा स्थालिका नास्ति। सा वेल्लनी अस्ति।
7. न, एषा गोशाला नास्ति। एषा अश्वशाला अस्ति।
8. आम्, सा पेटिका अस्ति।

अभ्यासः 35

2. न, तत् वातायनम् नास्ति। तत् द्वारम् अस्ति।
3. न, एतत् मन्दिरम् नास्ति। एतत् गृहम् अस्ति।
4. आम्, तत् उद्यानम् अस्ति।
5. आम्, एतत् आम्रम् अस्ति।
6. आम्, तत् कदलीफलम् अस्ति।
7. आम्, एतत् उपनेत्रम् अस्ति।
8. न, तत् मुखं नास्ति। तत् नेत्रम् अस्ति।

अभ्यासः 36

2. नास्ति	3. अस्ति	4. नास्ति	5. नास्ति
6. नास्ति	7. अस्ति	8. नास्ति	9. नास्ति
10. अस्ति	11. नास्ति	12. अस्ति	13. अस्ति
14. अस्ति	15. नास्ति	16. नास्ति	17. नास्ति
18. नास्ति	19. अस्ति	20. अस्ति	21. अस्ति
22. अस्ति	23. अस्ति	24. अस्ति	25. अस्ति
26. अस्ति	27. अस्ति	28. अस्ति	29. अस्ति
30. अस्ति	31. अस्ति	32. अस्ति	33. अस्ति
34. अस्ति			

1.4.3

3. स्तः, सन्ति।
4. स्तः, सन्ति।
6. अस्ति, शकटौ स्तः, शकटाः सन्ति।
7. अस्ति, रथौ स्तः, रथाः सन्ति।
8. अस्ति, दण्डौ स्तः, दण्डाः सन्ति।
9. अस्ति, दीपौ स्तः, दीपाः सन्ति।
10. अस्ति, दर्पणौ स्तः, दर्पणाः सन्ति।

1.4.3 (क)

2. माले स्तः, मालाः सन्ति।
3. नौके स्तः, नौकाः सन्ति।
4. कलिके स्तः, कलिकाः सन्ति।
5. पत्रिके स्तः, पत्रिकाः सन्ति।
6. मक्षिके स्तः, मक्षिकाः सन्ति।
7. पिपीलिके स्तः, पिपीलिकाः सन्ति।
8. पेटिके स्तः, पेटिकाः सन्ति।
9. बालिके स्तः, बालिकाः सन्ति।
10. अजे स्तः, अजाः सन्ति।
11. शाटिके स्तः, शाटिकाः सन्ति।

12. वाटिके स्तः, वाटिका सन्ति। 13. नाटिके स्तः, नाटिकाः सन्ति।
14. रोटिके स्तः, रोटिकाः सन्ति। 15. लते स्तः, लताः सन्ति।

1.4.3 (ख)

2. अङ्कन्यौ स्तः, अङ्कन्यः सन्ति। 3. दैनन्दिन्यौ स्तः, दैनन्दिन्यः सन्ति।
4. नार्यौ स्तः, नार्यः सन्ति। 5. कर्त्तर्यौ स्तः, कर्त्तर्यः सन्ति।
6. नख रञ्जन्यौ स्तः, नख रञ्जन्यः सन्ति। 7. नर्त्तक्यौ स्तः, नर्त्तक्यः सन्ति।
8. घट्यौ स्तः, घट्यः सन्ति। 9. भगिन्यौ स्तः, भगिन्यः सन्ति।
10. चालन्यौ स्तः, चालन्यः सन्ति।

1.4.3 (ग)

2. फले स्तः, फलानि सन्ति। 3. पुष्पे स्तः, पुष्पाणि सन्ति।
4. पत्रे स्तः, पत्राणि सन्ति। 5. त्रिशूले स्तः, त्रिशूलानि सन्ति।
6. नेत्रे स्तः, नेत्राणि सन्ति। 7. उष्णीषे स्तः, उष्णीषानि सन्ति।
8. विमाने स्तः, विमानानि सन्ति। 9. व्यजने स्तः, व्यजनानि सन्ति।
10. सिंहासने स्तः, सिंहासनानि सन्ति। 11. कमले स्तः, कमलानि सन्ति।
12. चक्रे स्तः, चक्राणि सन्ति। 13. रूप्यके स्तः, रूप्यकाणि सन्ति।
14. चित्रे स्तः, चित्राणि सन्ति।

अभ्यासः 37

1. सन्ति	2. स्तः	3. सन्ति	4. अस्ति
5. अस्ति	6. अस्ति	7. सन्ति	8. सन्ति
9. स्तः	10. अस्ति	11. स्तः	12. स्तः
13. सन्ति	14. अस्ति	15. सन्ति	16. स्तः
17. स्तः	18. सन्ति	19. अस्ति	20. अस्ति
21. स्तः	22. अस्ति	23. सन्ति	24. सन्ति
25. अस्ति	26. स्तः	27. सन्ति	28. सन्ति
29. सन्ति	30. स्तः		

अभ्यासः 38

1. सन्ति	2. स्तः	3. स्तः	4. सन्ति
5. स्तः	6. स्तः	7. सन्ति	8. सन्ति
9. स्तः	10. सन्ति	11. स्तः	12. स्तः

13. स्तः 14. स्तः 15. सन्ति 16. सन्ति
17. स्तः 18. स्तः 19. स्तः 20. स्तः।

अभ्यासः 39

1. उत्तिष्ठति 2. नमति 9. गच्छति 14. पठति
15. लिखति 17. आगच्छति 18. पश्यति

अभ्यासः 40

2. बालिका क्रीडति। 3. तरुणः धावति। 4. भक्तः अर्चति।
5. गायकः गायति। 6. नटः नृत्यति। 7. वानरः आरोहति।
8. बालकः खादति। 9. पुत्री खादति। 10. वृद्धा पश्यति।
11. अध्यापकः पाठयति। 12. वृद्धः उपविशति। 13. जननी पचति।
14. चोरः चोरयति। 15. यात्रिकः पिबति। 16. धनिकः यच्छति (ददाति)।

अभ्यासः 41

2. भोजनं करोति। 3. अध्ययनं करोति। 4. शयनं करोति।
5. भ्रमणं करोति। 6. अभिवादनं करोति। 7. निन्दनं करोति।
8. श्रवणं करोति। 9. कीर्तनं करोति। 10. मननं करोति।
11. स्मरणं करोति। 12. दर्शनं करोति।

अभ्यासः 42

2. जपं करोति। 3. उपहासं करोति। 4. वादं करोति।
5. सत्कारं करोति। 6. चीत्कारं करोति। 7. अनुरोधं करोति।
8. त्यागं करोति। 9. परिष्कारं करोति। 10. बहिष्कारं करोति।

अभ्यासः 43

2. निद्रां कुर्वन्ति। 3. रचनां कुर्वन्ति। 4. उपासनां कुर्वन्ति।
5. दयां कुर्वन्ति। 7. याचनां कुरुतः। 8. पूजां कुरुतः।
9. प्रतीक्षां कुरुतः। 10. प्रतीक्षां कुरुतः।

अभ्यासः 44

1. गजः पिबति। 2. विदूषकः हसति। 3. मूषकः खादति।
4. धनिकः यच्छति। 5. वृद्धः गच्छति। 6. महिला गायति।

7. लेखिका लिखति। 8. फलं पतति। 9. भक्तः नमति।
10. अश्वः धावति। 11. मयूरः नृत्यति। 12. बालकः स्नाति।

अभ्यासः 45

1. पण्डितः लिखति। 2. विदूषकः हसति। 3. बालिका लिखति।
4. भक्तः नमति। 5. कुक्कुरः। 6. सिंहः।
7. बालः क्रीडति। 8. धनिकः यच्छति। 9. तरुणः तरति।
10. बिडालः पिबति 11. कुक्कुरः पश्यति 12. महिला पचति।
13. बालकः ताडयति। 14. अश्वः धावति। 15. छात्रः पठति।
16. बालकः खादति। 17. बालकः गायति। 18. बालिका नृत्यति।
19. बालकः प्रक्षालयति। 20. वृद्धा पश्यति।

अभ्यासः 46

3. मूषकौ खादतः, मूषकाः खादन्ति। 4. बिडालौ पिबतः, बिडालाः पिबन्ति।
5. पिकौ कूजतः, पिकाः कूजन्ति। 6. शुकौ कूजतः, शुकाः कूजन्ति।
7. मयूरौ नृत्यतः, मयूराः नृत्यन्ति। 8. कृषकौ कर्षतः, कृषकाः कर्षन्ति।
9. सैनिकौ रक्षतः, सैनिकाः रक्षन्तिः। 10. वानरौ आरोहतः, वानराः आरोहन्ति।
11. अजे चरतः, अजाः चरन्ति। 12. बाले वदतः, बालाः वदन्ति।
13. महिले गायतः, महिलाः गायन्ति। 14. अम्बे पचतः, अम्बाः पचन्ति।
15. पुष्पे विकसतः, पुष्पाणि विकसन्ति। 16. छात्रौ तिष्ठतः, छात्राः तिष्ठन्ति।
17. फले पततः, फलानि पतन्ति। 18. वाहने चलतः, वाहनानि चलन्ति।
19. बालौ हसतः, बालाः हसन्ति। 20. वृद्धौ पश्यतः, वृद्धाः पश्यन्ति।

अभ्यासः 47

2. खादति, खादन्ति। 3. धावति, धावतः। 4. जिघ्रतः, जिघ्रन्ति।
5. पश्यति, पश्यन्ति। 6. नमतः, नमन्ति। 7. गच्छति, गच्छतः।
8. रटति, रटतः। 10. अर्चति, अर्चन्ति। 11. रक्षति, रक्षतः।
12. गायतः, गायन्ति। 13. विकसति, विकसन्ति।
14. चलति, चलतः। 15. हसति, हसतः। 16. स्नाति, स्नान्ति।

अभ्यासः 48

1. धावतः। 3. प्रविशतः। 4. पश्यतः। 5. लिखति।
6. उत्तिष्ठति। 7. क्रीडतः। 8. नमतः। 9. गायति।

10. पततः। 11. खादतः। 12. कर्षति। 13. विकसन्ति।
14. यच्छति। 15. गर्जतः। 16. तरन्ति।

अभ्यासः 49

2. बालकौ लिखतः। 3. भक्तौ अर्चतः। 4. गायकः गायति।
5. बालकाः खादन्ति। 6. बालकाः क्रीडन्ति। 7. छात्रः आरोहति।
8. युवकः तरति। 9. बालकौ धावतः। 10. यात्रिकः पिबति।
11. बालकः नमति। 12. धनिकः यच्छति।

अभ्यासः 50

1. एतौ वानरौ स्तः। एते वानराः सन्ति।
वानरौ आरोहतः। वानराः आरोहन्ति।
2. एतौ हंसौ स्तः। एते हंसाः सन्ति।
हंसौ तरतः। हंसाः तरन्ति।
3. एतौ सिंहौ स्तः। एते सिंहाः सन्ति।
सिंहौ गर्जतः। सिंहाः गर्जन्ति।
4. एतौ भक्तौ स्तः। एते भक्ताः सन्ति।
भक्तौ भजतः। भक्ताः भजन्ति।
5. एतौ छात्रौ स्तः। एते छात्राः सन्ति।
छात्रौ पठतः। छात्राः पठन्ति।

अभ्यासः 51

1. एते वृद्धे स्तः। एताः वृद्धाः सन्ति।
वृद्धे अर्चतः। वृद्धाः अर्चन्ति।
2. एते कलिके स्तः। एताः कलिकाः सन्ति।
कलिके विकसतः। कलिकाः विकसन्ति।
3. एते महिले स्तः। एताः महिलाः सन्ति।
महिले नृत्यतः। महिलाः नृत्यन्ति।
4. एते लेखिके स्तः। एताः लेखिकाः सन्ति।
लेखिके लिखतः। लेखिकाः लिखन्ति।
5. एते छात्रे स्तः। एताः छात्राः सन्ति।
छात्रे गायतः। छात्राः गायन्ति।

अभ्यासः 52

1. एतौ सिंहौ स्तः।	एते सिंहाः सन्ति।
सिंहौ भ्रमतः।	सिंहाः भ्रमन्ति।
2. एते पुष्पे स्तः।	एतानि पुष्पाणि सन्ति।
पुष्पे विकसतः।	पुष्पाणि विकसन्ति।
3. एतौ वृक्षौ स्तः।	एते वृक्षाः सन्ति।
वृक्षौ फलतः।	वृक्षाः फलन्ति।
4. एते मित्रे स्तः।	एतानि मित्राणि सन्ति।
मित्रे प्रसीदतः।	मित्राणि प्रसीदन्ति।
5. एतौ दीपौ स्तः।	एते दीपाः सन्ति।
दीपौ ज्वलतः।	दीपाः ज्वलन्ति।
6. एते सारिके स्तः।	एताः सारिकाः सन्ति।
सारिके उपविशतः।	सारिकाः उपविशन्ति।
7. एते गृहिण्यौ स्तः।	एताः गृहिण्यः सन्ति।
गृहिण्यौ पचतः।	गृहिण्यः पचन्ति।
8. एते याने स्तः।	एतानि यानानि सन्ति।
याने चलतः।	यानानि चलन्ति।

अभ्यासः 53

1. अहं	2. त्वं	3. अहम्	4. त्वम्
5. अहं	6. त्वं	7. अहं	8. त्वं
9. अहं	10. त्वं	11. अहं	12. त्वं

अभ्यासः 53 +

1. आवां, वयं	2. आवां, वयं चालकाः
3. अहं, वयं	4. आवाम् उद्यानपालकौ
5. अहं, आवां	6. अहं न्यायाधीशः, वयं न्यायाधीशाः
7. आवां चिकित्सकौ, वयं चिकित्सकाः	8. आवां पत्रवाहकौ, वयं पत्रवाहकाः
9. आवां गोपालकौ, वयं गोपालकाः	10. आवां हस्तिपकौ, वयं हस्तिपकाः
11. अहं सैनिकः, आवां सैनिकौ	13. अहम्, उपचारिके, वयम् उपचारिकाः
14. आवां शिक्षिके, वयं शिक्षिकाः	15. अहं बालिका, वयं बालिकाः
16. अहं, आवां नर्तक्यौ	17. अहं गृहिणी, आवां गृहिण्यौ

18. आवां
19. आवां पुत्र्यौ, वयं पुत्र्यः
20. अहं, वयं गायिकाः

अभ्यासः 54

2. आवां छात्रौ स्वः, वयं छात्राः स्मः।
3. आवां वैद्यौ स्वः, वयं वैद्याः स्मः।
4. आवां धीरौ स्वः, वयं धीराः स्मः।
5. आवां निपुणे स्वः, वयं निपुणाः स्मः।
6. आवां प्राध्यापिके स्वः, वयं प्राध्यापिकाः स्मः।
7. आवां गृहिण्यौ स्वः, वयं गृहिण्यः स्मः।
8. आवां चालकौ स्वः, वयं चालकाः स्मः।
9. आवां संशोधकौ स्वः, वयं संशोधकाः स्मः।
10. आवाम् अध्यापकौ स्वः, वयम् अध्यापकाः स्मः।

अभ्यासः 55

2.	आवाम् अध्यापकौ स्वः।	वयम् अध्यापकाः स्मः।
	आवां पाठयावः।	वयं पाठयामः।
3.	आवां शिष्यौ स्वः।	वयं शिष्याः स्मः।
	आवां नमावः।	वयं नमामः।
4.	आवां जनकौ स्वः।	वयं जनकाः स्मः।
	आवां कथयावः।	वयं कथयामः।
5.	आवां सचिवौ स्वः।	वयं सचिवाः स्मः।
	आवाम् आदिशावः।	वयम् आदिशामः।
6.	आवां प्राध्यापिके स्वः।	वयं प्राध्यापिकाः स्मः।
	आवां प्रविशावः।	वयं प्रविशामः।

अभ्यासः 56

1.	आवां भक्तौ स्वः।	वयं भक्ताः स्मः।
	आवाम् अर्चावः।	वयम् अर्चामः।
2.	आवां सैनिकौ स्वः।	वयं सैनिकाः स्मः।
	आवां रक्षावः।	वयं रक्षामः।
3.	आवां लेखिके स्वः।	वयं लेखिकाः स्मः।
	आवां लिखावः।	वयं लिखामः।

4. आवाम् अध्यापकौ स्वः। वयम् अध्यापकाः स्मः।
आवां पाठयावः। वयं पाठयामः।
5. आवां पाचिके स्वः। वयं पाचिकाः स्मः।
आवां पचावः। वयं पचामः।
6. आवां पण्डितौ स्वः। वयं पण्डिताः स्मः।
आवाम् उपदिशावः। वयम् उपदिशामः।
7. आवां जनन्यौ स्वः। वयं जनन्यः स्मः।
आवां पालयावः। वयं पालयामः।
8. आवां धीवरौ स्वः। वयं धीवराः स्मः।
आवां तरावः। वयं तरामः।

अभ्यासः 57

2. युवां तरुणौ, यूयं तरुणाः।
3. युवां नम्रौ, यूयं नम्राः।
4. युवां छात्रौ, यूयं छात्राः।
5. युवां तक्षकौ, यूयं तक्षकाः।
6. युवां सैनिकौ, यूयं सैनिकाः।
7. युवां नटौ, यूयं नटाः।
9. युवां बालिके, यूयं बालिकाः।
10. युवां गायिके, यूयं गायिकाः।
11. युवां महिले, यूयं महिलाः।
12. युवां श्रेष्ठे, यूयं श्रेष्ठाः।
14. युवां नर्त्तक्यौ, यूयं नर्त्तक्यः।
15. युवाम् अभिनेत्र्यौ, यूयम् अभिनेत्र्यः।
16. युवां गृहिण्यौ, यूयं गृहिण्यः।
17. युवां स्वामिन्यौ, यूयं स्वामिन्यः।

अभ्यासः 58

2. युवां वीरौ स्थः, यूयं वीराः स्थ।
3. युवाम् अम्बे स्थः, यूयम् अम्बाः स्थ।
4. युवां भगिन्यौ स्थः, यूयं भगिन्यः स्थ।
5. युवां पुत्रौ स्थः, यूयं पुत्राः स्थ।
6. युवां प्रियौ स्थः, यूयं प्रियाः स्थ।
7. युवां नर्त्तक्यौ स्थः, यूयं नर्त्तक्यः स्थ।
8. युवां पुत्र्यौ स्थः, यूयं पुत्र्यः स्थ।
9. युवां सुन्दर्यौ स्थः, यूयं सुन्दर्यः स्थ।
10. युवां चतुरौ स्थः, यूयं चतुराः स्थ।

अभ्यासः 59

2. युवां लेखकौ स्थः, यूयं लेखकाः स्थ।
युवां लिखथः, यूयं लिखथ।
3. युवाम् ईश्वरौ स्थः, यूयम् ईश्वराः स्थ।
युवां रक्षथः, यूयं रक्षथ।
4. युवां प्रबुद्धौ स्थः, यूयं प्रबुद्धाः स्थ।
युवाम् उपदिशथः, यूयम् उपदिशथ।
5. युवां जनन्यौ स्थः, यूयं जनन्यः स्थ।
युवां पालयथः, यूयं पालयथ।
6. युवां धनिकौ स्थः, यूयं धनिकाः स्थ।
युवां यच्छथः, यूयं यच्छथ।

अभ्यासः 60

1. युवां देवौ स्थः, यूयं देवाः स्थ।
   युवां रक्षथः, यूयं रक्षथ।
2. युवां कृषकौ स्थः, यूयं कृषकाः स्थ।
   युवां कर्षथः, यूयं कर्षथ।
3. युवां वैद्यौ स्थः, यूयं वैद्याः स्थ।
   युवां चिकित्सथः, यूयं चिकित्सथ।
4. युवां नर्तक्यौ स्थः, यूयं नर्तक्यः स्थ।
   युवां नृत्यथः, यूयं नृत्यथ।
5. युवां जनकौ स्थः, यूयं जनकाः स्थ।
   युवां पालयथः, यूयं पालयथ।
6. युवां छात्रे स्थः, यूयं छात्राः स्थ।
   युवां पठथः, यूयं पठथ।
7. युवाम् आरक्षकौ स्थः, यूयम् आरक्षकाः स्थ।
   युवां रक्षथः, यूयं रक्षथ।
8. युवां तन्तुवायौ स्थः, यूयं तन्तुवायाः स्थ।
   युवां वयथः, यूयं वयथ।

अभ्यासः 61

1. अस्मि, स्थ, स्वः।
2. असि, स्मः, स्थः।
3. अस्मि, स्मः, स्तः।
4. असि, सन्ति, स्तः।
5. अस्मि, स्थ, स्तः।
6. अस्मि, सन्ति, स्तः।
7. असि, सन्ति, स्तः।
8. अस्मि, सन्ति, स्वः।
9. अस्मि, सन्ति, स्थः।
10. असि, स्मः, स्तः।
11. अस्मि, स्थ, स्तः।
12. अस्मि, सन्ति, स्तः।
13. अस्मि, सन्ति, स्तः।
14. असि, सन्ति, स्थः।
15. अस्ति, स्थ, स्वः।
16. अस्ति, सन्ति, स्तः।
17. अस्मि, स्मः, स्वः।
18. असि, स्मः, स्थः।

अभ्यासः 62

1. असि
2. स्वः
3. अस्ति
4. स्थ
5. असि
6. स्मः
7. स्थः
8. स्तः
9. सन्ति
10. स्तः
11. अस्ति
12. स्थ
13. स्मः
14. स्थः
15. स्वः
16. असि
17. अस्मि
18. सन्ति
19. स्तः
20. अस्ति
21. अस्ति
22. स्तः
23. सन्ति
24. स्तः
25. अस्ति
26. असि
27. स्थ
28. सन्ति
29. स्तः
30. स्मः
31. स्तः
32. अस्ति

33. स्थ 34. अस्ति 35. अस्ति 36. अस्ति
37. स्तः 38. स्तः 39. सन्ति 40. स्तः
41. स्वः 42. असि 43. अस्ति 44. सन्ति

1.6.6

3. वदावः, वदामः।
4. पठामः, पठामः।
5. लिखावः, लिखामः।
6. क्रीडावः, क्रीडामः।
7. गच्छावः, गच्छामः।
8. खादावः, खादामः।
9. पिबावः, पिबामः।
10. पतावः, पतामः।
11. भ्रमावः, भ्रमामः।
12. पृच्छावः, पृच्छामः।
13. स्मरावः, स्मरामः।
14. गायावः, गायामः।
15. हसावः, हसामः।
16. पचावः, पचामः।
17. धावावः, धावामः।
18. स्नावः, स्नामः।
19. पश्यावः, पश्यामः।
20. अर्चावः, अर्चामः।
21. प्रक्षालयावः, प्रक्षालयामः।
22. यच्छावः, यच्छामः।
23. उपदिशावः, उपदिशामः।

अभ्यासः 63

1. खादामि, खादावः
2. पाठयामि, पाठयामः
3. इच्छावः, इच्छामः
4. प्रेषयामि, प्रेषयावः
5. स्थापयामि, स्थापयामः
6. उपविशावः, उपविशामः
7. त्यजामि, त्यजामः
8. भवामि, भवावः
9. मिलावः, मिलामः
10. निन्दामि, निन्दामः
11. नयामि, नयावः
12. पतावः, पतामः
13. सूचयामि, सूचयामः
14. आह्वयामि, आह्वयावः
15. पालयावः, पालयामः
16. उपदिशामि, उपदिशामः
17. प्रविशामि, प्रविशावः
18. आगच्छावः, आगच्छामः
19. प्रशंसामि, प्रशंसामः
20. तोषयामि, तोषयावः

1.6.7

3. वदथः, वदथ
4. पठथः, पठथ
5. लिखथः, लिखथ
6. क्रीडथः, क्रीडथ
7. गच्छथः, गच्छथ
8. खादथः, खादथ

9. पिबथः, पिबथ
10. भ्रमथः, भ्रमथ
11. पृच्छथः, पृच्छथ
12. निद्राथः, निद्राथ
13. स्मरथः, स्मरथ
14. गायथः, गायथ
15. हसथः, हसथ
16. पचथः, पचथ
17. धावथः, धावथ
18. स्नाथः, स्नाथ
19. पश्यथः, पश्यथ
20. अर्चथः, अर्चथ
21. प्रक्षालयथः, प्रक्षालयथ
22. उपविशथः, उपविशथ
23. यच्छथः,, यच्छथ

अभ्यासः 64

1. नृत्यथः, नृत्यथ
2. खादसि, खादथ
3. पाठयसि, पाठयथः
4. इच्छथः, इच्छथ
5. प्रेषयसि, प्रेषयथ
6. स्थापयसि, स्थापयथः
7. गच्छथः, गच्छथ
8. उपविशसि, उपविशथ
9. त्यजसि, त्यजथः
10. मिलथः, मिलथ
11. निन्दसि, निन्दथ
12. नयसि, नयथः
13. पतथः, पतथ
14. सूचयसि, सूचयथ
15. स्मरसि, स्मरथः
16. खादथः, खादथ
17. पिबसि, पिबथ
18. प्रक्षालयसि, प्रक्षालयथः
19. पृच्छथः, पृच्छथ
20. क्रीडसि, क्रीडथ

अभ्यासः 65

2. गजौ चलतः। गजाः चलन्ति।
3. दीपः ज्वलति। दीपाः ज्वलन्ति।
4. भिक्षुकः अटति। भिक्षुकौ अटतः।
5. वृक्षौ फलतः। वृक्षाः फलन्ति।
6. व्याघ्रः जिघ्रति। व्याघ्राः जिघ्रन्ति।
7. सर्पौ सर्पतः। सर्पाः सर्पन्ति।
8. महाराजः आरोहति। महाराजाः आरोहन्ति।
9. बालिके प्रक्षालयतः। बालिकाः प्रक्षालयन्ति
10. छात्रा पश्यति। छात्राः पश्यन्ति।
11. अग्रजः पृच्छति। अग्रजौ पृच्छतः।
12. अनुजे वदतः। अनुजाः वदन्ति।
13. परिचारिका मार्जयति। परिचारिके मार्जयतः।
14. अध्यापिका पाठयति। अध्यापिकाः पाठयन्ति।
15. नेत्रे स्फुरतः। नेत्राणि स्फुरन्ति।
16. मित्रम् आगच्छति, मित्रे आगच्छतः।
17. यन्त्रं चलति, यन्त्राणि चलन्ति।
18. फले पततः, फलानि पतन्ति।

19. नद्यौ वहतः, नद्यः वहन्ति।
20. देव्यौ तुष्यतः, देव्यः तुष्यन्ति।
21. कुमारी अर्चति, कुमार्यः अर्चन्ति।
22. मयूरी उपविशति, मयूर्यौ उपविशतः।
23. पुत्री पृच्छति, पुत्र्यः पृच्छन्ति।
24. जनन्यौ वदतः, जनन्यः वदन्ति।

अभ्यासः 66

2. एषः तिष्ठति, एते तिष्ठन्ति।
3. ते गायतः, ताः गायन्ति।
4. सा उपदिशति, ते उपदिशतः।
5. एषा नृत्यति, एताः नृत्यन्ति।
6. एतौ रक्षतः, एते रक्षन्ति।
7. एषः इच्छति, एतौ इच्छतः।
8. सः पृच्छति, ते पृच्छन्ति।
9. तौ कथयतः, ते कथयन्ति।
10. एषा हसति, एते हसतः।
11. एषः खादति, एते खादन्ति।
12. ते पाठयतः, ताः पाठयन्ति।
13. युवां लिखथः, यूयं लिखथ।
14. त्वं गायसि, यूयं गायथ।
15. युवां नृत्यथः, यूयं नृत्यथ।
16. त्वं मिलसि, यूयं मिलथ।
17. त्वं प्रक्षालयसि, युवां प्रक्षालयथः।
18. युवां तरथः, यूयं तरथ।
19. त्वं खेलसि, यूयं खेलथ।
20. अहं लिखामि, आवां लिखावः।
21. आवां पश्यावः, वयं पश्यामः।
22. अहं गच्छामि, वयं गच्छामः।
23. अहं यच्छामि, आवां यच्छावः।
24. आवां पिबावः, वयं पिबामः।
25. अहं नमामि, वयं नमामः।
26. अहं खादामि, आवां खादावः।

अभ्यासः 67

2. अस्मि, अस्ति
3. अस्मि, अस्ति
4. अस्मि, अस्ति
5. अस्मि, अस्ति
6. अस्मि, अस्ति
7. अस्मि, अस्ति
8. अस्मि, अस्ति
9. अस्मि, अस्ति
10. अस्मि, अस्ति

अभ्यासः 68

2. अस्मि, अस्ति
3. अस्मि, अस्ति
4. अस्मि, अस्ति
5. अस्मि, अस्ति
6. अस्मि, अस्ति
7. अस्मि, अस्ति
8. अस्मि, अस्ति
9. अस्मि, अस्ति
10. अस्मि, अस्ति

(1.6.9 (क) भवान्/भवन्तौ/भवन्तः)

5. अस्ति, स्तः, सन्ति।
6. अस्ति, बोधकौ स्तः, बोधकाः सन्ति।
7. अस्ति, भवन्तौ देशभक्तौ स्तः, भवन्तः देशभक्ताः सन्ति।

8. अस्ति, भवन्तौ प्रमुखौ स्तः, भवन्तः प्रमुखाः सन्ति।
9. अस्ति, भवन्तौ निर्देशकौ स्तः, भवन्तः निर्देशकाः सन्ति।
10. अस्ति, भवन्तौ तन्त्रज्ञौ स्तः, भवन्तः तन्त्रज्ञाः सन्ति।

(1.6.9 (ख) भवती/भवत्यौ/भवत्यः)

5. अस्ति, स्तः, सन्ति।
6. अस्ति, स्तः, सन्ति।
7. अस्ति, भवत्यौ चतुरे स्तः, भवत्यः चतुराः सन्ति।
8. अस्ति, भवत्यौ नर्तक्यौ स्तः, भवत्यः नर्तक्यः सन्ति।
9. अस्ति, भवत्यौ गृहिण्यौ स्तः, भवत्यः गृहिण्यः सन्ति।
10. अस्ति, भवत्यौ पूज्ये स्तः, भवत्यः पूज्याः सन्ति।

अभ्यासः 69

1. अस्ति, स्तः, सन्ति।
2. अस्ति, स्तः, सन्ति।
3. अस्ति, स्तः, सन्ति।
4. स्तः, अस्ति, अस्ति।
5. स्तः, सन्ति, सन्ति।
6. सन्ति, अस्ति, स्तः।
7. स्तः, सन्ति, अस्ति।
8. अस्ति, स्तः, सन्ति।
9. असि, स्थः, स्थ।
10. अस्ति, अस्ति, स्तः।
11. असि, असि, स्थः।
12. स्तः, अस्ति, सन्ति।
13. स्तः, सन्ति, अस्ति।
14. सन्ति, सन्ति, स्तः।
15. अस्ति, अस्ति, स्तः।
16. स्थ, अस्ति, सन्ति।
17. स्थः, स्थ, असि।
18. स्थ, असि, स्वः।
19. स्थ, स्मः अस्मि।

अभ्यासः 70

2. भवन्तौ ईश्वरौ स्तः, भवन्तः ईश्वराः सन्ति।
   भवन्तौ रक्षतः, भवन्तः रक्षन्ति।
3. भवन्तौ नारदौ स्तः, भवन्तः नारदाः सन्ति।
   भवन्तौ विचरतः, भवन्तः विचरन्ति।
4. भवन्तौ वैद्यौ स्तः, भवन्तः वैद्याः सन्ति।
   भवन्तौ चिकित्सतः, भवन्तः चिकित्सन्ति।
5. भवन्तौ युवकौ स्तः, भवन्तः युवकाः सन्ति।
   भवन्तौ धावतः, भवन्तः धावन्ति।
6. भवन्तौ जनकौ स्तः, भवन्तः जनकाः सन्ति।
   भवन्तौ पालयतः, भवन्तः पालयन्ति।

अभ्यासः 71

2. भवत्यौ वृद्धे स्तः, भवत्यः वृद्धाः सन्ति।
भवत्यौ चिन्तयतः, भवत्यः चिन्तयन्ति।
3. भवत्यौ अग्रजे स्तः, भवत्यः अग्रजाः सन्ति।
भवत्यौ स्निह्यतः, भवत्यः स्निह्यन्ति।
4. भवत्यौ जनन्यौ स्तः, भवत्यः जनन्यः सन्ति।
भवत्यौ पालयतः, भवत्यः पालयन्ति।
5. भवत्यौ लेखिके स्तः, भवत्यः लेखिकाः सन्ति।
भवत्यौ लिखतः, भवत्यः लिखन्ति।
6. भवत्यौ उद्यानपालिके स्तः, भवत्यः उद्यानपालिकाः सन्ति।
भवत्यौ सिञ्चतः, भवत्यः सिञ्चति।

अभ्यासः 72

1. गच्छति	2. गच्छामः	3. गच्छन्ति	4. गच्छतः
5. गच्छन्ति	6. गच्छतः	7. गच्छतः	8. गच्छथ
9. गच्छति	10. गच्छति	11. गच्छन्ति	12. गच्छतः
13. गच्छति	14. गच्छति	15. गच्छावः	16. गच्छथः
17. गच्छतः	18. गच्छतः	19. गच्छामि	20. गच्छति
21. गच्छति	22. गच्छन्ति	23. गच्छन्ति	24. गच्छतः

अभ्यासः 73

1. लिखतः, लिखन्ति, लिखतः।
2. पाठयन्ति, पाठयन्ति, पाठयति, पाठयतः।
3. वदति, वदन्ति, वदतः, वदति।
4. पतति, पतति, पतति, पतति।
5. चलतः, चलन्ति, चलन्ति, चलन्ति।
6. गच्छति, गच्छतः, गच्छति, गच्छतः।
7. धावसि, धावथः, धावथ।
8. चलसि, चलथः, चलथ।
9. पिबसि, पिबथः, पिबथ।
10. खादामि, खादावः, खादामः।
11. क्रीडामि, क्रीडावः, क्रीडामः।
12. अस्मि, स्वः, स्मः।
13. अस्ति, अस्ति, अस्ति।
14. नमन्ति, नमन्ति, नमतः।
15. हसतः, हसति, हसतः।
16. नृत्यन्ति, नृत्यतः, नृत्यन्ति।
17. वदतः, वदतः, वदन्ति।
18. गायति, गायन्ति, गायति।
19. खादति, खादतः, खादन्ति।
20. पिबति, पिबतः पिबन्ति।
21. आगच्छति, आगच्छतः, आगच्छन्ति।

अभ्यासः 74

1. पठामि	2. लिखति	3. नमसि	4. गच्छति
5. वदथः	6. नृत्यामः	7. पाठयन्ति	8. स्नातः
9. मिलावः	10. पश्यन्ति	11. कुर्वन्ति	12. यच्छावः
13. पिबतः	14. नमन्ति	15. त्यजामः	16. क्रीडथः
17. हसति	18. उत्तिष्ठसि	19. स्मरति	20. गायामि

अभ्यासः 74+

1. पठतः	2. उत्तिष्ठतः	3. स्थः	4. गच्छतः
5. खादन्ति।	6. वदामः	7. चलतः	8. आगच्छतः
9. मिलामः	10. पृच्छथ	11. पाठयावः	12. हसतः
13. नृत्यतः	14. ताडयन्ति	15. हसतः	16. आगच्छन्ति
17. पततः	18. विकसन्ति	19. भ्रमन्ति	20. पश्यन्ति

अभ्यासः 75

(अ)

लिख् धातुः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	लिखति	लिखतः	लिखन्ति
मध्यमः पुरुषः	लिखसि	लिखथः	लिखथ
उत्तमः पुरुषः	लिखामि	लिखावः	लिखामः

अर्च् धातुः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	—	अर्च्+अतः अर्चतः	अर्च्+अन्ति अर्चन्ति
मध्यमः पुरुषः	अर्च्+असि अर्चसि	अर्च+अथः अर्चथः	अर्च+अथ अर्चथ
उत्तमः पुरुषः	अर्च+आमि अर्चामि	अर्च+आवः अर्चावः	अर्च+आमः अर्चामः

(आ)

लिख्	—	अर्च्
लिखामः	—	अर्चन्ति।
लिखसि	—	अर्चामः
लिखति	—	अर्चति
लिखति	—	अर्चतः

लिखन्ति/लिखतः	–	अर्चतः
लिखथ	–	अर्चामि

अभ्यासः 76

1. लिख्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	लिखति	लिखतः	लिखन्ति
मध्यमः पुरुषः	लिखसि	लिखथः	लिखथ
उत्तमः पुरुषः	लिखामि	लिखावः	लिखामः

2. पिब्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	पिबति	पिबतः	पिबन्ति
मध्यमः पुरुषः	पिबसि	पिबथः	पिबथ
उत्तमः पुरुषः	पिबामि	पिबावः	पिबामः

3. तर् (तृ-धातुः)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	तरति	तरतः	तरन्ति
मध्यमः पुरुषः	तरसि	तरथः	तरथ
उत्तमः पुरुषः	तरामि	तरावः	तरामः

4. गाय् (गै-धातुः)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	गायति	गायतः	गायन्ति
मध्यमः पुरुषः	गायसि	गायथः	गायथ
उत्तमः पुरुषः	गायामि	गायावः	गायामः

5. कूज्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	कूजति	कूजतः	कूजन्ति
मध्यमः पुरुषः	कूजसि	कूजथः	कूजथ
उत्तमः पुरुषः	कूजामि	कूजावः	कूजामः

6. जिघ्र् (घ्रा-धातुः)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	जिघ्रति	जिघ्रतः	जिघ्रन्तिः
मध्यमः पुरुषः	जिघ्रसि	जिघ्रथः	जिघ्रथ
उत्तमः पुरुषः	जिघ्रामि	जिघ्रावः	जिघ्रामः

अभ्यासः 77

1. पठामि	2. लिखति	3. धावति	4. गच्छति
5. क्रीडसि	6. हसथः	7. पश्यावः	8. नमामः
9. गच्छथ	10. गायतः	11. लिखतः	12. धावामः
13. गच्छन्ति	14. क्रीडथः	15. हसावः	16. पश्यथ
17. नमामि	18. गच्छतः	19. गायामः	20. लिखन्ति
21. धावति	22. गच्छति	23. क्रीडामः	24. हसथ
25. पश्यामि	26. नमति	27. गच्छतः	28. गायन्ति
29. नृत्यति	30. पतसि	31. स्मरामि	32. क्रीडामः
33. हसति	34. पश्यथः	35. खादावः	36. पालयति
37. पचति	38. नमामः	39. गायति	40. पिबति
41. गच्छामि	42. ताडयसि	43. नयति	44. त्यजति
45. पठथः	46. प्रविशन्ति	47. निन्दन्ति	48. स्मरसि
49. उपविशति	50. उत्तिष्ठतः	51. मिलन्ति	52. धावतः
53. रटति	54. इच्छथ		

उत्तरदीपिका

द्वितीयः स्तबकः

अभ्यासः 78

1. आपणम्	2. ग्रन्थालयम्	3. वित्तकोषम्	4. प्रकोष्ठम्
5. मठम्	6. बौद्धबिहारम्	7. आश्रमम्	8. चन्द्रलोकम्
9. विदेशम्	10. मध्यप्रदेशम्	11. स्वर्गम्	12. भूलोकम्

अभ्यासः 79

2. अध्यापिकाम् 3. अनुजाम् 4. अग्रजाम् 5. कन्याम्
6. सेविकाम् 7. वैद्याम् 8. रुग्णां 9. प्रदर्शनीम्
10. अभिनेत्रीम् 11. नटीम् 12. भिक्षुकीम् 13. गृहिणीम्
14. देवीम्

2.1.2

2. अर्चकाः मन्दिरं गच्छन्ति।
3. विक्रयिकाः आपणं गच्छन्ति।
4. आचार्याः आश्रमं गच्छन्ति।
5. सिंहाः वनं गच्छन्ति।
6. कृषकाः ग्रामं गच्छन्ति।
7. अध्यापकाः पुस्तकालयं गच्छन्ति।
8. वैद्याः चिकित्सालयं गच्छन्ति।
9. गृहिण्यः उद्यानं गच्छन्ति।
10. छात्राः क्रीडाङ्गणं गच्छन्ति।

अभ्यासः 80

1. बालकः कुत्र गच्छति?
2. त्वं कुत्र गच्छसि?
3. यूयं कुत्र गच्छथ?
4. सा कुत्र गच्छति?
5. युवां कुत्र गच्छथः
6. कृषकाः कुत्र गच्छन्ति?
7. गृहिण्यः कुत्र गच्छन्ति?
8. यूयं कुत्र गच्छथ?
9. ताः कुत्र गच्छन्ति?
10. त्वं कुत्र गच्छसि?

अभ्यासः 81

2. एतौ पाठं पठतः।
3. एते मन्त्रं पठन्ति।
4. एषा गीतां पठति।
5. एते बालिके कवितां पठतः।
6. एताः सङ्गीतविद्यां पठन्ति।
7. सः कौमुदीं पठति।
8. तौ अष्टाध्यायीं पठतः।
9. ते कादम्बरीं पठन्ति।
10. सा नाटकं पठति।
11. ते काव्यं पठन्ति।
12. ताः रामायणं पठन्ति।
13. त्वं ग्रन्थं पठसि।
14. युवां विषयं पठथः
15. यूयम् अध्यायं पठथ।
16. अहं निर्देशं पठामि।
17. आवां कथां पठावः।
18. वयं संस्कृतं पठामः।

अभ्यासः 82

2. पुत्रं पृच्छति। 3. प्राचार्यं पृच्छति। 4. जननीं पृच्छति।
5. सखीं पृच्छावः। 6. जनकं पृच्छथः। 7. सेवकं पृच्छन्ति।
8. सचिवं पृच्छामः। 9. प्रश्नं पृच्छति। 10. श्लोकं पृच्छामि।
11. कथां पृच्छन्ति। 12. वार्तां पृच्छसि। 13. मार्गं पृच्छथ।
14. अर्थं पृच्छति। 15. उत्तरं पृच्छति। 16. नियमं पृच्छावः।
17. अध्यापिकां पृच्छामः। 18. परिहारं पृच्छन्ति। 19. सेवकं पृच्छति।
20. ग्राहकं पृच्छति।

अभ्यासः 83

3. बालकः पत्रं लिखति। 4. बालकः दुग्धं पिबति।
5. बालकः दूरदर्शनं पश्यति। 6. बालकः पुष्पं जिघ्रति।
7. बालकः पुस्तकं नयति। 8. बालकः मोदकं यच्छति।
9. बालकः क्रीडनकम् आनयति। 10. बालकः गीतं गायति।

अभ्यासः 84

(I)

2. वयं मन्त्रं पठामः 3. वयं समाचारं पठामः 4. वयम् अध्यायं पठामः।

(II)

2. वयं मन्त्रौ पठामः 3. वयं समाचारौ पठामः।
4. वयम् अध्यायौ पठामः।

(III)

2. वयं मन्त्रान् पठामः 3. वयं समाचारान् पठामः।
4. वयम् अध्यायान् पठामः।

अभ्यासः 85

2. ग्रन्थम्	ग्रन्थौ	ग्रन्थान्।
3. संवादम्	संवादौ	संवादान्।
4. विद्यालयम्	विद्यालयौ	विद्यालयान्।
5. मासम्	मासौ	मासान्।
6. सप्ताहम्	सप्ताहौ	सप्ताहान्।

7. दिवसम्	दिवसौ	दिवसान्।
8. पक्षम्	पक्षौ	पक्षान्।
9. दिनाङ्कं	दिनाङ्कौ	दिनाङ्कान्।
10. शशकम्	शशकौ	शशकान्।
11. मृगम्	मृगौ	मृगान्।
12. शुकम्	शुकौ	शुकान्।
13. पिकम्	पिकौ	पिकान्।
14. खगम्	खगौ	खगान्।
15. हंसम्	हंसौ	हंसान्।
16. बकम्	बकौ	बकान्।
17. आपणम्	आपणौ	आपणान्।
18. शकटम्	शकटौ	शकटान्।
19. चन्द्रम्	चन्द्रौ	चन्द्रान्।
20. आपणिकम्	आपणिकौ	आपणिकान्।
21. सूर्यम्	सूर्यौ	सूयान्।
22. वैद्यम्	वैद्यौ	वैद्यान्।

अभ्यासः 86

1. मन्त्रम्, मन्त्रान् 2. श्लोकम्, श्लोकान् 3. पाठम्, पाठान्
4. अध्यायम्, अध्यायान् 5. निबन्धम्, निबन्धान् 6. अभ्यासम्, अभ्यासान्
7. विषयम्, विषयान् 8. नियमम्, नियमान् 9. मयूरम्, मयूरान्
10. शुकम्, शुकान् 11. कुक्कुरम्, कुक्कुरान् 12. बिडालम्, बिडालान्
13. वृषभम्, वृषभान् 14. शशम्, शशान् 15. मीनम्, मीनान्

अभ्यासः 87

(I)

2. मन्त्रान् पठामः।
3. श्लोकान् पठामः।
4. अध्यायान् पठामः।
5. निबन्धान् पठामः।
6. अभ्यासान् पठामः।
7. विषयान् पठामः।
8. नियमान् पठामः।
9. ग्रन्थान् पठामः।
10. कोषान् पठामः।

अभ्यासः 88

(II)

2. भल्लूकान् 3. व्याघ्रान् 4. वानरान् 5. सर्पान्
6. गजान् 7. गर्दभान् 8. कीटान् 9. वृश्चिकान्
10. मीनान्

(III)

2. शुकान् 3. कुक्कुरान् 4. बिडालान् 5. वृषभान्
6. शशान् 7. मीनान् 8. अश्वान् 9. कपोतान्
10. कूर्मान्

(IV)

1. शाकान् 2. दण्डान् 3. चमसान् 4. चषकान्
5. घटान् 6. गोधूमान् 7. तण्डुलान् 8. शुकान्
9. पादपान् 10. पदार्थान्

अभ्यासः 89

(I)

2. वयं कवितां पठामः। 3. वयं सूचनां पठामः।
4. वयं वार्तां पठामः। 5. वयं गीतां पठामः।

(II)

1. वयं कथे पठामः। 2. वयं कविते पठामः।
3. वयं सूचने पठामः। 4. वयं वार्ते पठामः।
5. वयं गीते पठामः।

(III)

1. वयं कथाः पठामः। 2. वयं कविताः पठामः।
3. वयं सूचनाः पठामः। 4. वयं वार्ताः पठामः।
5. वयं गीताः पठामः।

अभ्यासः 90

2. वार्तां	वार्ते	वार्ताः।
3. लताम्	लते	लताः।
4. शारदाम्	शारदे	शारदाः।
5. पाठशालाम्	पाठशाले	पाठशालाः।
6. मक्षिकाम्	मक्षिके	मक्षिकाः।
7. अध्यापिकाम्	अध्यापिके	अध्यापिकाः।
8. बालिकाम्	बालिके	बालिकाः।
9. महिलाम्	महिले	महिलाः।
10. अजाम्	अजे	अजाः।
11. एडकाम्	एडके	एडकाः।
12. कलिकाम्	कलिके	कलिकाः
13. शाखाम्	शाखे	शाखाः।
14. अम्बाम्	अम्बे	अम्बाः।
15. वाटिकाम्	वाटिके	वाटिकाः।

अभ्यासः 91

2. कविताम्, कविताः 3. कथाम्, कथाः 4. वार्ताम्, वार्ताः
5. सूचनाम्, सूचनाः 6. पत्रिकाम्, पत्रिकाः 7. सञ्चिकाम्, सञ्चिकाः
8. पुस्तिकाम्, पुस्तिकाः 9. नलिकाम्, नलिकाः 10. पादरक्षाम्, पादरक्षाः
11. छुरिकाम्, छुरिकाः 12. शाखाम्, शाखाः

अभ्यासः 92

2. सूचनाः 3. कथाः 4. वार्ताः 5. पत्रिकाः 6. पुस्तिकाः
7. सञ्चिकाः 8. भाषाः 9. कलाः 10. विनोदकणिकाः

अभ्यासः 93

(I)

2. यूयं प्रदर्शनीं पश्यथ। 3. यूयं नदीं पश्यथ। 4. यूयं मयूरीं पश्यथ।
5. यूयं नारीं पश्यथ। 6. यूयं देवीं पश्यथ।

(II)

1. यूयं नगर्यौ पश्यथ। 2. यूयं प्रदर्शन्यौ पश्यथ। 3. यूयं नद्यौ पश्यथ।
4. यूयं मयूर्यौ पश्यथ। 5. यूयं नार्यौ पश्यथ। 6. यूयं देव्यौ पश्यथ।

(III)

1. यूयं नगरीः पश्यथ। 2. यूयं प्रदर्शनीः पश्यथ। 3. यूयं नदीः पश्यथ।
4. यूयं मयूरीः पश्यथ। 5. यूयं नारीः पश्यथ। 6. यूयं देवीः पश्यथ।

अभ्यासः 94

3.	काशीं	काश्यौ	काशीः।
4.	मयूरीं	मयूर्यौ	मयूरीः।
5.	देवीं	देव्यौ	देवीः।
6.	नारीं	नार्यौ	नारीः।
7.	कादम्बरीं	कादम्बर्यौ	कादम्बरीः।
8.	कौमुदीं	कौमुद्यौ	कौमुदीः।
9.	नलिनीं	नलिन्यौ	नलिनीः।
10.	राक्षसीं	राक्षस्यौ	राक्षसीः।
11.	शङ्करीं	शङ्कर्यौ	शङ्करीः।
12.	मानिनीं	मानिन्यौ	मानिनीः।
13.	नखरञ्जनीं	नखरञ्जन्यौ	नखरञ्जनीः।
14.	सरस्वतीं	सरस्वत्यौ	सरस्वतीः।
15.	विद्यार्थिनीं	विद्यार्थिन्यौ	विद्यार्थिनीः।
16.	गृहिणीं	गृहिण्यौ	गृहिणीः।

अभ्यासः 95

2. नदीम्, नदीः 3. मयूरीम्, मयूरीः 4. नारीम्, नारीः 5. देवीम्, देवीः
6. नटीम्, नटीः 7. भगिनीम्, भगिनीः 8. जननीं, जननीः 9. पुत्रीम्, पुत्रीः
10. दर्वीम्, दर्वीः 11. भिक्षुकीम्, भिक्षुकीः 12. रजकीम्, रजकीः
13. लेखनीम्, लेखनीः 14. कर्त्तरीम्, कर्त्तरीः 15. अनुरागिणीम्, अनुरागिणीः

अभ्यासः 96

(I)

2. प्रतिवेशिनीः 3. कर्मकरीः 4. पुत्रीः 5. महिषीः 6. गृहिणीः
7. नर्तकीः 8. नटीः 9. सखीः 10. तरुणीः

(II)

2. अङ्कनीः 3. चालनीः 4. वेल्लनीः 5. दर्वीः
6. आकाशवाणीः 7. दिनदर्शिनीः 8. घटीः 9. सूचीः
10. केशसूचीः।

अभ्यासः 97

(I)

2. वयं व्याकरणं पठामः। 3. वयं पत्रं पठामः।
4. वयं पुस्तकं पठामः। 5. वयं काव्यं पठामः।

(II)

2. वयं व्याकरणे पठामः। 3. वयं पत्रे पठामः।
4. वयं पुस्तके पठामः। 5. वयं काव्ये पठामः।

(III)

1. वयं वाक्यानि पठामः। 2. वयं व्याकरणानि पठामः।
3. वयं पत्राणि पठामः। 4. वयं पुस्तकानि पठामः।
5. वयं काव्यानि पठामः।

अभ्यासः 98

2. पुस्तकं	पुस्तके	पुस्तकानि।
3. फलं	फले	फलानि।
4. पुष्पं	पुष्पे	पुष्पाणि।
5. विमानं	विमाने	विमानानि।
6. व्यजनं	व्यजने	व्यजनानि।
7. नेत्रम्	नेत्रे	नेत्राणि।
8. वस्त्रम्	वस्त्रे	वस्त्राणि।

9. शरीरं	शरीरे	शरीराणि।
10. विज्ञानं	विज्ञाने	विज्ञानानि।
11. शास्त्रं	शास्त्रे	शास्त्राणि।
12. द्वारं	द्वारे	द्वाराणि।
13. पत्रं	पत्रे	पत्राणि।
14. भवनं	भवने	भवनानि।
15. सस्यम्	सस्ये	सस्यानि।
16. पर्णं	पर्णे	पर्णानि।

अभ्यासः 99

2. पर्णम्, पर्णानि 3. यन्त्रम्, यन्त्राणि। 4. पुष्पम्, पुष्पाणि।
5. फलम्, फलानि। 6. वस्त्रम्, वस्त्राणि। 7. नगरम्, नगराणि।
8. यानम्, यानानि। 9. गृहम्, गृहाणि। 10. वनम्, वनानि।
11. फलकम्, फलकानि। 12. पात्रम्, पात्राणि।

अभ्यासः 100

(I)

2. पत्राणि 3. वस्त्राणि 4. यन्त्राणि 5. चक्राणि 6. चित्राणि
7. रूप्यकाणि

(II)

2. युतकानि 3. करांशुकानि 4. पुस्तकानि 5. काष्ठानि 6. साधनानि
7. वातायनानि 8. यानानि 9. व्यजनानि 10. मोदकानि 11. फलानि

अभ्यासः 101

4. ग्रामौ 5. आरक्षकौ 6. लेखन्यौ 7. पुस्तके 8. बालिके
9. शकटौ 10. नाणके 11. आसन्दौ 12. पीठे 13. पुष्पे
14. नर्त्तक्यौ 15. ऊरुके

अभ्यासः 102

1. कथां, ग्रन्थं, पत्रं, श्लोकं।
2. श्लोकौ, पुस्तके, अध्यायौ, निबन्धौ कविते सूचने।

3. मञ्चं, भवनं, गजं, अश्वान्, वृक्षान्, प्रासादान्, पर्वतान्।
4. मञ्चान्, गजान्, अश्वान्, वृक्षान्, प्रासादान्, पर्वतान्।
5. प्रदर्शनीं, जन्तुशालां, ग्रामं, काशीं, प्रयागं, मथुरां, अयोध्यां।
6. गृहं, मन्दिराणि, छात्रावासं, भोजनालयान्, ग्रामान्, नगरीः।
7. पाठान्, कादम्बरीं, पत्रिकाः, लेखान्, वाक्यानि, कथाः।

अभ्यासः 103

2. त्वाम्	3. ताम्	4. भवन्तम्	5. तम्	6. एतम्
7. भवतीः	8. अस्मान्	9. आवाम्	10. भवन्तौ	11. काः
12. भवत्यौ	13. काम्	14. एताम्	15. एताः	

अभ्यासः 104

2. भवतीम्	3. ताम्	4. तान्	5. भवन्तम्	6. भवतीः
7. युष्मान्	8. एताम्	9. त्वाम्	10. अस्मान्	

2.2.1 जानाति

2. जानन्ति	3. जानीथ	4. जानाति	5. जानन्ति	6. जानीवः
7. जानीतः	8. जानन्ति	9. जानन्ति	10. जानीतः	11. जानाति
12. जानाति	13. जानीथः	14. जानाति	15. जानीमः	16. जानन्ति
17. जानन्ति	18. जानीतः	19. जानाति	20. जानासि	21. जानासि
22. जानीमः	23. जानीतः	24. जानन्ति	25. जानीमः	26. जानाति
27. जानन्ति	28. जानीतः।			

2.2.2 करोति

2. कुर्वन्ति	3. करोषि	4. कुर्वन्ति	5. कुरुथः	6. कुरुतः
7. कुरुथ	8. कुर्वः	9. कुरुतः	10. करोषि	11. करोति
12. कुरुतः	13. कुरुतः	14. कुर्वन्ति	15. कुर्वः	16. कुर्मः
17. कुर्वन्ति	18. कुरुतः	19. करोति	20. कुरुथ	21. कुर्वन्ति
22. कुरुतः	23. कुरुतः	24. कुर्वन्ति	25. कुरुतः	26. करोति

2.2.3 क्रीणाति

3. भवत्यौ पात्राणि क्रीणीतः।
4. एताः लेखनीः क्रीणन्ति।
5. भगिनी वेल्लनीं क्रीणाति।
6. सः पुस्तकं क्रीणाति।
7. भवान् ग्रन्थान् क्रीणाति।
8. एषः कादम्बरीं क्रीणाति।

9. युवां यानानि क्रीणीथः।
10. यूयं दर्वीं क्रीणीथ।
11. तौ गृहे क्रीणीतः
12. ते फलं क्रीणीतः।
13. भवन्तौ शाटिके क्रीणीतः।
14. एतौ औषधं क्रीणीतः।
15. वयं मञ्जूषां क्रीणीमः।
16. भवन्तः कण्ठहारं क्रीणन्ति।
17. भवती आसन्दं क्रीणाति।
18. सा कपाटिकां क्रीणाति।
19. त्वं मालां क्रीणासि।
20. अहं दूरदर्शनं क्रीणामि।
21. एते शीतकं क्रीणन्ति।
22. वैद्याः जवनिकां क्रीणन्ति।
23. रुग्णाः सूचीं क्रीणन्ति।
24. आवां घटीं क्रीणीवः।
25. पण्डिताः स्यूतं क्रीणन्ति।
26. भवन्तः करांशुकं क्रीणन्ति।

2.2.4 शक्नोति

2. शक्नोषि। 3. शक्नोमि 4. शक्नुथः 5. शक्नुवः
6. शक्नुवन्ति। 7. शक्नुवन्ति 8. शक्नुथ। 9. शक्नोति
10. शक्नुमः 11. शक्नोति 12. शक्नोति 13. शक्नुतः
14. शक्नुवन्ति 15. शक्नुवन्ति 16. शक्नुतः 17. शक्नुतः
18. शक्नोति 19. शक्नुवन्ति 20. शक्नोति 21. शक्नुतः
22. शक्नुवन्ति 23. शक्नुतः 24. शक्नुतः 25. शक्नुथ।

2.2.5 शृणोति

2. शृणोति 3. शृणोति 4. शृणुथ 5. शृणोमि 6. शृणोसि
7. शृणुवः 8. शृणुतः 9. शृणुतः 10. शृण्वन्ति 11. शृण्वन्ति
12. शृणुतः 13. शृणोति 14. शृणुवः 15. शृणुतः 16. शृणुमः

2.2.6 गृह्णाति

2. गृह्णन्ति 3. गृह्णीथ 4. गृह्णीवः 5. गृह्णीतः 6. गृह्णीतः
7. गृह्णीथः 8. गृह्णामि 9. गृह्णीतः 10. गृह्णाति 11. गृह्णन्ति
12. गृह्णासि 13. गृह्णीथ 14. गृह्णीतः 15. गृह्णाति 16. गृह्णन्ति
17. गृह्णाति 18. गृह्णीथः 19. गृह्णासि 20. गृह्णन्ति 21. गृह्णन्ति
22. गृह्णन्ति 23. गृह्णामि 24. गृह्णासि 25. गृह्णीतः 26. गृह्णीमः

2.2.7 ददाति

2. ददति 3. ददति 4. ददाति 5. ददामि 6. दद्मः
7. ददामि 8. दत्तः 9. दद्वः 10. ददति 11. दद्मः

12. ददासि	13. ददाति	14. दद्मः	15. ददाति	16. दद्मः
17. ददति	18. ददासि	19. ददामि	20. ददाति	21. ददाति
22. ददामि	23. ददाति	24. ददति	25. ददाति	26. ददाति
27. ददति	28. दद्मः			

2.2.8 ण्यन्तक्रियापदानि

2. पाठयसि	3. पाठयति	4. पाठयति	6. बोधयति
10. दर्शयति	11. दर्शयामः	13. उत्थापयति	15. कारयति
17. श्रावयति	19. श्रावयति	20. श्रावयति	

अभ्यासः 105

2. जानीमः	3. गृह्णाति	4. क्रीणाति	5. जानन्ति	6. ददाति
7. दर्शयति	8. ददति	9. क्रीणन्ति	10. जानीमः	11. क्रीणीवः
12. शृण्वन्ति	13. शृणुमः	14. शृणुतः	15. करोति	16. कुर्वन्ति
17. कुर्मः	18. कुर्वन्ति	19. शक्नोति	20. शक्नुमः	21. गृह्णाति
22. दद्मः				

अभ्यासः 106

3. हस	4. नम	5. क्रीड	6. चल	7. प्रहर
8. मिल	9. पिब	10. नय	11. पश्य	12. स्थापय
13. उत्तिष्ठ	14. उपविश	15. स्मर	16. प्रेषय	17. नृत्य
18. गाय	19. त्यज	20. चिन्तय	21. तर	22. पत
23. प्रविश	24. पठ	25. गच्छ	27. कुरु	28. कुरु
29. कुरु	30. कुरु।			

अभ्यासः 107

2. वद	3. धाव	4. गाय	5. पश्य	6. आगच्छ
7. हस	8. पाठय	9. रट	10. क्रीड	11. नम
12. रक्ष	13. ध्याय	14. लिख	15. आह्वय	16. आनय
17. यच्छ	18. पिब	19. त्यज	20. चिन्तय	21. कथय
22. नय	23. आनय	24. नृत्य	25. तर	26. रचय
27. पठ	28. रक्ष	29. ताडय	30. प्रक्षालय	

2.3.1 (क)

1. उपविशतु	2. पठतु	3. गच्छतु	4. नमतु	5. लिखतु
6. गायतु	7. क्रीडतु	8. वदतु	9. चिन्तयतु	10. धावतु
11. नृत्यतु	12. रक्षतु	13. क्षालयतु	14. यच्छतु	15. उपविशतु
16. सीव्यतु	17. प्रेषयतु	18. सम्पादयतु	19. धरतु	20. गर्जतु।

अभ्यासः 108

2. पठतु	3. क्रीडतु	4. गायतु	5. पश्यतु
7. नृत्यताम्	8. तरताम्	9. यच्छताम्	10. वदताम्
11. तिष्ठताम्	12. उपविशताम्	13. ध्यायताम्	14. हसताम्
15. गायताम्	17. पश्यन्तु	18. कुर्वन्तु	19. आगच्छन्तु
20. अर्चन्तु	21. धावन्तु	22. नमन्तु	23. तरन्तु
24. जानन्तु	25. रक्षन्तु।		

अभ्यासः 109

2. त्यज	3. प्रेषय	4. धर	5. चल	6. पश्य
7. नय	8. उपविश	9. पाठय	10. स्मर	12. क्रीडतम्
13. नमतम्	14. गणयतम्	15. चालयतम्	16. वादयतम्	17. चर्चयतम्
18. लिखतम्	19. सञ्चरतम्	20. आनयतम्	22. नमत	23. पिबत
24. त्यजत	25. मिलत	26. जल्पत	27. गणयत	28. हसत
29. स्मरत	30. निन्दत।			

अभ्यासः 110

2. परिशीलयानि	3. हराणि	4. त्यजानि
5. वदानि	6. प्रदर्शयानि	7. तोषयानि
8. कर्तयानि	9. उद्धराणि	10. निर्वापयानि
12. ज्वालयाव	13. आरोपयाव	14. नृत्याव
15. प्रेषयाव	16. निवारयाव	17. चिन्तयाव
18. त्यजाव	19. उपविशाव	20. गायाव
22. स्मराम	23. प्रेषयाम	24. लिखाम

25. धराम 26. क्रीडाम 27. पश्याम
28. नयाम 29. आगच्छाम 30. प्रविशाम।

अभ्यासः 111

2. लिखतु 3. चर्चताम् 4. मिल 5. वदाव 6. गायत
7. सूचयन्तु 8. सिञ्चतम् 9. गायताम् 10. गणयताम् 11. स्मरन्तु
12. यच्छतु 13. गायन्तु 14. पालयतु 15. त्यजाम 16. नमतु
17. जानातु 18. गच्छन्तु 19. पचतु 20. हसतु 21. क्रीणन्तु
22. नृत्यन्तु 23. अर्चतु 24. दण्डयानि 25. पिबतम् 26. क्रीडताम्

अभ्यासः 112

1. गच्छताम् 2. पठतु 3. आगच्छत 4. लिखाम
5. शृणोतु 6. जानीहि 7. जानन्तु 8. प्रविशाम
9. उपविशन्तु 10. तिष्ठाव 11. कुर्वन्तु 12. करवाम
13. कुर्वन्तु 14. स्वीकरोतु 15. जानातु।

2.3.2 (क)

सुधे ! गौरि !
गीते ! पार्वति !
बालिके ! सरस्वति !
ललिते ! सुमति !
सुनीते ! भगिनि !
गिरिजे ! देवि !
अध्यापिके ! नलिनि !
वसुन्धरे ! शालिनि !
ममते ! कावेरि !
नन्दिनि !

अभ्यासः 113

2. पुत्रि ! 3. बालक ! 4. पुत्र ! 5. अम्ब !
6. कृष्ण ! 7. मित्र ! 8. सखि ! 9. वत्स !
10. महोदय ! 11. अध्यक्षमहोदय! 12. देव ! 13. बालक !

14. भगिनि ! 15. बालिके ! 16. गणेश ! 17. गीते !
18. ललिते ! 19. मूर्ख ! 20. शिष्य ! 21. गौरि !
22. अध्यापक ! 23. पुत्र ! 24. महोदय ! 25. शारदे।

2.3.2 (ख)

1. छात्र !	छात्रौ !	छात्राः !
2. शिक्षक !	शिक्षकौ !	शिक्षकाः !
3. सेवक !	सेवकौ !	सेवकाः !
4. शिष्य !	शिष्यौ	शिष्याः !
5. महिले !	महिले !	महिलाः !
6. शिक्षिके !	शिक्षिके !	शिक्षिकाः !
7. छात्रे !	छात्रे !	छात्राः !
8. गायिके !	गायिके !	गायिकाः !
9. देवि !	देव्यौ !	देव्यः !
10. नर्तकि !	नर्तक्यौ !	नर्तक्यः !
11. पुत्रि !	पुत्र्यौ !	पुत्र्यः !
12. जननि !	जनन्यौ !	जनन्यः !

अभ्यासः 114

2. शिष्यौ ! 3. बालिके ! 4. महोदयौ ! 5. वत्से !
2. छात्राः ! 3. बालिकाः ! 4. भगिन्यः ! 5. जनाः !

उत्तरदीपिका

तृतीयः स्तबकः

भूतकाल पाठः

3.1.1

2. आसीत् 3. गुरुवासरः आसीत् 4. ह्यः आसीत्
5. मङ्गलवासरः आसीत् 6. ह्यः आसीत् 7. रविवासरः आसीत्

अभ्यासः 115

3. आसीत् 4. अस्ति 5. आसीत् 6. अस्ति 7. आसीत्
8. आसीत् 9. अस्ति 10. अस्ति

3.1.2

2. आसीत् 3. आसीत् 4. आसीत् 5. आसीत् 6. आसीत्
8. आस्ताम् 9. आस्ताम् 10. आस्ताम् 11. आस्ताम् 12. आस्ताम्
15. आसन् 16. आसन् 17. आसन् 18. आसन्

3.1.3

3. आसीः 4. आसीः 5. आसीः 7. आस्तम् 8. आस्तम्
9. आस्तम् 10. आस्तम् 12. आस्त 13. आस्त 14. आस्त
15. आस्त

3.1.4

2. आसम् 3. आसम् 4. आसम् 5. आसम् 7. आस्व
8. आस्व 9. आस्व 10. आस्व 12. आस्म 13. आस्म
14. आस्म 15. आस्म

अभ्यासः 116

2. भवती महिला पूर्वं बालिका आसीत्।
3. भवनं पूर्वं कुटीरम् आसीत्।
4. त्वं धनिकः पूर्वं दरिद्रः आसीः।
5. सा कोमला, पूर्वं कठोरा आसीत्।
6. त्वं कुपितः, पूर्वं शान्तः आसीः।
7. एतौ कुरूपौ पूर्वं सुन्दरौ आस्ताम्।
8. त्वं मित्रं पूर्वम् अपरिचितः आसीः।
9. अहं अध्यापकः, पूर्वं छात्रः आसम्।
10. वयं सज्जनाः, पूर्वं दुष्टाः आस्म।
11. युवां धनिकौ, पूर्वं दरिद्रौ आस्तम्।
12. यूयं सेवापराः पूर्वं स्वार्थपराः आस्त।
13. आवां चतुरौ पूर्वं मन्दौ आस्व।

अभ्यासः 117

3. अचलत् 4. अहसत् 5. अनयत् 6. अक्रीडत् 7. अपश्यत्
8. अहरत् 9. अमिलत् 10. अपिबत् 11. अस्मरत् 12. अत्यजत्
13. अभवत् 14. अतिष्ठत् 15. अरचयत् 16. अपतत् 17. अवसत्

18. अपचत् 19. अपठत् 20. अनृत्यत् 21. अवसत् 22. अगायत्
23. अस्थापयत् 24. अमारयत् 25. अताडयत् 26. अपाठयत् 27. अदर्शयत्
28. अचिन्तयत् 29. असूचयत् 30. अचोरयत् 31. अयोजयत्

अभ्यासः 118

3. भवान् श्लोकम् अवदत्।
4. सा फलरसम् अपिबत्।
5. एषः घटीम् अपश्यत्।
6. अध्यापकः पाठम् अपाठयत्।
7. माता शाकम् अकर्तयत्।
8. सः कार्यालयम् अगच्छत्।
9. भक्तः देवान् अनमत्।
10. पुष्पम् अशुष्यत्।
11. सेवकः लताः असिञ्चत्।
12. आरक्षकः चोरम् अताडयत्।
13. फलम् अत्र अपतत्।
14. निर्वाहकः यात्रापत्रम् अयच्छत्।
15. ·खलः सज्जनान् अनिन्दत्।
16. आपणिकः पदार्थान् अयच्छत्।
17. छात्रः उत्तराणि अस्मरत्।
18. सा जलम् अनयत्।
19. कर्मकरः स्वच्छताम् अकरोत्।
20. सेविका गृहम् अमार्जयत्।
21. पिता वस्त्राणि अधरत्।
22. चालकः वाहनम् अचालयत्।
23. व्यजनम् अभ्रमत्।
24. एषा स्यूतम् अस्थापयत्।
25. क्रीडापटुः अक्रीडत्।
26. कुक्कुरः अभषत्।
27. वैद्यः औषधम् अयच्छत्।
28. महिला पुष्पाणि अचिनोत्।
29. गायिका गीतम् अगायत्।
30. नर्तकी अनृत्यत्।

अभ्यासः 119

3.	अलिखत्	अलिखताम्	अलिखन्
4.	अपश्यत्	अपश्यताम्	अपश्यन्
5.	अनयत्	अनयताम्	अनयन्
6.	अगच्छत्	अगच्छताम्	अगच्छन्
7.	अपृच्छत्	अपृच्छताम्	अपृच्छन्
8.	असूचयत्	असूचयताम्	असूचयन्
9.	अगणयत्	अगणयताम्	अगणयन्
10.	अवदत्	अवदताम्	अवदन्
11.	अयाचत्	अयाचताम्	अयाचन्
12.	अचलत्	अचलताम्	अचलन्

13.	अयच्छत्	अयच्छताम्	अयच्छन्
14.	अक्षालयत्	अक्षालयताम्	अक्षालयन्
15.	अभवत्	अभवताम्	अभवन्
18.	अलिखः	अलिखतम्	अलिखत
19.	अपश्यः	अपश्यतम्	अपश्यत
20.	अनयः	अनयतम्	अनयत
21.	अगच्छः	अगच्छतम्	अगच्छत
22.	असूचयः	असूचयतम्	असूचयत
23.	अपृच्छः	अपृच्छतम्	अपृच्छत
24.	अगणयः	अगणयतम्	अगणयत
25.	अवदः	अवदतम्	अवदत
26.	अयाचः	अयाचतम्	अयाचत
27.	अचलः	अचलतम्	अचलत
28.	अयच्छः	अयच्छतम्	अयच्छत
29.	अक्षालयः	अक्षालयतम्	अक्षालयत
30.	अभवः	अभवतम्	अभवत
33.	अभवम्	अभवाव	अभवाम
34.	अयच्छम्	अयच्छाव	अयच्छाम
35.	अयाचम्	अयाचाव	अयाचाम
36.	अवदम्	अवदाव	अवदाम
37.	अगणयम्	अगणयाव	अगणयाम
38.	असूचयम्	असूचयाव	असूचयाम
39.	अपृच्छम्	अपृच्छाव	अपृच्छाम
40.	अगच्छम्	अगच्छाव	अगच्छाम
41.	अनयम्	अनयाव	अनयाम
42.	अपश्यम्	अपश्याव	अपश्याम
43.	अहसम्	अहसाव	अहसाम
44.	अतिष्ठम्	अतिष्ठाव	अतिष्ठाम
45.	अस्मरम्	अस्मराव	अस्मराम

अभ्यासः 120

2. अलिखम्, अलिखाम
3. अमिलत्, अमिलताम्
4. अपश्याव, अपश्याम
5. अक्रीडः, अक्रीडत
6. अनयत्, अनयताम्
7. अवदतम्, अवदत
8. अस्थापयः, अस्थापयत
9. अचलम्, अचलाव
10. अनिन्दाव, अनिन्दाम
11. अगच्छः, अगच्छत
12. अचोरयत्, अचोरयताम्
13. अशुष्यताम्, अशुष्यन्
14. अखादतम्, अखादत
15. अपिबाव, अपिबाम
16. अनिन्दत्, अनिन्दन्
17. अनिन्दम्, अनिन्दाम
18. अगायः, अगायत
19. अभ्रमत्, अभ्रमताम्
20. अनयम्, अनयाव
21. अताडयः, अताडयतम्
22. अजिघ्रत्, अजिघ्रताम्
23. अपठम्, अपठाम
24. अचालयः अचालयत
25. अत्यजत्, अत्यजताम्
26. अस्मरत्, अस्मरन्
27. अरटाव, अरटाम
28. अधावतम् अधावत
29. अक्रीडम्, अक्रीडाम
30. अकरोत्, अकुरुताम्

अभ्यासः 121

2. अगच्छताम् 3. अगच्छन् 4. अगच्छः 5. अगच्छम् 6. अगच्छतम्
7. अगच्छाव 8. अगच्छत 9. अगच्छाम 10. अगच्छत्

अभ्यासः 122

2. अपठन् 3. अपठत् 4. अपठत् 5. अपठताम् 6. अपठताम्
7. अपठताम् 8. अपठताम् 9. अपठत् 10. अपठत् 11. अपठन्
12. अपठन् 13. अपठताम् 14. अपठन् 15. अपठताम्

अभ्यासः 123

2. अपठत 3. अपठत 4. अपठतम् 5. अपठः 6. अपठतम्
7. अपठः 8. अपठतम् 9. अपठत 10. अपठतम् 11. अपठः
12. अपठत 13. अपठत 14. अपठः 15. अपठतम्

अभ्यासः 124

2. अपठाव	3. अपठाम	4. अपठाम	5. अपठाव	6. अपठम्
7. अपठाव	8. अपठाम	9. अपठम्	10. अपठम्	11. अपठाव
12. अपठाम	13. अपठाम	14. अपठाव	15. अपठम्	

अभ्यासः 125

1. अपठन्	2. अलिखाम	3. अगच्छताम्	4. अगर्जन्
5. अनृत्यन्	6. अखादन्	7. अवर्षन्	8. अपाठयन्
9. अयच्छत	10. अताडयताम्	11. अक्रीडाव	12. अलिखतम्
13. अक्षिपम्	14. अवदन्	15. अकर्तयतम्	16. अगायत्
17. अशुष्यन्			

अभ्यासः 126

1. अलिखताम्	2. अगच्छताम्	3. अयच्छाव	4. अखादतम्
5. अपिबताम्	6. अपश्याव	7. अबोधयतम्	8. अगणयताम्
9. अनयताम्	10. अक्रीडताम्	11. अजल्पताम्	12. अजपाव
13. अवदताम्	14. अनिन्दताम्	15. अस्मरताम्	

अभ्यासः 127

1. अजिघ्रन्	2. अनयन्	3. अमारयन्	4. अत्यजन्
5. अगायन्	6. अनृत्यन्	7. अस्मरन्	8. अचरन्
9. अक्षालयन्	10. अरचयाम	11. अधरत	12. अमार्जयन्
13. अखादाम	14. अनिन्दत	15. असूचयाम	

अभ्यासः 128

2. अलिखताम्	3. अपाठयन्	4. अपठन्	5. अशृणुम
6. अवदाव	7. अगच्छन्	8. अपतन्	9. अखादन्
10. अनमताम्			

अभ्यासः 129

2. अलिखाम	3. अशृण्वन्	4. अपचन्	5. अगच्छम्
6. अखादताम्	7. अकुरुत	8. अगायाव	9. अपश्यत्
10. अपश्यम्			

अभ्यासः 130

अकरोत्, अपश्यत्, आसीत्, अभ्रमत् अगच्छत्, अपश्यत्, अशक्नोत्, अचिन्तयत्, आनयत्, अस्थापयत्, आनयत्, अस्थापयत्, आगच्छत्, अभवत्, अपिबत्, अगच्छत्, अयापयत्

अभ्यासः 131

आसीत्, अगच्छत्, अगच्छत्, अपश्यत्, अवदत्, अपश्यत्, आह्वयत्, अवदत्, अपश्यत्, आह्वयत्, अवदत्, अशृणोत् अभवत्, अगच्छत्, अपठत्

अभ्यासः 3.2.1 (पुंलिङ्गे)

1. पठितवान् 2. लिखितवान् 3. हसितवान् 4. निन्दितवान्
5. क्रीडितवान् 6. गर्जितवान् 7. चलितवान् 8. खादितवान्
9. पतितवान् 10. धावितवान्

अभ्यासः 3.2.1 (स्त्रीलिङ्गे)

1. पठितवती 2. लिखितवती 3. सा हसितवती 4. निन्दितवती
5. क्रीडितवती 6. गर्जितवती 7. चलितवती 8. खादितवती
9. पतितवती 10. धावितवती

अभ्यासः 132

1. नतवान् 2. स्तुतवान् 3. इष्टवान् 4. पृष्टवन्तः
5. खादितवन्तौ 6. लिखितवान् 7. नीतवान् 8. रक्षितवान्
9. उदितवन्तः 10. कृतवन्तौ

अभ्यास 133

1. इष्टवान् 2. कृतवान् 3. लिखितवन्तौ 4. पृष्टवन्तौ
5. उदितवन्तौ 6. पीतवन्तः 7. दृष्टवन्तः 8. हसितवन्तः
9. लिखितवान् 10. पठितवन्तः

अभ्यासः 134

1. नतवान् 2. कृतवान् 3. मिलितवान् 4. दृष्टवन्तौ
5. स्थापितवन्तौ 6. रक्षितवन्तौ 7. कथितवन्तः 8. गृहीतवन्तः
9. पालितवन्तः 10. रुदितवन्तः

अभ्यासः 135

1. पठितवती 2. दृष्टवत्यौ 3. धावितवत्यः 4. क्रीडितवत्यौ
5. धावितवती 6. गीतवत्यः 7. ताडितवती 8. नीतवती
9. कृतवती 10. पृष्टवत्यः

अभ्यासः 136

1. लिखितवत्यः 2. पीतवती 3. पीतवत्यौ 4. दृष्टवती
5. खादितवत्यौ 6. आगतवत्यः 7. क्रीडितवती 8. हसितवती
9. नतवत्यौ 10. पृष्टवत्यः

अभ्यासः 137

1. रुदितवती 2. कथितवत्यौ 3. गतवत्यः 4. दृष्टवती
5. दत्तवत्यौ 6. पठितवत्यः 7. रक्षितवती 8. ताडितवत्यौ
9. खादितवत्यः 10. लिखितवती

अभ्यासः 138

2. क्रीडितवन्तः 3. पीतवत्यौ, पीतवत्यः
4. दृष्टवत्यौ, दृष्टवत्यः 5. नीतवन्तौ, नीतवन्तः
6. हसितवती, हसितवत्यः 7. पीतवान्, पीतवन्तः
8. पीडितवत्यौ, पीडितवत्यः 9. नन्दितवत्यौ, नन्दितवत्यः
10. स्थितवान्, स्थितवन्तः 11. नतवन्तौ, नतवन्तः
12. गतवान्, गतवन्तौ 13. उक्तवती, उक्तवत्यौ
14. स्पृष्टवन्तौ, स्पृष्टवन्तः 15. खादितवत्यौ, खादितवत्यः
16. हसितवान्, हसितवन्तः 17. शिक्षितवत्यौ, शिक्षितवत्यः
18. रचितवन्तौ, रचितवन्तः 19. दृष्टवान्, दृष्टवन्तः
20. दत्तवन्तौ, दत्तवन्तः 21. धृतवती, धृतवत्यौ
22. हतवत्यौ, हतवत्यः 23. कृतवन्तौ, कृतवन्तः
24. बोधितवती, बोधितवत्यः 25. पूजितवान्, पूजितवन्तौ

अभ्यासः 139

2. गतवती 3. नतवती 4. दत्तवती 5. दृष्टवती
6. नीतवती 7. हसितवती 8. पीतवती 9. स्पृष्टवती
10. खादितवती 11. आश्रितवती 12. पीडितवती 13. नन्दितवती
14. स्थितवती 15. कृतवती 16. चलितवती 17. पूजितवती
18. गणितवती 19. त्यक्तवती

अभ्यासः 139+

		4. दत्तवान्	5. त्यक्तवान्
2. पठितवान्	3. गतवान्	8. पीतवान्	9. हसितवान्
6. स्थितवान्	7. नन्दितवान्	12. खादितवान्	13. क्रीडितवान्
10. नीतवान्	11. दृष्टवान्	16. गणितवान्	17. पूजितवान्
14. चलितवान्	15. कृतवान्	20. पीडितवान्	
18. चोरितवान्	19. आश्रितवान्		

अभ्यासः 140

1. पृष्टवान्	2. गतवान्	3. स्मृतवान्	4. पीडितवान्
5. उदितवती	6. दृष्टवन्तः	7. स्मृतवन्तौ	8. नीतवान्
9. क्रीडितवन्तौ	10. दर्शितवन्तौ	11. नीतवन्तः	12. उदितवन्तौ
13. स्मृतवन्तः	14. दृष्टवन्तः	15. पठितवन्तः	16. स्पृष्टवान्
17. दृष्टवन्तः	18. नतवान्	19. पीतवान्	20. मारितवान्
21. स्मृतवन्तः	22. नतवान्	23. धृतवती	24. दृष्टवती
25. स्मृतवान्।			

अभ्यासः 141

1. ताडितवती	2. उदितवन्तः	3. क्रीडितवान्	4. दृष्टवन्तः
5. स्पृष्टवान्	6. त्यक्तवान्	7. पीडितवन्तः	8. पालितवान्
9. स्पृष्टवान्	10. स्मृतवती	11. दत्तवत्यः	12. धृतवत्यः
13. खादितवान्	14. मारितवान्	15. नीतवान्	16. घ्रातवती
17. पीतवान्	18. दत्तवान्	19. मारितवती	20. गतवान्
21. पृष्टवान्	22. दृष्टवान्	23. नीतवान्	24. उदितवान्
25. त्यक्तवान्			

अभ्यासः 142

गतवान्, प्रसारितवान्, पतितवती, स्थापितवान्, गतवान,
अन्विष्टवान्, आगतवान्, कथितवान्, दृष्टवान्, उदितवती,
अङ्गीकृतवान्, आनीतवान्, ज्वालितवान्, उदितवान्, चिन्तितवान्,
उदितवान्, प्रविष्टवान्, अनुभूतवान्, स्रावितवान्।

अभ्यासः 143

2. पुष्पं पतितवत् 3. पर्णं पतितवत् 4. विमानं पतितवत्
5. कङ्कणं पतितवत् 6. आभरणं पतितवत् 7. यानम् गतवत्
8. कारयानं गतवत् 9. मित्रं गतवत् 10. नेत्रं स्फुरितवत्
11. जलं गतवत् 12. पत्रं गतवत् 13. वस्त्रं नष्टवत्
14. कार्यं नष्टवत्।

अभ्यासः 144

3. खादितवत् 4. हसितवत् 5. निन्दितवत् 6. चलितवत्
7. वर्षितवत् 8. गर्जितवत् 9. क्रीडितवत् 10. रक्षितवत्
11. गतवत् 12. निन्दितवत् 13. पतितवत् 14. कुपितवत्
15. क्रन्दितवत् 16. खनितवत् 17. जपितवत्
18. धावितवत् 19. नर्त्तितवत् 20. मिलितवत् 21. लुण्ठितवत्
22. उषितवत् 23. कथितवत् 24. दर्शितवत् 25. गणितवत्
26. चिन्तितवत् 27. चोरितवत् 28. ताडितवत् 29. तोलितवत्
30. पालितवत् 31. सूचितवत् 32. पीडितवत्

अभ्यासः 145

2. क्रीडिष्यति 3. मार्जयिष्यति 4. निन्दिष्यति 5. गमिष्यति
6. गास्यति 7. ज्ञास्यति 8. प्रक्ष्यति 9. श्रोष्यति
10. क्रेष्यति 11. द्रक्ष्यति 12. दास्यति 13. नंस्यति
14. पास्यति 15. हसिष्यति 16. वदिष्यति 17. लेखिष्यति
18. चलिष्यति 19. प्रेषयिष्यति 20. करिष्यति 21 पतिष्यति
22. नेष्यति 23. त्यक्ष्यति 24. शक्ष्यति 25 सेक्ष्यति

अभ्यासः 146

5. धाविष्यतः, धाविष्यन्ति, धाविष्यसि, धाविष्यथः, धाविष्यथ, धाविष्यामि, धाविष्यावः धाविष्यामः

सूचना - एवमेव अन्यानि अपि चिन्तयित्वा लेखनीयानि।

अभ्यासः 147

1. पठिष्यतः पठिष्यन्ति। 2. चलिष्यतः।
3. धाविष्यतः, धाविष्यन्ति। 4. हसिष्यन्ति।

5. पतिष्यतः, पतिष्यन्ति। 6. खादिष्यन्ति।
7. गमिष्यतः, गमिष्यन्ति। 8. रोदिष्यतः।
9. आरोक्ष्यन्ति। 10. नर्तिष्यतः, नर्तिष्यन्ति।
11. वदिष्यन्ति 12. भ्रमिष्यतः, भ्रमिष्यन्ति।
13. गास्यतः, गास्यन्ति। 14. तरिष्यतः, तरिष्यन्ति।
15. चोरयिष्यतः। 16. नेष्यन्ति।
17. ताडयिष्यतः, ताडयिष्यन्ति। 18. स्मरिष्यतः।
19. ग्रहीष्यतः, ग्रहीष्यन्ति। 20. मेलिष्यन्ति।

अभ्यासः 148

2. पठिष्यति 3. पठिष्यतः 4. पठिष्यति 5. पठिष्यति
6. पठिष्यतः 7. पठिष्यन्ति 8. पठिष्यन्ति 9. पठिष्यथ
10. पठिष्यामः 11. पठिष्यतः 12. पठिष्यसि 13. पठिष्यथः
14. पठिष्यावः

अभ्यासः 149

2. वदिष्यामि 3. चलिष्यसि 4. वदिष्यतः 5. लेखिष्यन्ति
6. आरोक्ष्यन्ति 7. प्रक्ष्यसि 8. पाठयिष्यति 9. भ्रमिष्यथः
10. करिष्यथः 11. त्यक्ष्यसि 12. भविष्यामि 13. पास्यथ
14. विकसिष्यतः 15. प्रक्षालयिष्यति 16. दर्शयिष्यामि 17. प्रहरिष्यथ
18. नर्तिष्यामः 19. स्मरिष्यति 20. उत्थास्यावः 21. उपदेक्ष्यति
22. करिष्यतः 23. पतिष्यन्ति 24. तोलयिष्यामः 25. धाविष्यतः
26. धरिष्यन्ति 27. द्रक्ष्यावः 28. चोरयिष्यसि 29. निन्दिष्यसि
30. मेलिष्यतः 31. ज्वालयिष्यतः 32. नेष्यथः 33. खादिष्यथः
34. हसिष्यामि 35. ताडयिष्यथ 36. दास्यन्ति 37. उपवेक्ष्यावः
38. प्रक्षालयिष्यति 39. नंस्यथः 40. प्रेषयिष्यति।

अभ्यासः 150

2. खादिष्यति 3. लेखिष्यति 4. पास्यति 5. प्रक्ष्यति
6. गमिष्यति 7. श्रोष्यति 8. दास्यति 9. द्रक्ष्यति
10. प्रवेक्ष्यति।

अभ्यासः 151

1. खादिष्यतः	2. गास्यामः	3. द्रक्ष्यथः	4. पठिष्यथ
5. गमिष्यतः	6. पास्यावः	7. क्रीडिष्यन्ति	8. लेखिष्यावः
9. वदिष्यामः	10. प्रक्ष्यथ।		

अभ्यासः 152

1. गमिष्यामि	2. पठिष्यामि	3. स्मरिष्यामि	4. हसिष्यामि
5. धाविष्यामि	6. क्रीडिष्यामि	7. वदिष्यामि	8. खादिष्यामि
9. करिष्यामि	10. वदिष्यामि	11. पास्यामि	12. ज्वालयिष्यामि
13. चालयिष्यामि	14. लेखिष्यामि	15. द्रक्ष्यामि	16. श्रोष्यामि
17. ताडयिष्यामि	18. सञ्चरिष्यामि	19. धरिष्यामि	20. निद्रास्यामि।

अभ्यासः 153

2. खादिष्यावः	3. वदिष्यामि	4. स्मरिष्यन्ति	5. लेखिष्यामः
6. करिष्यसि	7. मेलिष्यथः	8. क्रीडिष्यन्ति	9. गास्यति
10. विहरिष्यतः	11. गमिष्यथ	12. आगमिष्यति	13. दास्यावः
14. दास्यथः	15. प्रक्षालयिष्यन्ति	16. पठिष्यामि	17. कथयिष्यत
18. चालयिष्यथ	19. पूजयिष्यसि	20. नेष्यामः	

अभ्यासः 154

1. गमिष्यन्ति	2. गमिष्यामः	3. पठिष्यन्ति	4. पठिष्यामि
5. उत्थास्यसि	6. गमिष्यन्ति	7. फलिष्यन्ति	8. पतिष्यन्ति
9. आगमिष्यन्ति	10. कूजिष्यन्ति	11. नर्तिष्यन्ति	12. गास्यन्ति
13. खादिष्यन्ति	14. श्रोष्यन्ति	15. लेखिष्यामः	16. प्रक्ष्यथ
17. भक्षयिष्यथ	18. नेष्यसि	19. वदिष्यथ	20. करिष्यथः

अभ्यासः 155

भविष्यति, भविष्यति, क्रेष्यामि, भविष्यति, क्रेष्यामि,
सम्पादयिष्यामि, निर्मापयिष्यामि, भविष्यति, करिष्यामि, भविष्यति,
पठिष्यामि, आगमिष्यति, आज्ञापयिष्यमि, श्रोष्यति, करिष्यामि।

उत्तरदीपिका

चतुर्थः स्तबकः

अभ्यासः 156

2. जननी स्नात्वा पाकं करोति। 3. जनकः कार्यालयं गत्वा कार्यं करोति।
4. छात्रः पाठं पठित्वा निद्राति। 5. शिशुः फलं खादित्वा क्रीडति।
6. त्वं पत्रं लिखित्वा प्रेषयसि। 7. भवती देवं नत्वा प्रदक्षिणां करोति।
8. सा गीतं श्रुत्वा नृत्यति। 9. अध्यापकः पाठं पाठयित्वा प्रश्नं पृच्छति।
10. छात्रः वाक्यम् उदित्वा अर्थं जानाति।

अभ्यासः 157

2. कृषकः भूमिं खनित्वा सस्यं रोपयति।
3. आचार्यः पाठं पाठयित्वा प्रश्नं पृच्छति।
4. स्थापयित्वा 5. धावित्वा 6. लिखित्वा 7. खादित्वा 8. पतित्वा
9. कथयित्वा 10. नर्तित्वा 12. दृष्ट्वा 13. गत्वा 14. श्रुत्वा
15. स्मृत्वा 16. पीत्वा 17. पृष्ट्वा 18. नत्वा 19. त्यक्त्वा
20. क्रीडित्वा।

अभ्यासः 158

2. खादित्वा 3. पीत्वा 4. उदित्वा 5. पठित्वा 6. कृत्वा
7. दृष्ट्वा 8. श्रुत्वा 9. दत्त्वा 10. नीत्वा 11. ज्ञात्वा
12. त्यक्त्वा 13. गीत्वा 14. दत्त्वा 15. पाठयित्वा 16. चिन्तयित्वा
17. ताडयित्वा 18. क्रीडित्वा 19. कृत्वा 20. अर्चित्वा।

अभ्यासः 159

2. स्वीकृत्य 3. परिशील्य 4. उद्घाट्य 5. सङ्गृह्य
6. संस्थाप्य 7. प्रचाल्य 8. प्रक्षाल्य 9. सत्कृत्य
10. उपविश्य 11. आरुह्य 12. अनुसृत्य

अभ्यासः 160

3. परिशील्य 4. संहृत्य 6. निराकृत्य 7. सङ्गृह्य 8. अभिनन्द्य
9. अनुभूय 10. परित्यज्य 11. आहूय 12. प्रक्षाल्य 13. समाप्य
14. प्राप्य 15. आकृष्य 16. सन्दिश्य 18. उपविश्य 19. उपहस्य

21. आच्छाद्य 22. विस्मृत्य 23. संस्मृत्य 24. उद्धृत्य 25. निर्गत्य
26. प्रतिगत्य 27. परिगणय्य 28. समाप्य 29. उपकृत्य 30. परिवेष्य
31. सम्प्रेष्य 32. विलिख्य 33. उन्नीय 34. आरुह्य 36. विचार्य।

अभ्यासः 161

2. कृत्वा 3. प्रविश्य 4. अनुसृत्य 5. गत्वा 6. उपकृत्य
7. खादित्वा 8. आनीय 9. स्नात्वा 10. आहूय।

अभ्यासः 162

1. समाप्य 2. उद्घाट्य 3. परिवेष्य 4. आगत्य 5. प्राप्य
6. प्रक्षाल्य 7. प्रतिष्ठाप्य 8. विलिख्य 9. संहृत्य 10. अनुसृत्य
11. विज्ञाय 12. उद्घाट्य 13. प्रविश्य 14. आरुह्य 15. अध्याप्य।

अभ्यासः 163

3. लेखितुम् 4. कथयितुम् 5. गन्तुम् 6. पातुम्
7. खादितुम् 8. दातुम् 9. हसितुम् 10. चलितुम्
11. क्रीडितुम् 12. धावितुम् 13. कर्तुम् 14. द्रष्टुम्
15. अर्चितुम्

अभ्यासः 164

2. खादितुम् 3. गन्तुम् 4. कर्तुम् 5. क्रीडितुम् 6. द्रष्टुम्
7. उपवेष्टुम् 8. श्रावयितुम् 9. गातुम् 10. प्रक्षालयितुम् 11. श्रोतुम्
12. ज्ञातुम्।

अभ्यासः 165

2. शयितुं 3. वन्दितुम् 4. अर्चितुम् 5. खादितुम् 6. कर्तयितुम्
7. क्रष्टुम् 8. रक्षितुम् 9. स्मर्तुम् 10. द्रष्टुं 11. पक्तुम्
12. पातुम्।

अभ्यासः 166

1. आनेतुम् 2. स्नातुम् 3. द्रष्टुम् 4. द्रष्टुम् 5. रक्षितुम्
6. पातुम् 7. स्नातुम् 8. शयितुम् 9. अर्चितुम् 10. क्रीडितुम्

अभ्यासः 167

1. पठिष्यति पठितुम्
2. क्रीडिष्यति क्रीडितुम्
3. खादिष्यति खादितुम्
4. उत्थास्यति उत्थातुम्
7. पास्यति पातुम्
8. हसिष्यति हसितुम्
9. अर्चिष्यति अर्चितुम्
10. गमिष्यति गन्तुम्
11. ग्रहीष्यति ग्रहीतुम्
12. ज्ञास्यति ज्ञातुम्
14. श्रोष्यति श्रोतुम्
15. क्रेष्यति क्रेतुम्
18. निन्दिष्यति निन्दितुम्।

अभ्यासः 168

2. धनं सम्पादयितुं विदेशं
3. क्रेतुम् आपणं
4. खादितुं भोजनालयं
5. स्नातुं नदीं
6. क्रीडितुं क्रीडाङ्गणं
7. द्रष्टुं चित्रमन्दिरं
8. उपवेष्टुम् उद्यानं
9. पातुम् उपाहारगृहं
10. लेखितुं प्रकोष्ठं

अभ्यासः 169

2. उत्थातुम् 3. नर्तितुम् 4. धावितुम् 5. वदितुम् 6. पाठयितुम्
7. पठितुम् 8. रचयितुम् 9. द्रष्टुम् 10. ज्ञातुम्।

अभ्यासः 170

1. स्थातुम् 2. पठितुम् 3. उपवेष्टुम् 4. उपदेष्टुम् 5. गन्तुम्
6. गन्तुम् 7. आगन्तुम् 8. द्रष्टुम् 9. गातुम् 10. आरोढुम्
11. कर्तुम् 12. लेखितुम् 13. पक्तुम् 14. नर्तितुम् 15. प्रवेष्टुम्

अभ्यासः 171

2. वृक्षेण 3. मुखेन 4. वाहनेन 5. हस्तेन 6. बाणेन
7. अश्वेन 8. गजेन 9. कन्दुकेन 10. जलेन

अभ्यासः 172

2. मालया 3. नौकया 4. वर्तिकया 5. कशया 6. शिविकया
7. शृङ्खलया 8. गदया 9. पेटिकया 10. फणया 11. नौकया
12. कशया।

अभ्यासः 173

2. वेल्लन्या 3. लेखन्या 4. अङ्कन्या 5. क्षेपण्या 6. कर्तर्या
7. चालन्या 8. औषधसूच्या 9. कूप्या 10. सूच्या

अभ्यासः 174

2. सुधाखण्डन 3. द्विचक्रिकया 4. कूर्चेन 5. यानेन
6. अङ्कन्या 7. वेल्लन्या 8. नौकया 9. घटेन
10. चालन्या 11. दण्डेन 12. उपनेत्रेण 13. पादाभ्याम्
14. चमसेन 15. कर्तर्या।

अभ्यासः 175

2. दण्डेन 3. अङ्गुल्या 4. हस्तेन 5. अङ्गुल्या 7. कुम्भेन
8. कुठारेण 9. खनित्रेण 10. लवित्रेण

अभ्यासः 176

2.	सुधाखण्डेन	सुधाखण्डाभ्यां	सुधाखण्डैः
3.	दीपेन	दीपाभ्याम्	दीपैः
4.	वृक्षेण	वृक्षाभ्याम्	वृक्षैः
5.	सर्पेण	सर्पाभ्याम्	सर्पैः
6.	मकरेण	मकराभ्याम्	मकरैः
8.	पुस्तकेन	पुस्तकाभ्याम्	पुस्तकैः
9.	सोपानेन	सोपानाभ्याम्	सोपानैः
10.	पुष्पेण	पुष्पाभ्याम्	पुष्पैः
11.	पदेन	पदाभ्याम्	पदैः
13	लतया	लताभ्याम्	लताभिः
14.	दोलया	दोलाभ्याम्	दोलाभिः
15.	पुस्तिकया	पुस्तिकाभ्याम्	पुस्तिकाभिः
16.	संदशिकया	संदशिकाभ्याम्	सन्दशिकाभिः
18.	घट्या	घटीभ्याम्	घटीभिः
19.	सूच्या	सूचीभ्याम्	सूचीभिः
20.	दर्व्या	दर्वीभ्याम्	दर्वीभिः

अभ्यासः 177

2. कर्णाभ्याम् 3. पादाभ्याम् 4. हस्ताभ्याम्

अभ्यासः 177+

1. दण्डाभ्याम् 2. दर्भाभ्याम् 3. चषकाभ्याम् 4. चुल्लीभ्याम्
5. हस्ताभ्याम् 6. अङ्गुलीभ्याम् 7. द्रोणीभ्याम् 8. वृषभाभ्याम्
9. मुष्टीभ्याम् 10. चक्राभ्याम् 11. नेत्राभ्याम्

अभ्यासः 178

2. पादैः 4. पादेन 5. पादाभ्याम् 6. पादैः
7. पादाभ्याम् 8. पादाभ्यां 9. पादाभ्याम् 10. पादाभ्याम्

अभ्यासः 179

2. लेखन्या 3. कर्णाभ्याम् 4. पादाभ्याम् 5. हस्तेन
6. मुखेन 7. जिह्वया 8. हृदयेन 9. नखैः
10. नेत्राभ्याम् 11. दन्तैः 12. घटैः 13. चमसेन
14. नासिकया 15. कङ्कतेन

अभ्यासः 180

2. कष्टेन 3. सुखेन 4. सन्तोषेण 5. कोपेन
6. आलस्येन 7. अनायासेन 8. उद्वेगेन 9. वैराग्येन
10. शान्तभावेन 11. वार्तालापेन 13. जल्पनेन 14. पठनेन
15. क्रीडया 16. आगमनेन 17. आदरेण 18. उपेक्षया
19. ईर्ष्यया 20. असूयया 21. त्यागेन

अभ्यासः 181

2. सरलतया 3. स्पष्टतया 4. सुचारुतया 5. पूर्णतया
6. स्पष्टतया 7. एकाकितया 8. भीरुतया 9. भयङ्करतया
10. क्रूरतया 11. सुन्दरतया 12. विशालतया 13. ऋजुतया
14. मधुरतया 15. समर्थतया 16. विस्तृततया 17. मनोरञ्जकतया
18. इदम्प्रथमतया 19. आकस्मिकतया

अभ्यासः 182

2. विमानेन	3. शिविकया	4. अश्वशकटेन
5. रथेन	6. लोकयानेन	7. वृषभशकटेन
9. गुर्जरभाषया	10. राष्ट्रभाषया	11. मातृभाषया
12. पालीभाषया	13. संस्कृतभाषया	15. एकेन रूप्यकेण
16. दशरूप्यकैः	17. सहस्ररूप्यकैः	18. द्वाभ्यां रूप्यकाभ्यां
19. शतरूप्यकैः	20. लक्षरूप्यकैः	

अभ्यासः 183

(I)

2. जनैः	3. जनकेन	4. मित्रेण	5. अनुजेन

(II)

2. मित्रेण	3. भवता	4. लतया	5. तेन

(III)

2. बालकैः	3. छात्रैः	4. बालिकया	5. पर्यटकैः

अभ्यासः 184

2. राधया	3. राकेशेन	4. हलेन	5. मित्रेण
6. शिष्येण	7. पुत्र्या	8. मातुलेन	9. अग्रजेन
10. पत्न्या	11. वृद्धया	12. अध्यापिकाभिः	13. लिपिकारैः
14. कर्मकरैः	15. अभिनेत्रीभिः।		

अभ्यासः 185

2. भवता	3. भवत्या	4. तेन	5. एतेन
6. तया	7. त्वया	8. एतया	9 अस्माभिः
10. भवद्भिः	11. युष्माभिः	12. भवतीभिः	13. तैः छात्रैः
14. ताभिः बालिकाभिः	15. एताभ्याम्	16. आवाभ्याम्	17. युवाभ्याम्
18. भक्ताभ्याम्	19. भवतीभ्याम्	20. ताभ्याम्	

अभ्यासः 186

2. ताभिः 3. युष्माभिः 4. भवद्भिः 5. वानरैः
6. बालिकाभिः 7. वत्सैः 8. मित्रैः 9. ताभ्यां बालिकाभ्याम्
10. पुत्रीभिः 11. भवतीभिः 12. अस्माभिः 13. सर्वैः
14. परिवारजनैः 15. दुष्टैः 16. सज्जनैः 17. अस्माभिः
18. एताभिः 19. जनन्या 20. एताभ्यां बालिकाभ्यां

अभ्यासः 187

2. सखीभिः 3. बालकेन 4. अस्माभिः 5. युष्माभिः
6. एतैः 7. वृद्धैः 8. वानरैः 9. अजैः/अजाभिः
10. बकैः

अभ्यासः 188

2. दुग्धेन 3. अपकारेण 4. वार्तया 5. पुस्तकैः
6. अध्ययनेन 7. अन्नेन 8. दण्डेन 9. सूर्येण

अभ्यासः 189

2. छात्रैः 3. जलेन 4. दुःखेन 5. पुस्तकैः
6. चन्द्रेण 7. पतत्राभ्याम् 8. लवणेन 9. गृहिण्या
10. अभ्यासेन

अभ्यासः 190

2. उर्मिलया 3. पुत्र्या 4. पुत्रेण 5. रामेण
6. अग्रजेन 7. व्यायामेन 8. सूर्येण 9. पठनेन
10. पङ्केन

अभ्यासः 191

2. छात्राय 3. सूर्याय 4. देवाय 5. भक्ताय
7. कन्यायै 8. पाचिकायै 9. छात्रायै 10. बुभुक्षितायै
12. गृहिण्यै 13. विद्यार्थिन्यै 14. भिक्षुक्यै 15. नन्दिन्यै

अभ्यासः 192

2. सुधाखण्डाय सुधाखण्डाभ्यां सुधाखण्डेभ्यः
3. वृक्षाय वृक्षाभ्यां वृक्षेभ्यः

4.	सर्पाय	सर्पाभ्यां	सर्पेभ्यः
5.	दीपाय	दीपाभ्यां	दीपेभ्यः
6.	रामाय	रामाभ्यां	रामेभ्यः
8.	सोपानाय	सोपानाभ्यां	सोपानेभ्यः
9.	पुस्तकाय	पुस्तकाभ्यां	पुस्तकेभ्यः
10.	पत्राय	पत्राभ्यां	पत्रेभ्यः
11.	पुष्पाय	पुष्पाभ्यां	पुष्पेभ्यः
12.	यन्त्राय	यन्त्रायां	यन्त्रेभ्यः
14.	लतायै	लताभ्यां	लताभ्यः
15.	मालायै	मालाभ्यां	मालाभ्यः
16.	पुस्तिकायै	पुस्तिकाभ्यां	पुस्तिकाभ्यः
17.	पाठशालायै	पाठशालाभ्यां	पाठशालाभ्यः
18.	शाटिकायै	शाटिकाभ्यां	शाटिकाभ्यः
19.	–	अङ्गनीभ्यां	–
20.	लेखन्यै	लेखनीभ्यां	लेखनीभ्यः
21.	घट्यै	घटीभ्यां	घटीभ्यः
22.	सूच्यै	सूचीभ्यां	सूचीभ्यः
23.	गृहिण्यै	गृहिणीभ्यां	गृहिणीभ्यः
24.	दर्व्यै	दर्वीभ्याम्	दर्वीभ्यः।

अभ्यासः 193

2. चलनचित्रदर्शनाय
3. ज्ञानार्जनाय
4. स्वास्थ्यरक्षणाय
5. जीवनाय
6. दुग्धपानाय
7. भ्रमणाय
8. गृहगमनाय
9. अवलोकनाय
10. आरोग्यवर्धनाय

अभ्यासः 194

2. गङ्गास्नानाय
3. समुद्रदर्शनाय
4. भोजननिर्माणाय
5. परोपकाराय
6. मानवकल्याणाय
7. अर्चनाय
8. अनुसन्धानाय
9. नौकाविहाराय
10. भोजनाय

अभ्यासः 195

1. छात्रः किमर्थं वसति?
3. धनिकः कस्मै धनं ददाति?
4. वृद्धः प्रातः किमर्थं गच्छति?
5. क्रीडकः किमर्थं गच्छति?
6. जनकः कस्मै अर्घ्यम् अर्पयति?
7. यतिवरः किमर्थम् उपविशति?
8. बालकः किमर्थम् आगच्छति?
9. आञ्जनेयः कस्मै चूडामणिं ददाति?
10. भक्तः कस्मै निवेदयति?

अभ्यासः 196

2. निर्धनेभ्य	3. अध्यापकेभ्यः	4. बालकेभ्यः	5. ब्राह्मणाय
7. कन्यायै	8. रजक्यै	9. बालिकायै	10. बालिकाभ्यः
12. विनम्रेभ्यः	13. आश्रितेभ्यः	14. दुर्जनाय	15. प्रपौत्र्यै

अभ्यासः 197

3. छात्रेभ्यः	4. मह्यं	5. भिक्षुकाभ्यां	6. भगिन्यै
7. सौचिकाय	8. तस्यै	9. मित्राय	10. तुभ्यम्

4.4.2

2. श्रेष्ठाय, आदरः	3. मित्राय स्नेहः	4. देवाय, भक्तिः
5. मीनाय जलम्	6. सर्पाय पवनः	7. बालिकायै पुष्पं
8. यतिवराय, आश्रमः	9. मह्यं कदली फलम्	10. अस्मभ्यं, संस्कृतम्

अभ्यासः 198

1. तस्मै	2. सीतायै	3. मह्यं	4. तस्यै
5. अस्मभ्यम्	6. मालायै	7. पण्डितेभ्यः	8. मूर्खेभ्यः
9. अध्यापकाय	10. पुत्र्यै	11. पुत्राय	12. जनकाय
13. जनन्यै	14. एतस्यै	15. तस्यै	16. पितामह्यै
17. पितामहाय	18. छात्रेभ्यः	19. मित्राय	20. अलसाय

अभ्यासः 199

2. तुभ्यम् 3. तस्यै 4. तस्मै 5. एतस्मै
7. छात्रायै 8. चित्रकाराय 9. गवेषकेभ्यः 10. पुत्राय
12. युष्मभ्यम् 13. आवाभ्यां 14. एतेभ्यः 15. अस्मभ्यम्
17. तस्मै 18. तेभ्यः 19. एतस्यै 20. ताभ्यां
22. युवाभ्यां 23. ताभ्यः 24. एताभ्यः 25. भवत्यै
26. लतायै 27. सुदेशाय 28. ताभ्यः 29. जनन्यै
30. अनुजाभ्याम्

अभ्यासः 200

(I)

2. कृष्णाय 3. युधिष्ठिराय 4. अर्जुनाय 5. सज्जनाय

(II)

7. देवेभ्यः 8. पाण्डवेभ्यः 9. सज्जनेभ्यः 10. धनिकेभ्यः

(III)

12. कृष्णाय 13. कुमाराय 14. दुर्गायै 15. देवेभ्यः

(IV)

17. रामलक्ष्मणाभ्यां 18. सर्पेभ्यः 19. महिलायै 20. धनिकेभ्यः

उत्तरदीपिका

पञ्चमः स्तबकः

अभ्यासः 5.1.1

2. हस्तात् 3. अश्वात् 4. आकाशात्
6. ग्रामात् 7. प्रवासात् 8. विदेशात्
9. गृहात् 10. मन्दिरात् 11. उद्यानात्
12. कैलासात् 13. बिलात् 14. चिकित्सालयात्

अभ्यासः 201

2. विद्यालयात् 3. नगरात् 4. ग्रामात्
5. मन्दिरात् 6. श्वशुरगृहात् 7. बेङ्गलूरुनगरात्

8. हिमाचलात् 9. मनसादेवीमन्दिरात् 10. आरक्षककार्यालयात्
11. विश्वविद्यालयात् 12. जापानदेशात् 13. विदेशात्
14. आस्ट्रेलिया देशात् 15. चेन्नैनगरात् 16. मातुलगृहात्।

अभ्यासः 202

दण्डात्	दण्डाभ्याम्	दण्डेभ्यः
दीपात्	दीपाभ्याम्	दीपेभ्यः
सर्पात्	सर्पाभ्याम्	सर्पेभ्यः
नृपात्	नृपाभ्याम्	नृपेभ्यः
सुधाखण्डात्	सुधाखण्डाभ्याम्	सुधाखण्डेभ्यः
पुस्तकात्	पुस्तकाभ्याम्	पुस्तकेभ्यः
पत्रात्	पत्राभ्यां	पत्रेभ्यः
पुष्पात्	पुष्पाभ्यां	पुष्पेभ्यः
सोपानात्	सोपानाभ्याम्	सोपानेभ्यः
नाणकात्	नाणकाभ्याम्	नाणकेभ्यः
लतायाः	लताभ्याम्	लताभ्यः
दोलायाः	दोलाभ्याम्	दोलाभ्यः
मालायाः	मालाभ्याम्	मालाभ्यः
संन्दंशिकायाः	सन्दंशिकाभ्याम्	सन्दंशिकाभ्यः
कन्यायाः	कन्याभ्याम्	कन्याभ्यः
घट्याः	घटीभ्याम्	घटीभ्यः
गृहिण्याः	गृहिणीभ्याम्	गृहिणीभ्यः
नर्तक्याः	नर्तकीभ्याम्	नर्तकीभ्यः
चालन्याः	चालनीभ्याम्	चालनीभ्यः

अभ्यासः 203

1. एतस्मात् 2. नन्दिन्याः 3. अस्मत् 4. तस्याः
5. अध्यापकात् 6. भवत्याः 7. जनन्याः 8. ताभ्याम्
9. सर्वस्याः 10. एतेभ्यः 11. मत् 12. भवतीभ्याम्
13. वैद्यात् 14. भवतः 15. त्वत् 16. तस्मात्
17. शाटिकायाः 18. युष्मत् 19. काश्याः 20. युवाभ्याम्
21. भवद्भ्याम् 22. नद्याः 23. फलात् 24. आवाभ्याम्

25. भवतीभ्यः 26. यानेभ्यः 27. ताभ्यः 28. गृहिणीभ्यः
29. देव्याः 30. भवद्भ्यः 31. आसन्दाभ्याम् 32. भवनाभ्याम्
33. शकटाभ्याम् 34. लेखनीभ्यः 35. एताभ्याम् 36. दीपेभ्यः
37. व्यजनात् 38 सस्येभ्यः 39. तीरात् 40. कूप्याः

अभ्यासः 204

2. अश्वात् भटः
3. लतायाः पुष्पं पतति
4. हिमालयात् गङ्गा
5. पर्वतात् नदी
6. महानद्याः शाखानदी प्रवहति
8. कूपात्
9. बालकः आपणात्
10. वानरः शाखायाः
11. बालकः सोपनात् पतति
12. मण्डूकः कूलात्
13. महिला कूपात्
14. पुरुषः जलाशयात्
15. अग्निशमकः भवनात्
16. चोरः कारागारात्
17. जलं मेघात् निर्गच्छति
18. धूमः अनलात् निर्गच्छति

अभ्यासः 205

2. रामः वसिष्ठात् 3. राक्षसाः शुक्राचार्यात् 4. छात्राः अध्यापिकाभ्यः
5. पुत्री जनकात् 7. मीनः मकरात् 8. मूषकः बिडालात्
9. सर्पः नकुलात् 10. बालकः भल्लूकात् 12. देवः राक्षसेभ्यः
13. अध्यापकः कुक्कुरात् 14. नृपः लुण्ठाकेभ्यः 15. बालिका जलात्

अभ्यासः 206

(I)

2. कार्यालयात् 3. विद्यालयात् 4. देवालयात् 5. आपणात्

(II)

7. काकात् 8. कुक्कुरात् 9. दुर्जनेभ्यः 10. असत्यात्
11. अधर्मात् 12. काकात् 13. मत् 14. युष्मत्

(III)

15. शीतात् 16. आतपात् 17. आतपात् 18. वर्षणात्

अभ्यासः 207

2. गृहात्	3. गुरुकुलात्	4. अश्वात्	5. शीतात्
6. आपणात्	7. कस्मात्	8. ग्रामात्	9. मन्दिरात्
10. शिक्षकात्	11. शिक्षिकायाः	12. कस्मात्	13. व्याघ्रात्
14. भवनात्	15. कूपात्	16. चलचित्रमन्दिरात्	
17. जलात्	18. सर्पात्	19. अनलात्	20. मन्दिरात्

अभ्यासः 208

1. अध्यापिकाभ्यः	2. शिक्षकेभ्यः	3. गृहिणीभ्यः	8. सर्वेभ्यः
5. नगरीभ्यः	6. वाटिकाभ्यः	7. अस्मत्	8. वृक्षेभ्यः
9. तेभ्यः	10. ताभ्यः	11. नगरेभ्यः	12. नदीभ्यः
13. सस्येभ्यः	14. तीर्थक्षेत्रेभ्यः	15. विभिन्नदेशेभ्यः	
16. विभिन्नदेशेभ्यः	17. लताभ्यः	18. विभिन्नगृहेभ्यः	
19. शालाभ्यः	20. सर्वेभ्यः		

अभ्यासः 209

2. ताभ्यः	3. अस्मत्	4. सर्वेभ्यः	5. मत्
6. एतस्मात्	7. तस्याः	8. ताभ्याम्	9. मत्
10. अस्मत्	11. ताभ्याम्	12. तेभ्यः	13 त्वत्
14. भवतीभ्यः	15. भवद्भ्यः	16. ताभ्याम्	17. ताभ्यः
18. अस्मत्	19. भवतीभ्याम्	20. आवाभ्याम्	

अभ्यासः 210

(I)

2. नगरात्	3. क्षेत्रात्	4. गृहात्	5. मन्दिरात्

(II)

7. नद्याः	8. मार्गात्	9. हिमालयात्	10. उत्थानात्

(III)

12. रविवासरात्	13. गमनात्	14. भोजनात्	15. शयनात्

(IV)

17. रविवासरात्	18. भोजनात्	19. पठनात्	20. आगमनात्

अभ्यासः 211

2. गृहात्	3. शयनात्	4. शुक्रवासरात्	5. श्वशुरात्
6. लतायाः	7. लुण्ठाकेभ्यः	8. शिक्षिकायाः	9. वर्षात्
10. पर्वतात्	11. कूलात्	12. लतायाः	13. तडागात्
14. दोलायाः	15. द्विचक्रिकायाः	16. कूप्याः	17. कार्मुकात्
18. शयनात्	19. अङ्गुल्याः	20. बिलात्	

अभ्यासः 212

2. ग्रामतः	3. आपणतः	4. प्रासादतः	5. पर्वततः
2. शिक्षिकातः	3. पाठशालातः	4. नलिकातः	5. गुहातः
2. राजधानीतः	3. पुष्पाधानीतः	4. मालाकारीतः	5. राज्ञीतः
2. मन्दिरतः	3. भवनतः	4. यानतः	5. क्षेत्रतः

अभ्यासः 213

3. कृष्णस्य	4. भरतस्य	5. दुर्योधनस्य	7. सुमित्रायाः
8. शूर्पणखायाः	9. कौसल्यायाः	10. इन्दिरायाः	12. सौदामिन्याः
13. राज्ञ्याः	15. देवक्याः	16. गृहस्य	17. नगरस्य
18. दाडिमफलस्य	19. यानस्य		

अभ्यासः 214

2.	गायकस्य	गायकयोः	
3.	रक्षकस्य	रक्षकयोः	
4.	सैनिकस्य	सैनिकयोः	
5.	दण्डस्य	दण्डयोः	
7.	पत्रस्य	पत्रयोः	
8.	क्रीडनकस्य	क्रीडनकयोः	
9.	सूत्रस्य	सूत्रयोः	
10.	पुष्पस्य	पुष्पयोः	
12.	लतायाः	लतयोः	लतानाम्
13.	गायिकायाः	गायिकयोः	गायिकानाम्
14.	मालायाः	मालयोः	मालानाम्
15.	अध्यापिकायाः	अध्यापिकयोः	अध्यापिकानाम्

17.	सूच्याः	सूच्योः	सूचीनाम्
18.	राज्ञ्याः	राज्ञ्योः	
19.	जनन्याः	जनन्योः	
20.	भगिन्याः	भगिन्योः	भगिनीनाम्

अभ्यासः 215

2. दशरथस्य 3. लक्ष्मणस्य 4. भरतस्य 5. कौसल्यायाः
6. कैकेय्याः 7. सीतायाः 8. अयोध्यायाः 9. ताडकायाः
10. सुमित्रायाः

अभ्यासः 216

2. सीतायाः, 3. रामस्य 4. जनकस्य 5. सीतायाः, शिवस्य
6. लवस्य 7. लवस्य 8. दशरथस्य 9. जनकस्य
10. प्रद्युम्नस्य 11. भरतस्य 12. सीतायाः 13. लक्ष्मणस्य
14. रुक्मिण्याः 15. कंसस्य 16. कंसस्य 17. धृतराष्ट्रस्य
18. भीमस्य 19. दुर्योधनस्य 20. ध्रुवस्य 21. रुक्मिण्याः

अभ्यासः 217

2. सुमित्रायाः पतिः दशरथः।
3. सीतायाः श्वशुरः दशरथः।
4. रामस्य पत्नी सीता।
5. सीतायाः पतिः रामः।
6. कंसस्य भगिनी देवकी।
7. लक्ष्मणस्य जनकः दशरथः।
8. रामस्य अनुजः लक्ष्मणः।
9. कौसल्यायाः पतिः दशरथः।
10. कैकेय्याः पतिः दशरथः।

अभ्यासः 218

2. राकेशस्य 3. सीतायाः 4. गीतायाः
5. धर्मपालस्य 6. नम्रतायाः 7. गुरुप्रसादस्य
8. सञ्जयस्य 9. चन्द्रकुमारस्य 10. कृष्णमोहनस्य
11. अविनाशस्य 12. विभायाः 13. कवितायाः
14. लतायाः 15. शशाङ्कस्य 16. नन्दकिशोरस्य
17. स्वरूपस्य 18. लीनायाः 19 प्रवीणस्य
20. आनन्दस्य

अभ्यासः 219

2. लवकुशयोः 3. भरतलक्ष्मणयोः 4. भरतशत्रुघ्नयोः
5. कौसल्यासुमित्रयोः 6. कौसल्याकैकय्योः 7. कौरवपाण्डवयोः
8. नन्दवसुदेवयोः 9. यशोदादेवक्योः 10. सुदामसुबल्योः
11. रुक्मिणीसत्यभामयोः 12. भीमार्जुननकुलसहदेवानाम्
13. गोपालकानाम् 14. पाण्डवानाम् 15. दुष्टानाम्
16. सज्जनानाम् 17. लक्ष्मणभरतशत्रुघ्नानाम्
18. कौसल्याकैकेयीसुमित्राणाम् 19. अयोध्याप्रजानाम्
20. राक्षसानाम् 21. भक्तानाम् 22. देवानाम्

अभ्यासः 220

2. ग्रन्थानाम् 3. वृक्षाणाम् 4. पुष्पमालानां 5. पत्रिकाणाम्
6. सञ्चिकानाम् 7. नर्तकीनाम् 8. देवानाम् 9. नदीनाम्
10. गजानाम् 11. सज्जनानाम् 12. सखीनाम् 13. शिष्टानाम्
14. भारतीयभाषाणाम् 15. गणानाम् 16. राक्षसानाम्
17. देवानाम् 18. शाखानाम् 19. ज्येष्ठानाम् 20. पात्राणाम्

अभ्यासः 221

2. शूर्पणखायाः 3. लवकुशयोः
4. रामलक्ष्मणभरतशत्रुघ्नानाम् 5. मेनकाविश्वामित्रयोः
6. प्रदेशस्य 7. कृषकाणाम् 8. पाकशालायाः
9. आम्रफलानाम् 10. ऊर्मिलासीतयोः 11. पार्वतीपरमेश्वरयोः
12. हरियाणापञ्जावप्रदेशयोः 13. रावणस्य 14. पाण्डवानाम्
15. भारतीयानाम् 16. शिवस्य 17. भारतस्य
18. ललितकलायाः 19. भगिन्याः 20. मित्रस्य

अभ्यासः 222

2. एतस्य 3. एतस्याः 4. एतस्याः 5. एतस्य
6. एतस्य 8. एतयोः 9. एतयोः 10. एतयोः
11. एतयोः 12. एतयोः 14. एतेषाम् 16. एतासाम्
17. एतेषाम् 18. एतेषाम् 19. एतासाम् 20. एतेषाम्

अभ्यासः 223

1. एतस्य, एतस्य, एतस्य, एतस्य, एतस्य, एतस्य
2. एतयोः, एतयोः, एतयोः, एतयोः, एतयोः, एतयोः, एतयोः, एतयोः, एतयोः, एतयोः, एतयोः
3. एतेषाम्, एतेषाम्, एतेषाम्, एतेषाम्, एतेषाम्

अभ्यासः 224

एतस्याः, एतस्याः, एतस्याः, एतस्याः

एतयोः, एतयोः, एतयोः

एतासाम्, एतासाम्, एतासाम्, एतासाम्, एतासाम्, एतासाम्, एतासाम्

अभ्यासः 225

2. तस्य	3. तस्य	4. तस्य	5. तस्य
6. तस्य	8. तयोः	9. तयोः	10. तयोः
11. तयोः	12. तयोः	14. तेषाम्	15. तेषाम्
16. तेषाम्	17. तेषाम्	18. तेषाम्	

अभ्यासः 226

2. तस्याः	3. तस्याः	4. तस्याः	5. तस्याः
6. तस्याः	8. तयोः	9. तयोः	10. तयोः
11. तयोः	12. तयोः	14. तासाम्	15. तासाम्
16. तासाम्	17. तासाम्	18. तासाम्	

अभ्यासः 227

2. तव	3. तव	4. तव	5. तव
7. युवयोः	8. युवयोः	9. युवयोः	10. युवयोः
12. युष्माकम्	13. युष्माकम्	14. युष्माकम्	15. युष्माकम्

अभ्यासः 228

2. मम	3. मम	4. मम	5. मम
7. आवयोः	8. आवयोः	9. आवयोः	10. आवयोः
12. अस्माकम्	13. अस्माकम्	14. अस्माकम्	15. अस्माकम्

अभ्यासः 229

2. एतस्य 4. तयोः 5. तासाम् 6. एतयोः
7. तव 8. अस्माकम् 9. युवयोः 10. युष्माकम्
11. तस्य 12. एतस्याः 13. तयोः 14. तस्याः
15. तस्य 16. तेषाम् 17. मम 18. एतस्य
19. एतेषाम् 20. अस्माकम्

अभ्यासः 230

(I)

2. उद्यानस्य पुरतः 3. शिवस्य पुरतः 4. भवनस्य पुरतः
5. कार्यालयस्य पुरतः

(II)

7. गृहस्य पृष्ठतः 8. उत्पीठिकायाः पृष्ठतः
9. भवनस्य पृष्ठतः 10. विद्यालयस्य पृष्ठतः

(III)

12. जलागारस्य उपरि 13. उत्पीठिकायाः उपरि
14. सञ्चिकायाः उपरि 15. दीपस्य उपरि

(IV)

17. वृक्षस्य अधः 18. वित्तकोषस्य अधः
19. पत्रभारस्य अधः 20. सोपानस्य अधः

(V)

22. आम्रवृक्षस्य वामतः 23. नलिकायाः वामतः
24. लेखन्याः वामतः 25. मन्दिरस्य वामतः

(VI)

27. मार्गस्य दक्षिणतः 28. पाठशालायाः दक्षिणतः
29. भवनस्य दक्षिणतः 30. व्यजनस्य दक्षिणतः

(VII)

32. पाकशलायाः अन्तः 33. भवनस्य अन्तः 34. प्रकोष्ठस्य अन्तः
35. पेटिकायाः अन्तः

अभ्यासः 231

2. विद्यालयस्य 3. फलकस्य 4. आम्रवृक्षस्य 5. सचिवालयस्य
6. व्यायामशालायाः 7. प्रधानमार्गस्य 8. कूपस्य 9. वित्तकोषस्य
10. गजस्य 11. उद्यानस्य 12. गृहस्य 13. पाठशालायाः
14. पाकशालायाः 15. नेत्रयोः 16. कूप्याः 17. लेखन्याः
18. वृक्षशाखायाः 19. नृत्यशालायाः 20. सुरेशस्य

अभ्यासः 232

2. देवालये 3. मार्गे 4. वृक्षे 5. प्राणिविहारे
6. पुस्तकालये 8. दोलायाम् 9. पाठशालायाम् 10. गोशालायाम्
11. मेलायाम् 12. शाखायाम् 14. राजधान्याम् 15. भगिन्याम्
16. शकट्याम् 17. भिक्षुक्याम् 18. लेखन्याम् 20. लोकयाने
210 मन्दिरे 22. मित्रेषु 23. आसने 24. गगने

अभ्यासः 233

2. वृक्षे	वृक्षयोः	वृक्षेषु
3. धीवरे	धीवरयोः	धीवरेषु
4. छात्रे	छात्रयोः	छात्रेषु
5. चालके	चालकयोः	चालकेषु
7. तालिकायां	तालिकयोः	तालिकासु
8. मालायां	मालयोः	मालासु
9. छायायाम्	छाययोः	छायासु
10. गायिकायाम्	गायिकयोः	गायिकासु
12. गृहिण्याम्	गृहिण्योः	गृहिणीषु
13. दर्व्यां	दर्व्योः	दर्वीषु
14. कर्तर्य्यां	कर्तयोः	कर्तरीषु
15. सूच्यां	सूच्योः	सूचीषु
17. खनित्रे	खनित्रयोः	खनित्रेषु
18. नीडे	नीडयोः	नीडेषु
19. छत्रे	छत्रयोः	छत्रेषु
20. करतले	करतलयोः	करतलेषु

अभ्यासः 234

2. पुस्तकालये 3. ग्रामे 4. क्रीडाङ्गणे 5. आपणे
6. कूपे 7. वने 8. अश्वशालायाम् 9. गजशालायाम्
10. नद्याम् 11. गङ्गायाम् 12. मार्गे 13. नीडे
14. वने 15. मुखे 16. प्रेङ्खायाम् 17. देहल्याम्
18. सागरे 19. वृक्षे 20. क्षेत्रे 21. शाकापणे

अभ्यासः 235

2. मीनाः कुत्र तरन्ति?
3. पुष्पाणि कुत्र विकसन्ति?
4. फलानि कुत्र फलन्ति?
5. कृषकाः कुत्र कर्षन्ति?
6. घण्टाः कुत्र नदन्ति?
7. कुक्कुराः कुत्र बुक्कन्ति?
8. खगाः कुत्र वसन्ति?
9. वानराः कुत्र उपविशन्ति?
10. पर्यटकाः कुत्र भ्रमन्ति?
11. भवनानि कुत्र सन्ति?
12. कथा कुत्र अस्ति?
13. जलं कुत्र अस्ति?
14. बालकः कुत्र निद्राति?
15. धनं कुत्र अस्ति?
16. विग्रहः कुत्र अस्ति?
17. छात्राः कुत्र वसन्ति?
18. शिक्षकः कुत्र पाठयति?
19. क्रीडापटुः कुत्र क्रीडाभ्यासं करोति?
20. भिक्षुकः कुत्र तिष्ठति?

अभ्यासः 236

2. वने 3. जले 4. प्राङ्गणे 5. उद्याने
6. पाकशालायाम् 7. गङ्गायाम् 8. गुरुकुले 9. वृक्षे
10. भवने 11. कुटीरे

अभ्यासः 236+

12. कौरवपाण्डवयोः 13. गङ्गायमुनयोः 14. सिंहव्याघ्रयोः 15. ग्रामनगरयोः
16. सर्पनकुलयोः 17. काकपिकयोः 18. बककाकयोः 19. रामरावणयोः
20. देवराक्षसयोः 22. कौरवेषु 23. खगेषु 24. पुरुषेषु
25. तीर्थेषु 26. नगरीषु 27. जीवेषु 28. कौरवेषु
29. पाण्डवेषु 30. पुष्पेषु

अभ्यासः 237

2. सङ्गमे 3. पुर्यां 4. कोणार्के 5. नन्दनकानने
6. कटे 7. हिमालये 8. पाण्डवेषु 9. जनकजनन्योः
10. नरराक्षसयोः 11. सङ्घे 12. स्वर्गे 13. सागरे
14. कमले 15. पाण्डवकौरवयोः 16. कुटीरे 17. गुरुकुले
18. सिंहासने 19. राजसभायाम् 20. तडागे।

अभ्यासः 238

2. कार्ये 3. विज्ञाने 4. व्यवहारे 5. पाककार्ये
6. अध्यापने 7. चित्राङ्कने 8. श्लोकोच्चारणे 9. गृहकार्ये
10. गाने 11. गणिते 12. चित्रकलायाम् 13. जीवने
14. भाषणे 15. भोजने 16. कार्ये 17. मृदङ्गवादने
18. सर्वविषये 19. रणे 20. क्रीडायाम्

अभ्यासः 239

2. छात्रेषु 3. अनुजेषु 4. वैद्येषु 5. सेवके
6. पुत्रेषु 7. पुत्रे 8. देशे 9. ध्याने
10. स्वर्गे 11. मोक्षे 12. असदाचरणे 13. तक्षणे
14. योगे 15. पाककार्ये 16. देवतासु 17. राज्ञयाम्
18. सन्तानेषु 19. नृपेषु 20. जनकजनन्योः

अभ्यासः 240

1. एतस्याम् 2. भवति 3. त्वयि 4. मित्रे 5. मयि
6. भवत्याम् 7. तयोः 8. एतासु 9. तासु 10. भवत्सु
11. अस्मासु 12. भवतीषु 13. युष्मासु 14. एतस्याम् 15. केषु
16. कासु

अभ्यासः 241

2. नव 3. षट् 4. द्वादश 5. विंशतिः
6. त्रीणि 7. पञ्चदश 8. सप्त 9. चत्वारि
10. एकादश 11. अष्टादश 12. द्वे 13. षोडश
14. एकम् 15. अष्ट 16. त्रयोदश 17. दश
18. चतुर्दश 19. सप्तदश 20. नवदश

अभ्यासः 242

1. 1 2. 20 3. 11 4. 2
5. 9 6. 19 7. 12 8. 7
9. 3 10. 18 11. 13 12. 4
13. 16 14. 5 15. 14 16. 6
17. 10 18. 15 19. 17

अभ्यासः 243

(I)

1. द्वात्रिंशत् 2. षट्त्रिंशत् 3. सप्तत्रिंशत् 4. अष्टत्रिंशत्
5. नवत्रिंशत्

(II)

1. पञ्चचत्वारिंशत् 2. षट्चत्वारिंशत् 3. सप्तचत्वारिंशत्
4. नवचत्वारिंशत्

(III)

1. द्विपञ्चाशत् 2. त्रिपञ्चाशत् 3. पञ्चपञ्चाशत्
4. षट्पञ्चाशत् 5. सप्तपञ्चाशत् 6. अष्टपञ्चाशत्
7. नवपञ्चाशत्

अभ्यासः 244

(I)

1. द्विषष्टिः 3. चतुःषष्टिः 4. पञ्चषष्टिः
5. षट्षष्टिः 6. सप्तषष्टिः 7. अष्टषष्टिः
8. नवषष्टिः

(II)

1. द्विसप्ततिः 2. त्रिसप्ततिः 3. चतुःसप्ततिः
4. पञ्चसप्ततिः 5. षट्सप्ततिः 6. सप्त सप्ततिः
7. अष्ट सप्ततिः 8. नव सप्ततिः

(IV)

1. चतुर्नवतिः 2. पञ्चनवतिः 3. सप्तनवतिः
4. अष्टनवतिः

अभ्यासः 245

1. चत्वारिंशत् 2. सप्ततिः 3. दश 4. पञ्चाशत्
5. अशीतिः 6. षष्टिः 7. विंशतिः 8. नवतिः

अभ्यासः 246

1. 40 2. 80 3. 50 4. 90
5. 60 6. 10 7. 30

अभ्यासः 247

(I)

2. द्व्यशीतिः 3. त्र्यशीतिः 4. चतुरशीतिः
5. पञ्चाशीतिः 6. षडशीतिः 7. सप्ताशीतिः
8. अष्टाशीतिः 9. नवाशीतिः

(II)

1. एकनवतिः 2. द्विनवतिः 3. त्रिनवतिः
4. चतुर्नवतिः 5. पञ्चनवतिः 6. षण्णवतिः
7. सप्तनवतिः 8. अष्टनवतिः 9. नवनवतिः

अभ्यासः 248

1. त्र्यशीतिः 2. चतुरशीतिः 3. पञ्चाशीतिः
4. षडशीतिः 5. सप्ताशीतिः 6. अष्टाशीतिः
9. नवाशीतिः

अभ्यासः 249

(I)

1. द्वाविंशतिः 2. द्वात्रिंशत् 3. द्विचत्वारिंशत्
4. द्विपञ्चाशत् 5. द्विषष्टिः 6. द्विसप्ततिः
7. द्व्यशीतिः

(II)

1. त्रयोविंशतिः 2. त्रयस्त्रिंशत् 3. त्रिचत्वारिंशत्
4. त्रिपञ्चाशत् 5. त्रिषष्टिः 6. त्रिसप्ततिः
7. त्र्यशीतिः 8. त्रिनवतिः

(III)

1. अष्टविंशतिः 2. अष्टत्रिंशत् 3. अष्टचत्वारिंशत्
4. अष्टपञ्चाशत् 5. अष्टषष्टिः 6. अष्टसप्ततिः
7. अष्टाशीतिः 8. अष्टनवतिः

(IV)

1. द्विषष्टिः
2. चतुष्पञ्चाशत्
3. त्र्यशीतिः
4. षण्णवतिः
5. सप्ताशीतिः
6. त्रिनवतिः
7. चतुःषष्टिः
8. चतुश्चत्वारिंशत्

अभ्यासः 250

2. एकः	एका	एकम्
3. एकः	एका	एकम्
4. एकः	एका	एकम्
5. एकः	एका	एकम्
6. एकः	एका	एकम्
7. एकः	एका	एकम्
8. एकः	एका	एकम
9. एकः	एका	एकम्
10. एकः	एका	एकम्

अभ्यासः 251

2. द्वौ	द्वे	द्वे
3. द्वौ	द्वे	द्वे
4. द्वौ	द्वे	द्वे
5. द्वौ	द्वे	द्वे
6. द्वौ	द्वे	द्वे
7. द्वौ	द्वे	द्वे
8. द्वौ	द्वे	द्वे
9. द्वौ	द्वे	द्वे
10. द्वौ	द्वे	द्वे

अभ्यासः 252

2. त्रयः	तिस्रः	त्रीणि
3. त्रयः	तिस्रः	त्रीणि
4. त्रयः	तिस्रः	त्रीणि

5.	त्रयः	तिस्रः	त्रीणि
6.	त्रयः	तिस्रः	त्रीणि
7.	त्रयः	तिस्रः	त्रीणि
8.	त्रयः	तिस्रः	त्रीणि
9.	त्रयः	तिस्रः	त्रीणि
10.	त्रयः	तिस्रः	त्रीणि

अभ्यासः 253

2.	चत्वारः	चतस्रः	चत्वारि
3.	चत्वारः	चतस्रः	चत्वारि
4.	चत्वारः	चतस्रः	चत्वारि
5.	चत्वारः	चतस्रः	चत्वारि
6.	चत्वारः	चतस्रः	चत्वारि
7.	चत्वारः	चतस्रः	चत्वारि
8.	चत्वारः	चतस्रः	चत्वारि
9.	चत्वारः	चतस्रः	चत्वारि
10.	चत्वारः	चतस्रः	चत्वारि

अभ्यासः 254

चतुर्वादनम्	पञ्चवादनम्	षड्वादनम्
सप्तवादनम्	अष्टवादनम्	नववादनम्
दशवादनम्	एकादशवादनम्	द्वादशवादनम्

अभ्यासः 255

सपादचतुर्वादनम्	सपादपञ्चवादनम्	सपादषड्वादनम्
सपादसप्तवादनम्	सपादाष्टवादनम्	सपादनववादनम्
सपाददशवादनम्	सपादैकादशवादनम्	सपादद्वादशवादनम्

अभ्यासः 256

सार्धचतुर्वादनम्	सार्धपञ्चवादनम्	सार्धषड्वादनम्
सार्धसप्तवादनम्	सार्धअष्टवादनम्	सार्धनववादनम्
सार्ध दशवादनम्	सार्धैकादशवादनम्	सार्धद्वादशवादनम्

अभ्यासः 257

पादोनपञ्चवादनम् पादोनषड्वादनम् पादोनसप्तवादनम्
पादोनाष्टवादनम् पादोननववादनम् पादोनदशवादनम्
पादोनैकादशवादनम् पादोनद्वादशवादनम् पादोनैकवादनम्

अभ्यासः 258

पञ्चाधिकसप्तवादनम् दशाधिकदशवादनम् पञ्चाधिकैकादशवादनम्
दशोननववादनम् पञ्चाधिकद्वादशवादनम् पञ्चोनाष्टवादनम्
पञ्चोनैकवादनम् दशाधिकत्रिवादनम् पञ्चाधिकपञ्चवादनम्
दशाधिक षड्वादनम् दशोन सप्तवादनम् पञ्चोन सप्तवादनम्
दशाधिकाष्टवादनम् दशाधिकद्विवादनम् पञ्चाधिकनववादनम्
दशोनद्वादशवादनम् पञ्चोनद्वादशवादनम् दशाधिकद्वादशवादनम्

अभ्यासः 259

1. सार्धैकादशवादनम्
2. पञ्चोनद्विवादनम्
3. सपादद्विवादनम्
4. सार्धत्रिवादनम्
5. द्वादशवादनम्
6. दशाधिकद्विवादनम्
7. दशोनपञ्चवादनम्
8. दशाधिकषड्वादनम्
9. पञ्चाधिकनववादनम्
10. दशोनषड्वादनम्
11. सार्धनववादनम्
12. पादोनद्वादशवादनम्
13. सार्धद्वादशवादनम्
14. अष्टवादनम्
15. द्विवादनम्
16. सार्धसप्तवादनम्
17. सपादनववादनम्
18. दशाधिकत्रिवादनम्
19. पादोनैकादशवादनम्
20. सार्धैकवादनम्
21. दशोनत्रिवादनम्
22. सार्धचतुर्वादनम्
23. पादोननववादनम्
24. दशोन एकवादनम्
25. पञ्चोनद्विवादनम्
26. पादोनचतुर्वादनम्
27. दशोन दशवादनम्
28. सपादषड्वादनम्
29. दशोनद्वादशवादनम्
30. दशाधिकसप्तवादनम्
31. पञ्चाधिकपञ्चवादनम्
32. पादोनत्रिवादनम्
33. दशवादनम्
34. सपादत्रिपादनम

35. दशाधिकनववादनम्
36. पादोन एकवादनम्
37. सप्तवादनम्
38. सपादचतुर्वादनम्
39. दशोनसप्तवादनम्
40. सार्धदशवादनम्

अभ्यासः 260

3. सा सप्तवादने पूजां करोति।
4. एषा सपादसप्तवादने गृहकार्यं करोति।
5. एषः सार्धाष्टवादने अल्पाहारं स्वीकरोति।
6. भवान् सपादनववादने विद्यालयं गच्छति।
7. भवती पादोनैकवादने भोजनं करोति।
8. वयं सपादचतुर्वादने खेलामः।
9. बालाः सार्धषड्वादने गृहम् आगच्छन्ति।
10. बालिका दशवादने शयनं करोति।

अभ्यासः 261

2. अहं सार्धसप्तवादने विद्यालयं गच्छामि।
3. कार्यालयः षड्वादने पिहितः भवति।
4. मन्दिरं दशवादने पिहितं भवति।
5. सांस्कृतिकः कार्यक्रमः सपादपञ्चवादने अस्ति।
6. अध्यापिका पादोनद्विवादने आगमिष्यति।
7. बालिका दशाधिकनववादने शयनं करोति।
8. आपणस्य उद्घाटनम् दशोननववादने भवति।
9. वैद्यस्य आगमनकालः चत्वारिंशदधिकैकादशवादनम्।
10. अत्र सूर्योदयः सार्धपञ्चवादने भवति।

अभ्यासः 262

2. लिपिकारः कदा कार्यालयम् आगच्छति ?
3. अर्चकः कदा देवान् अर्चति ?
4. भक्तः कदा मन्दिरम् आगच्छति ?
5. अध्यापकः कदा आगच्छति ?
6. यानं कदा अस्ति ?
7. प्रधानमन्त्री कदा आगच्छति ?
8. कदा पाठशालायाः आरम्भः ?
9. कदा भोजनविरामः ?
10. कदा अतिथयः आगच्छन्ति ?

उत्तरदीपिका

षष्ठः स्तबकः

अभ्यासः 263

1. छात्राः पठनाय विद्यालयं गच्छन्ति।
2. वृक्षाः विद्यालये सन्ति।
3. सायं पञ्चवादने विद्यालयस्य समाप्तिः भवति।
4. विद्यालयस्य नाम विवेकानन्दविद्यालयः।
5. विद्यालयस्य दक्षिणतः सप्त वृक्षाः सन्ति।
6. छात्राः ग्रामात् विद्यालयं गच्छन्ति।
7. अध्यापकः द्विचक्रिकया विद्यालयम् आगच्छति।

अभ्यासः 264

1. अर्चकः किमर्थं मन्दिरं गच्छति?
2. मनुष्यः कुत्र अस्ति?
3. कुत्र सप्त खगाः सन्ति?
4. फलं कस्मात् पतति?
5. धेनुः किं चरति?
6. सूर्यः कदा उदेति?
7. मन्दिरं कथम् अस्ति?

अभ्यासः 265

2. क्षिपन्ति। 3. निद्राति। 4. कम्पयति। 5. क्रीडन्ति।
6. पठति। 7. खनति। 8. चरति। 9. पश्यति। 10. प्रविशति।

अभ्यासः 266

2. लिखति। 3. गायति। 4. आगच्छन्ति। 5. पश्यन्ति।
6. पठति। 7. पचति। 8. आनयन्ति। 9. क्रीडन्ति।
10. शृण्वन्ति।

अभ्यासः 267

2. लिख। 3. त्यजन्तु। 4. निन्दत। 5. लिखन्तु। 6. पिबन्तु।
7. क्रीडन्तु। 8. पठत। 9. सत्करोतु। 10. सङ्गृह्णन्तु।

अभ्यासः 268

2. करिष्यामि। 3. आगमिष्यन्ति। 4. दास्यन्ति, क्रेष्यन्ति।
5. भविष्यति। 6. करिष्यामि। 7. क्रेष्यामि, ज्ञास्यामि।
8. जीविष्यामि।

अभ्यासः 269

2. सङ्ग्रहीष्यावः। 3. वदिष्यावः। 4. करिष्यावः।
5. स्मरिष्यावः। 6. त्यक्ष्यावः। 7. लेखिष्यावः।
8. गमिष्यावः।

अभ्यासः 270

2. अभवत्। 3. अयच्छत्। 4. अयच्छत्।
5. अपिबन्। 6. अभवन्। 7. प्राप्नुवन्।
8. अकुर्वन्। 9. अभवत्। 10. अभवत्।
11. अमिलन्। 12. अकथयत्। 13. अगच्छत्।
14. प्राप्नोत्। 15. आनयत्। 16. प्राविशत्।
17. अपाहरत्। 18. अनयत्। 19. अस्थापयत्।
20. अतिष्ठन्। 21. अभवत्। 22. अमारयत्।
23. अकरोत्। 24. प्राविशत्। 25. अपश्यत्।
26. अश्रावयत्। 27. अददात्। 28. अवदत्।
29. अदहत्। 30. अमारयत्। 31. अभवत्।
32. अशृणोत्। 33. अत्यजत्। 34. अभवत्।
35. अगायताम्। 36. अनयत्।

अभ्यासः 271

(I)

2. श्रुतवान् 3. कुपितवान्। 4. स्थापितवान्।
5. मारितवान्। 6. अनुभूतवन्तौ। 7. शक्तवन्तौ।
8. संहृतवान्।

(II)

9. परिणीतवन्तः। 10. अनुभूतवन्तः। 11. गतवन्तः।
12. अनुभूतवन्तः। 13. गतवन्तः। 14. यापितवन्तः।

15. कृतवन्तः। 16. प्रचलितवान्। 17. प्राप्तवन्तः।
18. आचरितवान्। 19. उपदिष्टवान्। 20. गतवन्तः।
21. गतवन्तः।

अभ्यासः 272

2. आसन्दाः, आसन्दान् 3. दन्तकूर्चाः, दन्तकूर्चान्
4. मणिहाराः, मणिहारान् 5. जपमालाः, जपमालाः,
6. लेखन्यः, लेखनीः 7. अङ्कन्यः, अङ्कनीः
8. कर्तर्यः, कर्तरीः 9. द्रोण्यः, द्रोणीः
10. पत्रसूच्यः, पत्रसूचीः

अभ्यासः 273

2. छुरिकया 3. वाहनेन। 4. मिश्रकेण।
5. घटेन। 6. दर्व्या। 7. शर्करया।
8. अनिलचुल्ल्या। 9. शोधन्या। 10. जलेन।

अभ्यासः 274

2. मित्राय। 3. नन्दिन्यै। 4. मह्यम्।
5. अस्मभ्यम्। 6. जनन्यै। 7. युष्मभ्यम्।
8. ताभ्यः। 9. सर्वेभ्यः। 10. भिक्षुकेभ्यः।

अभ्यासः 275

2. मूषकाः, मार्जारेभ्यः। 3. मार्जाराः, शुनकेभ्यः।
4. शुनकाः, सर्पेभ्यः। 5. सर्पाः, नकुलेभ्यः।
6. मानवाः, व्याघ्रेभ्यः। 7. व्याघ्राः, धनिकजनेभ्यः।
8. धनिकाः, लुण्ठाकेभ्यः। 9. लुण्ठाकाः, आरक्षकेभ्यः।
10. आरक्षकाः, वरिष्ठेभ्यः।

अभ्यासः 276

2. छात्राणाम्। 3. महिलानाम्। 4. गृहिणीनाम्।
5. अस्माकम्। 6. युष्माकम्। 7. कार्यालयानाम्।
8. बालिकानाम्। 9. अध्यापकानाम्। 10. सर्वेषाम्।

अभ्यासः 277

2. भवनेषु।
3. गृहेषु।
4. कुटीरेषु।
5. बिलेषु।
6. बिलेषु।
7. वृक्षेषु।
8. वृक्षशाखासु।
9. नीडेषु।
10. वनेषु।

अभ्यासः 278

(II)

2. जनकम्।
3. जनकेन सह।
4. जनकाय।
5. जनकात्।
6. जनकस्य।
7. जनके।

(III)

1. सेवकः।
2. सेवकं।
3. सेवकेन सह।
4. सेवकाय।
5. सेवकात्।
6. सेवकस्य।
7. सेवके।

अभ्यासः 279

	(I)	*(II)*	*(III)*
1.	—	विमानम्।	—
2.	यानम्।	विमानम्।	मित्रम्।
3.	यानेन।	विमानेन।	मित्रेण।
4.	यानाय।	विमानाय।	मित्राय।
5.	यानात्।	विमानात्।	मित्रात्।
6.	यानस्य।	विमानस्य।	मित्रस्य।
7.	याने।	विमाने।	मित्रे।

अभ्यासः 280

(I)

1. एषा।
2. एताम्।
3. एतया।
4. एतस्यै।
5. एतस्याः।
6. एतस्याः।
7. एतस्याम्।

(II)

1. सा।
2. ताम्।
3. तया।
4. तस्यै।
5. तस्याः।
6. तस्याः।
7. तस्याम्।

(III)

1. भवती। 2. भवतीम्। 3. भवत्या।
4. भवत्यै। 5. भवत्याः। 6. भवत्याः।
7. भवत्याम्।

(IV)

1. अहम्। 2. माम्। 3. मया। 4. मह्यम्।
5. मत्। 6. मम। 7. मयि।

(V)

1. त्वम्। 2. त्वाम्। 3. त्वया। 4. तुभ्यम्।
5. त्वत्। 6. तव। 7. त्वयि।

अभ्यासः 281

(I)

1. रामः विद्यालयं गच्छति।
2. रामम् अत्र आह्वयतु।
3. रामेण सह अहं न गच्छामि।
4. रामाय एतत् पुस्तकं ददातु।
5. रामात् भवान् धनं स्वीकरोतु।
6. रामस्य पुस्तके मा लिखतु।
7. रामे सद्गुणाः सन्ति।

(II)

1. राधा कुत्र गच्छति?
2. राधां लता आह्वयति।
3. राधया विना अहं न गच्छामि।
4. राधायै एतां शाटिकां ददातु।
5. राधायाः पुष्पाणि आनयतु।
6. राधायाः सखी गौरी।
7. राधायां सख्यः विश्वसन्ति।

(III)

1. नलिनी अध्यापिका अस्ति।
2. नलिनीम् अहं पृच्छामि।
3. नलिन्या सह गृहे तिष्ठतु।
4. नलिन्यै संस्कृतं रोचते।
5. नलिन्याः किमपि न स्वीकरोतु।
6. नलिन्याः पिता लिपिकः।
7. नलिन्यां चातुर्यम् अस्ति।

(IV)

1. सर्वे क्रीडितुं क्रीडाङ्गणं गच्छन्ति।
2. सर्वान् पश्यतु।
3. सर्वैः सह रमा न क्रीडति।
4. सर्वेभ्यः दुग्धं न रोचते।
5. सर्वेभ्यः पुष्पाणि क्रीणातु।
6. सर्वेषां हस्ताक्षरं सुन्दरम् अस्ति।
7. सर्वेषु कः ज्येष्ठः?

(V)

1. त्वं कुत्र गच्छसि?
2. त्वां अहं वदामि।
3. त्वया सह इदानीम् आगन्तुं न शक्नोमि।
4. तुभ्यम् उपायनं ददामि।
5. त्वत् धनं न स्वीकरोमि।
6. तव माता कुत्र गतवती?
7. त्वयि मम स्नेहः अधिकः।

(VI)

1. सः मम गृहम् आगच्छति।
2. तं तत्र प्रेषयतु।
3. तेन विना तृणमपि न चलति।
4. तस्मै माता चाकलेहं ददाति।
5. तस्मात् भगवद्गीता पुस्तकम् आनयतु।
6. तस्य गृहे 10 जनाः सन्ति।
7. तस्मिन् गिरीशस्य स्नेहः अधिकः।

(VII)

1. भवान् अमेरिकातः कदा आगतवान्?
2. अहं सर्वदा भवन्तम् स्मरामि।
3. भवता सह भगिनीम् आनयतु।
4. भवते किं पानीयं ददामि?
5. अहं भवतः धनं न स्वीकृतवती।
6. भवतः भगिन्याः नाम किम्?
7. भवति मातुः प्रीतिः अधिका।

(VIII)

1. भवती मुम्बईतः कदा आगमिष्यति?
2. अहं भवतीम् कुत्रापि दृष्टवान्।
3. भवत्या सह सम्भाषणं कर्तुम् इच्छामि।
4. भवत्यै किं रोचते?
5. रमा भवत्याः लेखनीं नीतवती।
6. भवत्याः पिता किं करोति?
7. भवत्याम् मम महान् आदरः अस्ति।

(IX)

1. अहं सत्यं वदामि।
2. मां तत्र न प्रेषयतु।
3. मया सह कः आगच्छति?
4. मह्यं घृतं न रोचते।
5. मत् धनं स्वीकरोतु।
6. मम गृहे दूरदर्शनं नास्ति।
7. मयि विश्वासं करोतु।

(X)

1. भवन्तः कुत्र क्रीडन्ति?
2. भवतः सर्वान् तत्र प्रेषयामः।
3. भवद्भिः सह तत्र माम् अपि नयन्तु।
4. भवद्भ्यः किं फलं ददानि?
5. भवद्भ्यः धनं स्वीकर्तुं न इच्छामि।
6. भवतां सकाशे टिप्पणीपुस्तकानि सन्ति वा?
7. भवत्सु कः ज्येष्ठः?

(XI)

1. भवत्यः मन्दिरं गच्छन्तु।
2. भवतीः कुत्र नयामि?
3. भवतीभिः सह जननी गच्छति।
4. भवतीभ्यः माता शाटिकां ददाति।
5. भवतीभ्यः किम् इच्छति सः?
6. भवतीनां गृहं कुत्र अस्ति।
7. भवतीषु कस्याः गृहं समीपे अस्ति?

(XII)

1. वयम् आसन्दे उपविशामः।
2. अस्मान् न वदति वा?
3. अस्माभिः सह भवती अपि आगच्छतु।
4. तानि पुस्तकानि अस्मभ्यं ददातु।
5. अस्मत् धनं स्वीकरोतु।
6. अस्माकं देशस्य नाम भारतम्।
7. अस्मासु भेदभावः किमर्थम्?

अभ्यासः 282

2. ते भोजनं।
3. अहं फलं।
4. मूर्खाः सज्जनं।
5. छात्रौ कन्दुकेन।
6. त्वं रोटिकां।
7. यूयं संस्कृतं।
8. ते विद्यालयम्।
9. वयं फलम्।
10. वैद्याः औषधं।
11. रुग्णाः कष्टम्।
12. दुष्टः खगं।
13. एषा रङ्गवल्लीं।
14. जननी पुत्रं।
15. गृहिण्यः पाकं।
16. ते आसन्दं।
17. महिलाः शाटिकां।
18. चोरः चौर्यं।
19. एताः फलरसं।
20. ताः पत्रं।
21. वयं नगरीं।
22. नार्यः गीतं।
23. पण्डिताः ग्रन्थं।
24. ते काव्यं।

अभ्यासः 283

2. तस्य पत्नी सीता।
3. रामस्य पितुः नाम दशरथः।
4. जनन्याः नाम कौसल्या।

5. रामस्य त्रयः सहोदराः आसन्।
6. प्रथमस्य नाम लक्ष्मणः।
7. द्वितीयस्य नाम भरतः।
8. तृतीयस्य नाम शत्रुघ्नः।
9. रामः कैकेय्याः इच्छानुसारं वनं गतवान्।
10. वने सः सुग्रीवम् आञ्जनेयं च प्राप्तवान्।
11. रावणः वने सीताम् अपहृतवान्।
12. रामः अतीव दुःखितः अभवत्।
13. आञ्जनेयस्य साहाय्येन रामः सीतां पुनः प्राप्तवान्।
14. वनवासं समाप्य अयोध्यां प्रति आगतवान्।

अभ्यासः 284

2. तस्य चत्वारः पुत्राः आसन्।
3. ते अतीव अलसाः आसन्।
4. अलसान् पुत्रान् दृष्टवा वृद्धः कदाचित् एकम् उपायं चिन्तितवान्।
5. सः पुत्रान् आहूय उक्तवान् + क्षेत्रे धनम् अस्ति।
6. कुत्र अस्ति इति अहं विस्मृतवान्।
7. भवन्तः अन्विष्य स्वीकुर्वन्तु।
8. सुखेन जीवन्तु इति।
9. पुत्राः सन्तोषेण क्षेत्रस्य खननं कृतवन्तः।
10. कुत्रापि धनं न लब्धम्।
11. खातभूमौ धान्यानां वपनं कृत्वा कृषिं कृतवन्तः।
12. जनकस्य आशयं ज्ञात्वा ते सन्तुष्टाः अभवन्।
13. अनन्तरम् आलस्यं परित्यज्य सुखेन जीवितवन्तः।

अभ्यासः 285

1. आम्, ग्रामं गतवती आसम्।
2. मम जनकस्य षष्ट्यब्धिसमारम्भः आसीत्।
3. आम्।
4. तदर्थं प्रातः पूजाहोमादिकं च आसीत्। सायं च केषाञ्चन सम्माननम् आसीत्।
5. ये समाजसेवां निस्स्वार्थभावनया कुर्वन्तः सन्ति, तेषां केषाञ्चन सम्माननम् आसीत्।

6. गतसप्ताहे एव आगतवती।
7. मम पुत्रस्य अनारोग्यम् आसीत्।
8. आम्।
9. वातावारणस्य प्रभावः इत्येव उक्तं वैद्येन।
10. नैव इदानीं गृहं गन्तव्यम्।
11. अस्तु श्वः सायम् अवश्यम् आगमिष्यामि।

अभ्यासः 286

(क) एकः पण्डितः आसीत्। तस्य त्रयः पुत्राः आसन्। तेषु एकः पुत्रः मन्दमतिः। एकदा पण्डितः तम् आहूय अवदत् "आपणं गत्वा पञ्च नारिकेलफलानि, द्वादश कदलीफलानि च आनयतु। तदर्थम् एकं स्यूतम् एकां कूपीं च नयतु" इति। मन्दमतिः आपणं गत्वा उक्तवान् "पञ्च स्यूतान् द्वादश कूपीः, एकं नारिकेलफलम्, एकं कदलीफलं च ददातु" इति। आपणिकः तथैव दत्तवान्।

(ख) विश्वनाथस्य गृहे बहवः जनाः सन्ति। तस्य एकः सहोदरः वित्तकोषे कार्यं करोति। एका सहोदरी उट्टङ्किका। द्वौ सहोदरौ यन्त्रागारे कार्यं कुरुतः। द्वे सहोदर्यौ पत्रालये कार्यं कुरुतः। एकः सहोदरः विद्यालयं गच्छति। तस्य द्वौ पुत्रौ महाविद्यालयं गच्छतः। द्वे पुत्र्यौ पञ्चम कक्ष्यायां पठतः। तस्य गृहे एका कर्मकरी कार्यं करोति।

अभ्यासः 287

1. अमूल्यं मणिं प्राप्य एकः हृष्यति।
2. तम् मणिं अहं न लब्धवान् इति अपरः कुप्यति।
3. विरक्तः तं मणिं दृष्टवा अपि सन्तोषं न प्राप्नोति। न वा कोपम्।
4. मनः यत्र गच्छति, तत्र ये गच्छन्ति ते वानराः।
5. शास्त्राणि यत्र गच्छन्ति, तत्र ये गच्छन्ति, ते एव नराः।

अभ्यासः 288

1. आम्, कुविन्दः काव्यं कर्तुं शक्नोति।
2. यदि यत्नं करोति तर्हि सः उत्तमकाव्यं रचयितुं शक्नोति।
3. चरामः, आहरामः, तरामः, स्मरामः इति।
4. किराताः, रामनामसम्बन्धतः मुक्तिं गताः।

अभ्यासः 289

1. दुष्टजनानां सहवासं, सज्जनानां।
2. पुण्यकार्याणि।

3. देवस्य नामस्मरणं।
4. धर्मम्, अधर्मम् आचरत।
5. सत्यं, असत्यं वदत।
6. दीर्घलक्ष्यं, अल्पलक्ष्यं पश्यत।
7. श्रेष्ठं तत्त्वं, क्षुद्रं तत्त्वं पश्यत।

अभ्यासः 290

(I)

1. सर्वे भवन्तु सुखिनः।
2. सर्वे दुःखयुक्ताः मा भवन्तु।
3. स्वस्थाः भवन्तु।
4. सर्वेमङ्गलं पश्यन्तु।

(II)

1. अपुत्राः पुत्रिणः
2. पुत्रिणः पौत्रिणः
3. अधनाः धनिकाः
4. सज्जनाः भीतिरहिताः

अभ्यासः 291

1. भ्रमरः कमले उपविष्टः आसीत्।
2. गजः भ्रमरयुक्तं कमलम् अखादत्।
3. सज्जनानां मार्गं न त्यजेम।
4. सज्जनाः निर्व्याजस्नेहं दर्शयन्ति।
5. सज्जनाः प्रियवचनानि वदन्ति।

अभ्यासः 292

1. कृष्णः वसुदेवस्य पुत्रः।
2. कृष्णः कंसचाणूरनामकयोः राक्षसयोः मर्दनः।
3. कृष्णः देवक्याः आनन्दवर्धकः।
4. रामस्कन्दादीनां कारणतः दुःस्वप्नाः नश्यन्ति।
5. अहं रामचन्द्रं भजे।

अभ्यासः 293

1. गन्धेन हीनं पुष्पं न शोभते।
2. दन्तैर्विहीनं वदनं न भाति।
3. पुण्येन हीनः पुरुषः निन्द्यः।
4. ते अपण्डिताः।
5. वक्तृत्वं विद्यया विना न शोभते।
6. विनयेन विना सम्पत्तिः न शोभते।
7. बहुभिः सह कार्यकरणेन दुःखं न भवति।

अभ्यासः 294

1. रामः सीतायाः पतिः। रघूणां नाथः।
2. दुर्जनस्य विद्या विवादाय भवति।
3. सज्जनस्य शक्तिः रक्षणाय भवति।
4. शिवः सर्पं हाररूपेण धृतवान् अस्ति।
5. शिवस्य त्रीणि लोचनानि।

अभ्यासः 295

1. क्रोधात्, भयात्।
2. अर्थात्, कामात्, कारुण्यात्।
3. विनयम्, पात्रताम्, धनम्।
4. धर्मः, सुखम्।

अभ्यासः 296

1. मानवाः पुण्यस्य फलम् इच्छन्ति।
2. मानवाः प्रयत्नेन पापम् आचरन्ति।
3. करणीयं कार्यं शीघ्रं न कुर्मः चेत् कालः तत् नाशयति।
4. भगवन्नाम पापानां निवारकम् अस्ति।
5. भगवन्नाम रुचिम् उत्पादयति।

अभ्यासः 297

1. सर्वेषु पर्वतेषु माणिक्यानि न भवन्ति।
2. चन्दनं केषुचित् एव अरण्येषु भवति।
3. देवः भावेषु अस्ति।
4. परनिन्दासु पाण्डित्यं यः प्रदर्शयति, सः जीवने विपत्तिं सम्मुखीकरोति।

परिशिष्टम्-२

वाक्यविस्तरस्य उत्तरदीपिका

प्रथमः पाठः

अभ्यासः 1

I.

1. एषः महानसः।
2. एषा बालिका।
3. एतत् उद्यानम्।
4. एतानि कङ्कणानि।
5. एतौ हस्तौ।
6. एताः छुरिकाः।

II.

1. एषा अम्बा/स्थालिका।
2. एतौ घटौ।
3. एते अग्निपेटिके/मल्लिकालते/पत्रिके।
4. एते फले/नेत्रे।
5. एते चषकाः/नखाः।

III.

1. एकवचनम्।
2. बहुवचनम्।
3. एकवचनम्।
4. एकवचनम्।
5. बहुवचनम्।
6. द्विवचनम्।
7. द्विवचनम्।
8. बहुवचनम्।
9. द्विवचनम् (स्त्री.), बहुवचनम् (पु.)
10. बहुवचनम्।

IV.

1. नपुंसक – एकवचनम्।
2. पुंलिङ्ग – बहुवचनम्।
3. पुंलिङ्ग – द्विवचनम्।
4. स्त्रीलिङ्ग – बहुवचनम्।
5. स्त्रीलिङ्ग – एकवचनम्।
6. नपुंसक – बहुवचनम्।

द्वितीयः पाठः

अभ्यासः 2

I.

2. बालौ गच्छतः।
3. बालाः गच्छन्ति।
4. बाला गच्छति।

II.

2. करोति। 3. पठति। 4. स्वीकरोति।
5. गच्छति। 6. गृहम् आगच्छति। 7. पश्यति।
8. करोति।

III.

2. उपविशतः, उपविशन्ति। 3. लिखतः, लिखन्ति।
4. क्रीडतः, क्रीडन्ति। 5. नयतः, नयन्ति।
6. हसतः, हसन्ति। 7. खादति, खादन्ति।
8. पिबति, पिबन्ति। 9. पृच्छति, पृच्छन्ति।
10. धरति, धरन्ति। 11. मिलति, मिलतः।
12. तिष्ठति, तिष्ठतः। 13. स्मरति, स्मरतः।
14. नयति, नयतः।

IV.

1. राजेशः पठति। छात्राः पठन्ति।
2. छात्रः क्रीडति। छात्राः क्रीडन्ति।
3. बालकः पश्यति। बालकाः पश्यन्ति।
4. शिक्षकः पाठयति। शिक्षकाः पाठयन्ति।

तृतीयः पाठः
अभ्यासः 3

I.

1. त्वं गच्छसि। 2. युवां गच्छथः।
3. यूयं गच्छथ। 4. अहं गच्छामि।
5. आवां गच्छावः। 6. वयं गच्छामः।

II.

1. मम नाम गोविन्दः। 2. अहम् विद्यालयं गच्छामि।
3. अहम् पत्रं लिखामि। 4. वयं विद्याम् इच्छामः।
5. आम्, आवां पठावः।

III.

1. तव नाम किम्? 2. युवां लिखथः किम्?
3. त्वं पठसि किम्? 4. त्वं कुत्र गच्छसि?
5. एषः कः?

चतुर्थः पाठः

अभ्यासः 4

I.

1. रामस्य सहोदरः सोमः।
2. तौ प्रातः सहैव विद्यालयं गच्छतः।
3. तौ धनस्यूतम् आरक्षकालयं नयतः।
4. तौ परधनं न इच्छतः।

II.

एक0	द्वि0	बहु0
पठति	नयतः	पाठयन्ति
गच्छति	इच्छतः	पठन्ति
आगच्छति	गच्छतः	क्रीडन्ति
	वदतः	भवन्ति
	भवतः	उपदिशन्ति

III.

1. गच्छतः
2. कुर्वन्ति
3. क्रीडति
4. गच्छन्ति

पञ्चमः पाठः

अभ्यासः 5

I.

(अ) वर्षाकाले गगने मेघाः भवन्ति।
(आ) वर्षाकाले मार्गाः पङ्कमयाः भवन्ति।
(इ) वर्षाकाले बालाः नौकाः निर्माय कुल्यासु प्लावयन्ति।
(ई) वृष्टिकारणतः देशस्य धान्यसमृद्धिः अधिका भवति।

II.

1. रटन्ति
2. नृत्यन्ति
3. स्फुरन्ति
4. गर्जन्ति
5. जीवननाडी

III.

1. अङ्कुरितानि भवन्ति।
2. वपन्ति।
3. पूर्णाः भवन्ति।
4. जलेन परिपूर्णाः भवन्ति।
5. वृष्टिः देशस्य अस्ति।

IV.

2.	नृत्यति	नृत्यतः	नृत्यन्ति
3.	भवति	भवतः	भवन्ति
4.	प्लावयति	प्लावयतः	प्लावयन्ति
5.	गर्जति	गर्जतः	गर्जन्ति

V.

1. ✗ 2. ✗ 3. ✓
4. ✓ 5. ✗

VI.

1. प्रसन्नः।
2. पोषकः
3. घर्मः
4. अप्रियः
5. पङ्कः

षष्ठः पाठः

अभ्यासः 6

I.

भवान् युवकः।	भवन्तौ युवकौ।	भवन्तः युवकाः।
भवान् सुन्दरः।	भवन्तौ सुन्दरौ।	भवन्तः सुन्दराः।
भवान् सुशीलः।	भवन्तौ सुशीलौ।	भवन्तः सुशीलाः।
भवान् गायकः।	भवन्तौ गायकौ।	भवन्तः गायकाः।
भवान् वैद्यः।	भवन्तौ वैद्यौ।	भवन्तः वैद्याः।
भवान् शिक्षकः।	भवन्तौ शिक्षकौ।	भवन्तः शिक्षकाः।

II.

भवती शिक्षिका।	भवत्यौ शिक्षिके।	भवत्यः शिक्षिकाः।
भवती चतुरा।	भवत्यौ चतुरे।	भवत्यः चतुराः।
भवती वैद्या।	भवत्यौ वैद्ये।	भवत्यः वैद्याः।
भवती ग्राहिका।	भवत्यौ ग्राहिके।	भवत्यः ग्राहिकाः।
भवती गायिका।	भवत्यौ गायिके।	भवत्यः गायिकाः।

III.

2. भवान् पाठं पठति
3. भवती तिलकं धरति
4. भवती पाकं करोति
5. भवान् कथां लिखति
6. भवन्तः देवं नमन्ति
7. भवत्यः नगरं गच्छन्ति।
8. भवन्तौ कुत्र गच्छतः
9. भवन्तौ नृत्यं पश्यतः।
10. भवत्यौ कवितां लिखतः।
11. भवत्यौ पुष्पाणि जिघ्रतः।
12. भवत्यौ अत्र उपविशतः।
13. भवन्तः कृषिकार्यं कुर्वन्ति।
14. भवत्यः गीतं गायन्ति।
15. भवत्यः प्रातः उत्तिष्ठन्ति।

सप्तमः पाठः

अभ्यासः 7

I.

1. त्वं कुत्र गच्छसि?
2. त्वं कदा गच्छसि?
3. त्वं किमर्थं विपणिं गच्छसि?
4. त्वं कुतः वस्तूनि आनयसि/त्वम् आपणतः कानि आनयसि?

II.

उत्तराणि स्पष्टानि।

III.

1. अहं मध्याह्ने भोजनं करोमि।
2. सः प्रातः उत्तिष्ठति।
3. बालकः सायं क्रीडति।
4. अहम् शोककाले न पठामि।
5. अहं श्वः नगरं गमिष्यामि।
6. उत्सवः परश्वः भविष्यति।
7. स्पर्धा अद्य भविष्यति।
8. नाटकं परह्यः आसीत् ?
9. मित्रस्य विवाहः प्रपरह्यः आसीत्।
10. परीक्षा प्रपरश्वः भविष्यति।

IV.

1. आवश्यकम्।
2. आवश्यकी।
3. आवश्यकम्।
4. आवश्यकी।
5. आवश्यकः।
6. आवश्यकम्।
7. आवश्यक्यः।
8. आवश्यकी।
9. आवश्यकानि।
10. आवश्यकाः।

V.

2. पुस्तकम् आवश्यकम्। अतः सः ग्रन्थालयं गच्छति।
3. स्यूतः आवश्यकः। अतः सा आपणं गच्छति।
4. भोजनम् आवश्यकम्। अतः वयं गृहं गच्छामः।
5. लेखनी आवश्यकी। अतः अहं प्रकोष्ठं गच्छामि।

अष्टमः पाठः

अभ्यासः 8

I.

सार्धद्वादशवादनम्। सार्धचतुर्वादनम्।
सपादषड्वादनम्। सपादसप्तवादनम्।
पादोनदशवादनम्। पादोन-अष्टवादनम्।

II.

(अ) पञ्चवादनम्। (आ) सार्धद्वादशवादनम्।
(इ) सपादषड्वादनम्। (ई) पादोन-एकादशवादनम्।

III.

1. दन्तधावनम्।
2. सूर्यनमस्कारः।
3. एकवादनम्।
4. पादोनदशवादनम्।

IV.

1. रामः प्रातः पञ्चवादने उत्तिष्ठति।
2. रामः प्रातः अष्टवादने अल्पाहारं स्वीकरोति।
3. रामः मध्याह्ने सार्धद्वादशवादने भोजनं करोति।
4. रामः सायं पादोनषड्वादने गृहं प्रत्यागच्छति।
5. रामः रात्रौ दशवादने शयनं करोति।

V.

1. प्रातः षड्वादने।
2. प्रातः सप्तवादने।
3. प्रातः अष्टवादने।
4. मध्याह्ने सार्धद्वादशवादने।
5. सायं सार्धचतुर्वादने।
6. रात्रौ दशवादने।

नवमः पाठः

अभ्यासः 9

I.

1. एकः जलाशयः आसीत्।
2. त्रयः मीनाः आसन्।
3. धीवराः तत्र आसन्।
4. अहं बालः आसम्।
5. वयं छात्राः आस्म।
6. त्वं शिशुः आसीः।
7. यूयं प्रयागे आस्त।
8. आवां रुग्णौ आस्व।
9. भारतीयाः धन्याः आसन्।

II.

2. आवां दुःखितौ स्वः।
3. वयं श्रान्ताः स्मः।
4. अहं खिन्नः अस्मि।
5. आवां सन्तुष्टौ स्वः।
6. वयं निर्भीताः स्मः।

III.

2. आवां स्नेहितौ स्वः।
3. वयं नागरिकाः स्मः।
4. अहं दिल्लीनगरे अस्मि।
5. आवां देशस्य भक्तौ स्वः।
6. वयं वैज्ञानिकाः स्मः।
7. अहं बालिका अस्मि।
8. वयं युवत्यः स्मः।

IV.

2. सन्ति
3. सन्ति
4. अस्ति
5. अस्ति
6. स्तः
7. सन्ति
8. अस्ति
9. अस्ति

दशमः पाठः
अभ्यासः 10

I.

1. सः धीरः अस्ति।
2. धीरौ स्तः।
3. ते सन्ति।
4. धीरः असि।
5. युवां स्थः।
6. धीराः स्थ।
7. धीरः अस्मि।
8. धीरौ स्वः।
9. धीराः स्मः।

II.

1. ऐतिहासिकः, सांस्कृतिकः, देशः
2. अनेकाः भाषाः, च सन्ति
3. भारतीयाः
4. वयं

III.

1. असि
2. अस्मि
3. स्मः
4. स्थ
5. स्वः
6. स्थः
7. सन्ति
8. स्तः

IV.

1. मनुष्यः
2. द्रौपदी
3. देवनागरी
4. आनन्दः
5. ब्राह्मणः
6. द्वयम्

एकादशः पाठः
अभ्यासः 11

I.

2. अकारान्तः	पुंलिङ्गः
प्र./द्विती. विभक्तिः	द्विवचनम्
3 अकारान्तः	पुंलिङ्गः
द्वितीयाविभक्तिः	बहुवचनम्
4. आकारान्तः	स्त्रीलिङ्गः
प्र./द्विती. विभक्तिः	द्विवचनम्

5. अकारान्तः	नपुंसकलिङ्गः
प्र. द्विती. विभक्तिः	बहुवचनम्
6. ईकारान्तः	स्त्रीलिङ्गः
प्र. विभक्तिः	बहुवचनम्
7. दकारान्तः	त्रिलिङ्गः
द्वितीयाविभक्तिः	बहुवचनम्
8. दकारान्तः	त्रिलिङ्गः
प्रथमाविभक्तिः	बहुवचनम्
9. अकारान्तः	पुंलिङ्गः
द्वितीयाविभक्तिः	बहुवचनम्
10. दकारान्तः	स्त्रीलिङ्गः
प्रथमाविभक्तिः	एकवचनम्

II.

(क)	खगम्	खगौ	खगान्
	नगम्	नगौ	नगान्
	पर्वतम्	पर्वतौ	पर्वतान्
	स्वरम्	स्वरौ	स्वरान्
(ख)	सुधाम्	सुधे	सुधाः
	सुबोधाम्	सुबोधे	सुबोधाः
	ममताम्	ममते	ममताः
	ललिताम्	ललिते	ललिताः
(ग)	दर्शिनीम्	दर्शिन्यौ	दर्शिनीः
	सम्भाषिणीम्	सम्भाषिण्यौ	सम्भाषिणीः
	विद्योतिनीम्	विद्योतिन्यौ	विद्योतिनीः
	अभ्यासिनीम्	अभ्यासिन्यौ	अभ्यासिनीः
(घ)	पत्रम्	पत्रे	पत्राणि
	फलम्	फले	फलानि
	जलम्	जले	जलानि
	द्वारम्	द्वारे	द्वाराणि
(ङ)	ताम्	ते	ताः
	तत्	ते	तानि

III.

2. तृणे	3. रसम्	4. जलानि	5. बालकम्
6. अश्वौ	7. कन्याः	8. बालिकाम्	9. मक्षिके
10. लेखन्यौ	11. गृहिणीम्	12. अङ्कनीः	13. एते
14. ताः	15. काम्	16. सर्वाणि	17. सर्वम्
18. सर्वाः	19. भवन्तौ	20. भवत्यौ	21. एतौ
22. तम्	23. कानि	24. कम्	25. काः

IV.

2. तृणं	3. अङ्कन्यौ	4. चित्रं	5. पुस्तकानि
6. रसं	7. फले	8. जलं	9. पत्रे
10. जननीम्			

V.

2. विनोदकणिकां	3. लेखं	4. प्रमुखवार्तां
5. परस्परमैत्रीं	6. पाठं	

VI.

(अ) 2. कम्	कौ	कान्
3. ताम्	ते	ताः
4. सर्वः	सर्वौ	सर्वे
5. भवत्	भवती	भवन्ति
6. फलम्	फले	फलानि

(आ) 2. बालिका/कां	2. पुष्पाणि
3. सर्वम्	3. भवत्यः/भवतीः
4. तम्	4. सर्वाः/सर्वाणि
5. एतत्	5. एतान्
6. कन्या/कन्याम्	6. सुभाषितानि
7. मक्षिका/मक्षिकाम्	7. गीतानि
8. भवनम्	8. सम्भाषणानि
9. लेखनी	9. कथाः
10. विद्यालयः	10. विनोदकणिकाः
11. उत्तरम्	11. श्लोकाः/श्लोकान्

(इ) 1. पाठान्   2. विशेषवार्ताः

3. श्लोकान्
4. कक्ष्यां
5. पाठ्योपकरणम्/पाठयोपकरणानि
6. शाटिकां
7. चषकान्

द्वादशः पाठः
अभ्यासः 12

I.

2. करोति, कुर्वन्ति।
3. दद्वः, दद्मः।
4. शृणोषि, शृणुथः।
5. दत्थः, दत्थ।
6. करोमि, कुर्मः।
7. कुरुथः, कुरुथ।
8. ददाति, दत्तः।
9. शृणोमि, शृण्मः।

II.

प्र. पु.	म. पु.	उ. पु.
शृणोति	दत्थ	करोमि
ददति	करोषि	ददामि
शृणुतः	ददासि	कुर्वः
कुरुतः	कुरुथ	दद्वः
दत्तः	शृणुथः	शृणुमः

III.

1. शृणुमः
2. शृण्वन्ति
3. शृणुतः
4. शृणुवः
5. शृणोषि
6. शृणोमि
7. शृणुथ

IV.

1. कुर्वन्ति
2. कुरुथ
3. कुर्मः
4. कुर्वन्ति
5. कुरुतः
6. कुर्वः
7. कुरुतः

V.

2. ददासि
3. अहं ददामि
4. ते दत्तः
5. युवां दत्थः
6. आवां दद्वः
7. ताः ददति
8. यूयं दत्थ
9. वयं दद्मः
10. सा ददाति

VI.

2. प्रथमपुरुषः बहुवचनम्।
3. प्रथमपुरुषः एकवचनम्।
4. प्रथमपुरुषः बहुवचनम्।
5. उत्तमपुरुषः द्विवचनम्।
6. मध्यमपुरुषः बहुवचनम्।
7. मध्यमपुरुषः द्विवचनम्।

त्रयोदशः पाठः

अभ्यासः 13

I.

1. रमेशः वस्त्राणि क्रीणाति।
2. नलिनीगृहजनाः वस्त्राणि क्रीणन्ति।
3. नलिनी सङ्गणकीयवस्तूनाम् आपणं न जानाति।
4. नलिन्याः अनुजाः सङ्गणकीयवस्तूनाम् आपणं जानन्ति।

II.

ए. व.	द्वि. व.	ब. व.
क्रीणाति	गृह्णीथः	जानीमः
गृह्णासि	क्रीणीथः	क्रीणीमः
जानामि	जानीवः	क्रीणन्ति
क्रीणामि	गृह्णीतः	जानीथ
गृह्णामि	क्रीणीवः	गृह्णीथ

III.

2. शिक्षकाः सुधाखण्डं गृह्णन्ति।
3. यूयं किं जानीथ?
4. वयं तरणं जानीमः।
5. ग्राहकाः वस्तूनि क्रीणन्ति।
6. भगिन्यः हारान् क्रीणन्ति।
7. यूयं फलकं गृह्णीथ।

IV.

2. अहं क्रीणामि।
3. अहं गृह्णामि।
4. आवां जानीवः।
5. आवां क्रीणीवः।
6. वयं क्रीणीमः।
7. वयं जानीमः।

चतुर्दशः पाठः
अभ्यासः 14

I.

(1)	लिखतु	लिखताम्	लिखन्तु
	लिख	लिखतम्	लिखत
	लिखानि	लिखाव	लिखाम
(2)	गच्छतु	गच्छताम्	गच्छन्तु
	गच्छ	गच्छतम्	गच्छत
	गच्छानि	गच्छाव	गच्छाम
(3)	खादतु	खादताम्	खादन्तु
	खाद	खादतम्	खादत
	खादानि	खादाव	खादाम
(4)	पिबतु	पिबताम्	पिबन्तु
	पिब	पिबतम्	पिबत
	पिबानि	पिबाव	पिबाम
(5)	हसतु	हसताम्	हसन्तु
	हस	हसतम्	हसत
	हसानि	हसाव	हसाम

II.

2. पठताम्, पठन्तु
3. तिष्ठतम्, तिष्ठत
4. खादाव, खादाम
5. जिघ्रताम्, जिघ्रन्तु
6. शृणुतम्, शृणुत
7. आगच्छाव, आगच्छाम

III.

2. त्वं पठ।
3. सः गच्छतु।
4. ते जलं पिबन्तु।
5. छात्राः पठन्तु।
6. यूयं गच्छत।
7. एते हसन्तु।
8. आवां गच्छाव।
9. भवती आगच्छतु।
10. भवन्तौ लिखताम्।
11. भवन्तः उपदिशन्तु।
12. वानराः खादन्तु।
13. मयूराः नृत्यन्तु।
14. मेघाः गर्जन्तु।
15. पुष्पाणि विकसन्तु।

IV.

2. पठ
3. पठत
4. पठन्तु
5. पठतम्
6. पठतु
7. पठानि।

V.

2. प्रक्षालय
3. स्नाहि
4. नमस्कुरु
5. पिब
6. गच्छ
7. पठ
8. वद
9. त्यज
10. आचर

VI.

2. वदत
3. लिखत
4. कुरुत
5. भजत

VII.

स्नान्तु, कुरु, भवतु, पिबत, स्वीकरोतु।

VIII.

मातृदेवो भव
सत्यं वद
धर्मं चर
स्वाध्यायं न त्यज
आचार्यं नमत

IX.

2. कुरु
3. मा कुरु
4. कुरु
5. मा कुरु

X.

2. आज्ञार्थकः	मध्यमपुरुषः	बहुवचनम्
3. वर्तमानः	मध्यमपुरुषः	एकवचनम्
4. आज्ञार्थकः	मध्यमपुरुषः	एकवचनम्
5. आज्ञार्थकः	उत्तमपुरुषः	बहुवचनम्
6. आज्ञार्थकः	प्रथमपुरुषः	बहुवचनम्
7. वर्तमानः	प्रथमपुरुषः	बहुवचनम्
8. आज्ञार्थकः	मध्यमपुरुषः	एकवचनम्

9. आज्ञार्थकः	उत्तमपुरुषः	एकवचनम्
10. वर्तमानः	मध्यमपुरुषः	द्विवचनम्

XI.

2. कुरु	3. त्यजत	4. पिबानि
5. शृणोतु	6. पठताम्	7. चलाव
8. धावतम्	9. भ्रमाम	10. क्रीडन्तु

पञ्चदशः पाठः

अभ्यासः 15

I.

2. अत्र आँग्लदेशीयाः शासनम् अकुर्वन्।
3. देशभक्ताः स्वतन्त्रतायै धनम् अयच्छन्।
4. लक्ष्मीबाई एका प्रमुखा सेनानायिका आसीत्।
5. स्वतन्त्रतायै युवकाः प्राणान् अत्यजन्।
6. लक्ष्मीबाई शस्त्रज्ञाने अश्वारोहणे च निपुणा आसीत्।
7. लक्ष्मीबाई झाँसीराज्यं न अत्यजत्।
8. लक्ष्मीबाई प्राणान् अत्यजत्।

II.

1. अपठत्	2. अपठत्	3. अपठताम्
4. अपठन्	5. अपठः	6. अपठतम्
7. अपठत	8. अपठम्	9. अपठाव
10. अपठाम		

III.

2. अगच्छत्	3. अगच्छताम्	4. अगच्छन्
5. अगच्छम्	6. अगच्छतम्	7. अगच्छाव
8. अगच्छत	9. अगच्छाम	10. अगच्छः
11. अगच्छन्	12. अगच्छन्	

IV.

1. अभवताम्	अभवन्
2. अयच्छताम्	अयच्छन्
3. अत्यजत्	अत्यजताम्

4.	अस्मरत्		अस्मरन्
5.		अकुरुताम्	अकुर्वन्
6.		आस्ताम्	आसन्
7.		अयच्छतम्	अयच्छत
8.		अस्मराव	अस्मराम
9.	अभवः	अभवतम्	
10.	अलिखम्		अलिखाम

V.

प्र. पु.	म. पु.	उ. पु.
अकरोत्	अयच्छः	अकरवम्
अशृणोत्	अवदः	अपठाम
आसीत्	अगच्छतम्	अस्मराम
अत्यजन्	अक्रीडत	आसम्
अमिलताम्	आसीः	अलिखाव

VI.

2. बालकः ग्रन्थम् अपश्यत्
3. जनाः कार्यम् अकुर्वन्
4. भवन्तः सत्यम् अवदन्
5. त्वं विद्यालयम् अगच्छः
6. अहं घटनाम् अस्मरम्
7. वयं गीतम् अगायाम
8. तौ वृक्षम् अस्पृशताम्
9. यूयं चित्रम् अरचयत।

षोडशः पाठः
अभ्यासः 16

I.

क. 4	ख. 3	ग. 1	घ. 7
ङ. 2	च. 9	छ. 10	ज. 5
झ. 6	ञ. 8		

II.

2.		अपठतम्	अपठत
3.		अलिखाव	अलिखाम
4.	अकरोत्	अकुरुताम्	
5.		आस्तम्	आस्त
6.	आसम्		आस्म
7.		अकरवाव	अकरवाम
8.		अकुरुतम्	अकुरुत
9.		अक्षालयतम्	अक्षालयत
10.		अनयाव	अनयाम

III.

1. अजयः गीष्मावकाशे अरुणाचलप्रदेशम् अगच्छत्।
2. अरुणाचलप्रदेशे सः दिग्फुरीनदीम् अपश्यत्।
3. पितामहः पितामही च गङ्गायां स्नानम् अकुरुताम्।
4. अजयेन सह जननी जनकः च अगच्छताम्।
5. भारतभूमिः न केवलं रम्या, अपितु तपोभूमिः ज्ञानभूमिः च अस्ति।

IV.

2. अगच्छः	3. अलिखाम	4. अलिखत
5. अगच्छम्	6. अगच्छाम	7. अलिखत
8. अगच्छत	9. अलिखाव	10. अगच्छाव

V.

1. अनश्वः	2. धर्मम्	3. अवदम्
4. वदामः	5. गतः	6. अनृत्यम्

सप्तदशः पाठः

अभ्यासः 17

I.

'क' पुं.

2.		प्रमाणितवन्तौ	प्रमाणितवन्तः
3.	नियोजितवान्	नियोजितवन्तौ	
4.	दृष्टवान्		दृष्टवन्तः

5.		निर्मितवन्तौ	निर्मितवन्तः
6.	कृतवान्		कृतवन्तः
7.	निवेदितवान्	निवेदितवन्तौ	
8.		कूर्दितवन्तौ	कूर्दितवन्तः
9.	त्यक्तवान्		त्यक्तवन्तः
10.	उक्तवान्	उक्तवन्तौ	

'ख' स्त्री.

2.		श्रुतवत्यौ	श्रुतवत्यः
3.	दत्तवती		दत्तवत्यः
4.	कृतवती	कृतवत्यौ	
5.		उपदिष्टवत्यौ	उपदिष्टवत्यः
6.	बोधितवती		बोधितवत्यः
7.	दत्तवती	दत्तवत्यौ	
8.		धावितवन्तौ	धावितवन्तः
9.	प्रतिज्ञातवती		प्रतिज्ञातवत्यः
10.	आकृष्टवती	आकृष्टवत्यौ	

II.

ख. त्यक्तवन्तः   ग. श्रुतवन्तः   घ. दत्तवन्तः

ङ. अर्पितवन्तः   च. उक्तवन्तः

III.

ख. आनीतवन्तौ   ग. खादितवन्तौ   घ. पठितवन्तौ

ङ. दृष्टवन्तौ   च. सेवितवन्तौ

IV.

ख. प्राप्तवान्   ग. सुप्तवान्   घ. चलितवान्

ङ. आगतवान्

V.

ख. हसितवती   ग. पृष्टवती   घ. अधीतवती

ङ. परित्यक्तवती   च. स्वीकृतवती   छ. धृतवती

VI.

(ख) निवेदितवान् (ग) दत्तवन्तौ (घ) श्रुतवन्तः

(ङ) पृष्टवती

VII.

(ख) माता पुत्रं पाठितवती।

(ग) छात्रा विद्यालयं गतवती।

(घ) मातुलानी मिष्टान्नम् आनीतवती।

(ङ) भगिनी गृहम् आगतवती।

(च) राज्ञी राज्यं शासितवती।

VIII.

स्वीकृतवान् – पुं.

पीतवान् – पुं.

दृष्टवन्तौ – पुं.

उक्तवती – स्त्री.

श्रुतवत्यः – स्त्री.

IX.

ख. कृतवान् = कृ + क्तवतु

ग. लिखितवान् = लिख् + क्तवतु

घ. प्रदत्तवान् = प्र-दा + क्तवतु

ङ. हुतवान् = हु + क्तवतु

X.

ख. धावितवान्

ग. कथितवान्

घ. स्थितवान्

ङ. दत्तवान्

च. नीतवान्

XI.

ख. भ्रमितवती

ग. नर्तितवती

घ. कृतवती

ङ. क्रीडितवती

XII.

(ख) श्रुतवान् (ग) दृष्टवान्
(घ) हृतवान् (ङ) धृतवान्

XIII.

(ख) श्रु (ग) प्रच्छ् (घ) खाद्
(ङ) वच् (च) पा (छ) धृञ्

XIV.

(क)	(ख)
दृष्टवती	स्त्रीलिङ्गे एकवचनम्
दृष्टवान्	पुंलिङ्गे एकवचनम्
गीतवत्यौ	स्त्रीलिङ्गे द्विवचनम्
उक्तवन्तौ	पुंलिङ्गे द्विवचनम्
नीतवत्यः	स्त्रीलिङ्गे बहुवचनम्
धृतवन्तः	पुंलिङ्गे बहुवचनम्

XV.

(क) गतवन्तः (ख) गीतवती
(ग) पलायितवन्तः (घ) रुदितवन्तः
(ङ) प्रोत्साहितवन्तः

XVI.

(क) गतवत्यः (ख) सृतवान् (ग) दत्तवन्तौ
(घ) हतवती (ङ) चलितवन्तः (च) धावितवत्यौ

18. राणाप्रतापः

अभ्यासः 18

I.

2. अनुभविष्यति
3. प्राप्स्यति
4. प्रेषयिष्यति
5. दास्यति
6. त्यक्ष्यति
7. पूरयिष्यति
8. उत्पादयिष्यति
9. बोधयिष्यति
10. उद्घोषयिष्यति

II.

2. त्यक्ष्यन्ति 3. लेखिष्यामः 4. पठिष्यावः
5. क्रीडिष्यथ 6. दास्यन्ति 7. गमिष्यसि
8. ज्ञास्यामि

III.

1. राणाप्रतापः सुवर्णपात्रेण भोजनं न करिष्यति।
2. पुरप्रमुखाः धनं दास्यन्ति।
3. ग्रामप्रमुखाः अधिकधान्यानि उत्पादयिष्यन्ति।
4. प्रमुखाः यथा व्यवहरिष्यन्ति तथा जनाः व्यवहरिष्यन्ति।
5. ग्रामप्रमुखाः युवकान् बोधयिष्यन्ति।

IV.

1. पठिष्यन्ति 2. श्रोष्यन्ति 3. पालयिष्यामः
4. खादिष्यथ 5. ज्ञास्यसि

V.

2. ते विद्यालयं गमिष्यन्ति।
3. छात्राः सूचनां पालयिष्यन्ति।
4. त्वं गीतं श्रोष्यसि।
5. अहं धनं दास्यामि।
6. वयं विषयान् ज्ञास्यामः।
7. आवां लेखनीः क्रेष्यावः।
8. यूयं पत्रं प्रेषयिष्यथ।
9. भवन्तः कार्याणि करिष्यन्ति।
10. भवत्यः चित्रं दर्शयिष्यन्ति।

19. महीशूरपुरं प्रतिप्रवासः

अभ्यासः 19

I.

1. क्रीडित्वा 2. गत्वा 3. स्नात्वा
4. नीत्वा 5. ज्ञात्वा 6. श्रुत्वा
7. क्षालयित्वा 8. मिलित्वा

II.

1. प्रणम्य
2. आगत्य
3. चिलिख्य
4. निराकृत्य
5. संस्मृत्य
6. उपदिश्य
7. प्रक्षाल्य
8. आकृष्य

III.

1. प्रणम्य
2. पठित्वा
3. प्राप्य
4. क्रीडित्वा
5. स्वीकृत्य

IV.

1. त्यक्त्वा
2. उत्थाय
3. प्रक्षाल्य
4. गत्वा
5. दृष्ट्वा

V.

1. नत्वा
2. क्रेतुम्
3. चेतुम्
4. प्रणम्य
5. उत्थाय

VI.

1. सम् + पूज् + ल्यप्
2. नृत् + क्त्वा
3. ग्रह् + क्त्वा
4. प्रेष् + णिच् + तुमुन्
5. कर्त् + तुमुन् (कर्तयितुम् इति शुद्धम्)

VII.

1. प्राप्य
2. भुक्त्वा
3. उपविश्य
4. निराकृत्य
5. स्मृत्वा

20. गुरुकुलम्

अभ्यासः 20

I.

1. क्रीडितुम्
2. गन्तुम्
3. नेतुम्
4. लेखितुम्
5. ज्ञातुम्
6. क्रेतुम्
7. कर्तुम्
8. स्मर्तुम्

II.

2. ते क्रेतुम् आपणं गच्छन्ति।
3. जनाः स्नातुं नदीं गच्छन्ति।
4. भक्ताः नमस्कर्तुं देवालयं गच्छन्ति।
5. बालकाः क्रीडितुं क्रीडाङ्गणं गच्छन्ति।

III.

2. गुरुः शास्त्राणि पाठयति स्म।
3. छात्राः वनं गच्छन्ति स्म।
4. नृपाः साहाय्यं कुर्वन्ति स्म।
5. धनिकाः उत्साहं यच्छन्ति स्म।

IV.

1. कृष्णः नवनीतं चोरयति स्म।
2. कृष्णः गोवृषभान् पालयति स्म।
3. कृष्णः राक्षसान् संहरति स्म।
4. कृष्णः गोपान् आनन्दयति स्म।
5. कृष्णः गोपिकानां वस्त्राणि अपहरति स्म।

21. जन्तुशालापरिचयः

अभ्यासः 21

I.

1. शिक्षकैः शिक्षिकाभिः
2. जनन्या जनकेन
3. बान्धवैः मित्रैः
4. अनुजया अग्रजेन
5. परिवारजनैः सैनिकैः

II.

1. कार्यानेन
2. लोकयानेन
3. द्विचक्रिकया
4. नौकया
5. विमानेन

III.

एतत्	पु.	एतेन	एताभ्याम्	एतैः
	नपुं.	एतेन	एताभ्याम्	एतैः
	स्त्री.	एतया	एताभ्याम्	एताभिः
तत्		तेन	ताभ्याम्	तैः
		तेन	ताभ्याम्	तैः
		तया	ताभ्याम्	ताभिः
किम्		केन	काभ्याम्	कैः
		केन	काभ्याम्	कैः
		कया	काभ्याम्	काभिः

सर्व	सर्वेण	सर्वाभ्याम्	सर्वैः
	सर्वेण	सर्वाभ्याम्	सर्वैः
	सर्वया	सर्वाभ्याम्	सर्वाभिः
भवत्	भवता	भवद्भ्याम्	भवद्भिः
	भवता	भवद्भ्याम्	भवद्भिः
	भवत्या	भवतीभ्याम्	भवतीभिः
देवः	देवेन	देवाभ्याम्	देवैः
फलम्	फलेन	फलाभ्याम्	फलैः
लता	लतया	लताभ्याम्	लताभिः
लेखनी	लेखन्या	लेखनीभ्याम्	लेखनीभिः

IV.

1.		तृतीया द्विवचनम् अकारान्तः पुंलिङ्गः	तृतीया बहुवचनम् अकारान्तः पुंलिङ्गः
2.	तृतीया एकवचनम् अकारान्तः नपुंसकलिङ्गः	तृतीया द्विवचनम् अकारान्तः नपुंसकलिङ्गः	तृतीया बहुवचनम् अकारान्तः नपुंसकलिङ्गः
3.	तृतीया एकवचनम् आकारान्तः स्त्रीलिङ्गः	तृतीया द्विवचनम् आकारान्तः स्त्रीलिङ्गः	तृतीया बहुवचनम् आकारान्तः स्त्रीलिङ्गः
4.	तृतीया एकवचनम् ईकारान्तः स्त्रीलिङ्गः	तृतीया द्विवचनम् ईकारान्तः स्त्रीलिङ्गः	तृतीया बहुवचनम् ईकारान्तः स्त्रीलिङ्गः
5.	तृतीया एकवचनम् दकारान्तः पुं./नपुं.	तृतीया द्विवचनम् दकारान्तः पुं./नपुं.	तृतीया बहुवचनम् दकारान्तः पुं./नपुं.
6.	तृतीया एकवचनम् दकारान्तः स्त्रीलिङ्गः	तृतीया द्विवचनम् दकारान्तः स्त्रीलिङ्गः	तृतीया बहुवचनम् दकारान्तः स्त्रीलिङ्गः

V. क

2.	छात्रेण	छात्राभ्याम्	छात्रैः
3.	गजेन	गजाभ्याम्	गजैः
4.	अश्वेन	अश्वाभ्याम्	अश्वैः
5.	सन्देशेन	सन्देशाभ्याम्	सन्देशैः

ख

2.	स्नुषया	स्नुषाभ्याम्	स्नुषाभिः
3.	विदितया	विदिताभ्याम्	विदिताभिः
4.	आशया	आशाभ्याम्	आशाभिः
5.	विदिशया	विदिशाभ्याम्	विदिशाभिः

ग

2.	नद्या	नदीभ्याम्	नदीभिः
3.	अङ्कन्या	अङ्कनीभ्याम्	अङ्कनीभिः
4.	लेखन्या	लेखनीभ्याम्	लेखनीभिः
5.	सौदिमिन्या	सौदामिनीभ्याम्	सौदामिनीभिः

घ

2.	भवनेन	भवनाभ्याम्	भवनैः
3.	अक्षरेण	अक्षराभ्याम्	अक्षरैः
4.	गगनेन	गगनाभ्याम्	गगनैः
5.	उद्यानेन	उद्यानाभ्याम्	उद्यानैः

ङ

2.	एतया	एताभ्याम्	एताभिः
3.	एतेन	एताभ्याम्	एतैः

VI.

2. बालिकाभिः　3. तडागेन　4. पत्राभ्याम्
5. मक्षिकया　6. मण्डूकाभ्याम्　7. जलेन
8. अङ्कनीभ्याम　9. एतया　10. मालाभ्याम्
11. देवैः　12. सर्वया　13. भवतीभिः
14. काभ्याम्　15. एतेन　16. काभिः
17. याभ्याम्　18. भवद्भ्याम्　19. गृहिण्या
20. सत्यैः

VII.

1. मुखेन　2. नेत्राभ्याम्　3. दन्तैः
4. पादैः　5. हस्ताभ्याम्

VIII.

1. मुखेन	2. हस्ताभ्याम्	3. पादाभ्याम्
4. नौकया	5. स्कन्धेन	

IX.

1. विना	2. सह	3. सह
4. सह	5. विना	

X.

2. बहुवचनम्	3. एकवचनम्	4. एकवचनम्
5. द्विवचनम्	6. बहुवचनम्	7. एकवचनम्
8. द्विवचनम्	9. बहुवचनम्	10. एकवचनम्

XI.

1. तेन गृहेण
2. तया भगिन्या
3. सर्वैः बालकैः
4. द्वाभ्यां मनुष्याभ्याम्
5. एताभिः कलिकाभिः

XII.

= जननीभिः
= बालिकाभिः
= कलिकाभिः
= वृक्षेण

XIII.

का , के, काः
लतया, लताभ्याम् लताभिः
अङ्कन्या, अङ्कनीभ्याम्, अङ्कनीभिः
भवता, भवद्भ्याम्, भवद्भिः

XIV.

1. पुष्पेण	2. जनकेन	3. कन्दुकेन
4. दण्डेन	5. सूर्येण	6. सीतया
7. खाद्येन		

XV.

1. सर्वेण	2. भवत्या	3. भवता
4. नद्या	5. सर्वेण	

XVI.

2. शास्त्रैः
3. काभिः
4. तैः/ताभिः
5. गृहिणीभिः

22. काशी

अभ्यासः 22

I.

1. भ्रमणाय
2. दर्शनाय
3. शिक्षायै
4. अनुसन्धानाय
5. गङ्गास्नानाय

II.

1. विश्वेश्वराय
2. शिवलिङ्गाय
3. भक्तेभ्यः
4. पूजकाय
5. बुद्धप्रतिमायै बौद्धभिक्षुकेभ्यः

III.

एतत्	एतस्मै	एताभ्याम्	एतेभ्यः
	एतस्मै	एताभ्याम्	एतेभ्यः
	एतस्यै	एताभ्याम्	एताभ्यः
तत्	तस्मै	ताभ्याम्	तेभ्यः
	तस्मै	ताभ्याम्	तेभ्यः
	तस्यै	ताभ्याम्	ताभ्यः
किम्	कस्मै	काभ्याम्	केभ्यः
	कस्मै	काभ्याम्	केभ्यः
	कस्यै	काभ्याम्	काभ्यः
सर्व	सर्वस्मै	सर्वाभ्याम्	सर्वेभ्यः
	सर्वस्मै	सर्वाभ्याम्	सर्वेभ्यः
	सर्वस्यै	सर्वाभ्याम्	सर्वाभ्यः
भवत्	भवते	भवद्भ्याम्	भवद्भ्यः
	भवते	भवद्भ्याम्	भवद्भ्यः
	भवत्यै	भवतीभ्याम्	भवतीभ्यः
खगः	खगाय	खगाभ्याम्	खगेभ्यः
कलिका	कलिकायै	कलिकाभ्याम्	कलिकाभ्यः
अङ्कनी	अङ्कन्यै	अङ्कनीभ्याम्	अङ्कनीभ्यः
पत्रम्	पत्राय	पत्राभ्याम्	पत्रेभ्यः

IV.

1.			चतुर्थी/पञ्चमी वि.	द्विवचनम्	चतुर्थी/पञ्चमी वि.	बहुवचनम्
			अकारान्तः	पुंलिङ्गः	अकारान्तः	पुंलिङ्ग
2.	चतुर्थी वि.	एकवचनम्	चतुर्थी/पञ्चमी वि.	द्विवचनम्	चतुर्थी/पञ्चमी वि.	बहुवचनम्
	अकारान्तः	नपुंसकलिङ्गः	अकारान्तः	नपुंसकलिङ्गः	अकारान्तः	नपुंसकलिङ्गः
3.	चतुर्थी वि.	एकवचनम्	चतुर्थी/पञ्चमी वि.	द्विवचनम्	चतुर्थी/पञ्चमी वि.	बहुवचनम्
	आकारान्तः	स्त्रीलिङ्गः	आकारान्तः	स्त्रीलिङ्गः	आकारान्तः	स्त्रीलिङ्गः
4.	चतुर्थी वि.	एकवचनम्	चतुर्थी/पञ्चमी वि.	द्विवचनम्	चतुर्थी/पञ्चमी वि.	बहुवचनम्
	ईकारान्तः	स्त्रीलिङ्गः	ईकारान्तः	स्त्रीलिङ्गः	ईकारान्तः	स्त्रीलिङ्गः
5.	चतुर्थी वि.	एकवचनम्	चतुर्थी/पञ्चमी वि.	द्विवचनम्	चतुर्थी/पञ्चमी वि.	बहुवचनम्
	दकारान्तः	पुंलिङ्गः	दकारान्तः	पुंलिङ्गः	दकारान्तः	पुंलिङ्गः
6.	चतुर्थी वि.	एकवचनम्	चतुर्थी/पञ्चमी वि.	द्विवचनम्	चतुर्थी/पञ्चमी वि.	बहुवचनम्
	दकारान्तः	स्त्रीलिङ्गः	दकारान्तः	स्त्रीलिङ्गः	दकारान्तः	स्त्रीलिङ्गः

V.

2.	मीनाय	मीनाभ्याम्	मीनेभ्यः
3.	खगाय	खगाभ्याम्	खगेभ्यः
4.	वायसाय	वायसाभ्याम्	वायसेभ्यः
5.	कूर्माय	कूर्माभ्याम्	कूर्मेभ्यः
2.	पात्राय	पात्राभ्याम्	पात्रेभ्यः
3.	पत्राय	पत्राभ्याम्	पत्रेभ्यः
4.	खनित्राय	खनित्राभ्याम्	खनित्रेभ्यः
5.	लवित्राय	लवित्राभ्याम्	लवित्रेभ्यः
2.	स्थालिकायै	स्थालिकाभ्याम्	स्थालिकाभ्यः
3.	बालिकायै	बालिकाभ्याम्	बालिकाभ्यः
4.	सिक्थवर्तिकायै	सिक्थवर्तिकाभ्याम्	सिक्थवर्तिकाभ्यः
5.	अग्निपेटिकायै	अग्निपेटिकाभ्याम्	अग्निपेटिकाभ्यः
2.	चालन्यै	चालनीभ्याम्	चालनीभ्यः
3.	वेल्लन्यै	वेल्लनीभ्याम्	वेल्लनीभ्यः
4.	गृहिण्यै	गृहिणीभ्याम्	गृहिणीभ्यः
5.	विद्यार्थिन्यै	विद्यार्थिनीभ्याम्	विद्यार्थिनीभ्यः

VI.

2. आरक्षकाय
3. एताभ्यः
4. जवनिकायै
5. सर्वाभ्याम्
6. छात्राय
7. तेभ्यः
8. पेटिकायै
9. घटीभ्यः
10. मापिकाभ्याम्
11. सैनिकाभ्याम्
12. उपनेत्रेभ्यः
13. भवते
14. सर्वेभ्यः
15. गृहिणीभ्याम्
16. दूरदर्शनाभ्याम्
17. वृद्धेभ्यः
18. काभ्याम्
19. अध्यापकाय
20. मापिकाभ्याम्

VII.

तेभ्यः मनुष्येभ्यः
एताभ्यः नदीभ्यः
तस्मै बालकाय
एतस्यै बालिकायै
ताभ्यां बालकाभ्याम्

VIII.

1. पठनाय
2. भ्रमणाय
3. आरोग्याय
4. औषधाय
5. प्रवासाय

IX.

1. जनकाय
2. जगन्नाथदर्शनाय
3. विक्रयणाय
4. कुम्भमेलायै
5. कृष्णाय

X.

1.	तृतीया	एकवचनम्
2.	द्वितीया	एकवचनम्
3.	चतुर्थी	एकवचनम्
4.	चतुर्थी	एकवचनम्
5.	द्वितीया	एकवचनम्
6.	तृतीया	बहुवचनम्
7.	प्रथमा/द्वितीया	बहुवचनम्
8.	तृतीया	एकवचनम्
9.	तृतीया	बहुवचनम्

XI.

पत्रिकायै, पाचिकायै, मेघाय, फलेभ्यः
चालन्यै, तस्मै, एतस्मै, भवते

XII.

चषकेभ्यः घटेन चमसाय
दर्वीभ्याम्

XIII.

ग्रन्थालय
कुक्कुट
देवालय
उद्यान
विद्यालय

XIV.

14. भवतीभ्यः
बालकेभ्यः
लताः
छात्राभ्यः

XV.

खगम्
पुष्पाय/पुष्पात्
तडागेन
एतस्यै

23. आश्रमः

अभ्यासः 23

I.

1. चतुर्थी/पञ्चमी-विभक्तिः बहुवचनम्
   अकारान्तः पुंलिङ्गः
2. पञ्चमी-विभक्तिः एकवचनम्
   अकारान्तः नपुंसकलिङ्गः

3. पञ्चमी/षष्ठी-विभक्तिः — एकवचनम्
ईकारान्तः — स्त्रीलिङ्गः
4. पञ्चमी/षष्ठी-विभक्तिः — एकवचनम्
आकारान्तः — स्त्रीलिङ्गः
5. पञ्चमी -विभक्तिः — एकवचनम्
दकारान्तः — पुंलिङ्गः/नपुं.
6. चतुर्थी/पञ्चमी-विभक्तिः — बहुवचनम्
दकारान्तः — पुंलिङ्गः/नपुं.
7. पञ्चमी/षष्ठी-विभक्तिः — एकवचनम्
दकारान्तः — स्त्रीलिङ्गः
8. चतुर्थी/पञ्चमी-विभक्तिः — बहुवचनम्
दकारान्तः — स्त्रीलिङ्गः

II.

1. मुनिवरात्
2. अरण्यात्, आनयन्ति।
3. ग्रामेभ्यः।
4. नदीतः, आनयन्ति।
5. वृक्षेभ्यः, आनयन्ति।

III.

1. शुनकात् बिडालः
2. व्याघ्रात् हरिणः
3. जनेभ्यः वानराः
4. मानवेभ्यः सर्पाः
5. क्रूरमृगेभ्यः हरिणाः

IV.

1. हिंसायाः
2. पापात्
3. कुकृत्येभ्यः
4. परपीडनात्
5. अन्याय्यात्

V.

एतत्	एतस्मात्	एताभ्याम्	एतेभ्यः
	एतस्मात्	एताभ्याम्	एतेभ्यः
	एतस्याः	एताभ्याम्	एताभ्यः
तद्	तस्मात्	ताभ्याम्	तेभ्यः
	तस्मात्	ताभ्याम्	तेभ्यः
	तस्याः	ताभ्याम्	ताभ्यः

किम्	कस्मात्	काभ्याम्	केभ्यः
	कस्मात्	काभ्याम्	केभ्यः
	कस्याः	काभ्याम्	काभ्यः
सर्व	सर्वस्मात्	सर्वाभ्याम्	सर्वेभ्यः
	सर्वस्मात्	सर्वाभ्याम्	सर्वेभ्यः
	सर्वस्याः	सर्वाभ्याम्	सर्वाभ्यः
भवत्	भवतः	भवद्भ्याम्	भवद्भ्यः
	भवतः	भवद्भ्याम्	भवद्भ्यः
	भवत्याः	भवतीभ्याम्	भवतीभ्यः
मृगः	मृगात्	मृगाभ्याम्	मृगेभ्यः
सुता	सुतायाः	सुताभ्याम्	सुताभ्यः
देवी	देव्याः	देवीभ्याम्	देवीभ्यः
रत्नम्	रत्नात्	रत्नाभ्याम्	रत्नेभ्यः

VI.

अ.पुं.	2.	सागरात्	सागराभ्याम्	सागरेभ्यः
	3.	विद्यालयात्	विद्यालयाभ्याम्	विद्यालयेभ्यः
	4.	दीपात्	दीपाभ्याम्	दीपेभ्यः
	5.	मेघात्	मेघाभ्याम्	मेघेभ्यः
अ.नपुं.	2.	घृतात्	घृताभ्याम्	घृतेभ्यः
	3.	तक्रात्	तक्राभ्याम्	तक्रेभ्यः
	4.	व्यञ्जनात्	व्यञ्जनाभ्याम्	व्यञ्जनेभ्यः
	5.	सूपात्	सूपाभ्याम्	सूपेभ्यः
आ. स्त्री.	2.	कलिकायाः	कलिकाभ्याम्	कलिकाभ्यः
	3.	पुष्पमालायाः	पुष्पमालाभ्याम्	पुष्पमालाभ्यः
	4.	मालायाः	मालाभ्याम्	मालाभ्यः
	5.	दोलायाः	दोलाभ्याम्	दोलाभ्यः
ई. स्त्री.	2.	दूरवाण्याः	दूरवाणीभ्याम्	दूरवाणीभ्यः
	3.	आकाशवाण्याः	आकाशवाणीभ्याम्	आकाशवाणीभ्यः
	4.	कर्कट्याः	कर्कटीभ्याम्	कर्कटीभ्यः

5.	किङ्किण्याः	किङ्किणीभ्याम्	किङ्किणीभ्यः
सर्व पुं. -	सर्वस्मात्	सर्वाभ्याम्	सर्वेभ्यः
नपुं. -	सर्वस्मात्	सर्वाभ्याम्	सर्वेभ्यः
स्त्री. -	सर्वस्याः	सर्वाभ्याम्	सर्वाभ्यः

VII.

2. मालाभ्याम्	3. भवत्याः	4. चमसेभ्यः
5. कथाभ्यः	6. चषकात्	7. मातामहीभ्याम्
8. काभ्यः	9. कवितायाः	10. सर्वाभ्याम्
11. भवद्भ्यः	12. मस्याः	13. कूपेभ्यः
14. मरीचिकाभ्याम्	15. तडागात्	16. लताभ्याम्
17. पितामहीभ्यः	18. श्रीमत्याः	19. देवाभ्याम्

VIII.

तस्मात – स्थानात्
तस्याः – मातामह्याः
एतस्य – गृहस्य/मित्रस्य
केभ्यः – पुस्तकेभ्यः
अस्य – मित्रस्य/गृहस्य

IX.

2. लतायाः	3. पर्वतेभ्यः	4. दुग्धात्
5. श्रमात्		

X.

1. आकाशात्	2. विद्यालयात्	3. कलिकाभ्याम्
4. पुष्परसात्	5. नयनाभ्याम्	

XI.

2.	पञ्चमी	एकवचनम्
3.	प्रथमा/द्वितीया	द्विवचनम्
4.	चतुर्थी	एकवचनम्
5.	पञ्चमी	एकवचनम्
6.	तृतीया	एकवचनम्
7.	पञ्चमी/षष्ठी	एकवचनम्

XII.

2. कथायाः, ललितनिबन्धात्,
3. काव्येभ्यः, पुराणाभ्याम्,
4. शास्त्रात्, वेदान्तात्

XIII.

दीपशिखा	धीवर	तक्षक	चषक
गृहगोधिका	चित्रकार	शास्त्र	कोष
गुहा			

XIV.

1. पत्राभ्याम्
2. जननीभ्याम्
3. मालाभ्याम्
4. ताभ्याम्
5. सर्वाभ्याम्
6. एताभ्याम्

XV.

1. हस्ताय/हस्तात्
2. छुरिकया
3. जनकः
4. पाठशालायै/पाठशालायाः
5. भवत्यै/भवत्याः

24. संस्कृतभाषा

अभ्यासः 24

I.

1. भारतस्य
2. वेदोपनिषत्शास्त्राणां
3. पुराणानां दर्शनानां च
4. भारतीयपरम्परायाः सभ्यतायाः च
5. महाभारतरामायणयोः

II.

1. संस्कृते
2. संस्कृते
3. संस्कृतात्
4. संस्कृते
5. संस्कृतस्य

III.

तत्	तस्य	तयोः	तेषाम्
	तस्य	तयोः	तेषाम्
	तस्याः	तयोः	तासाम्
किम्	कस्य	कयोः	केषाम्
	कस्य	कयोः	केषाम्
	कस्याः	कयोः	कासाम्

सर्व	सर्वस्य	सर्वयोः	सर्वेषाम्
	सर्वस्य	सर्वयोः	सर्वेषाम्
	सर्वस्याः	सर्वयोः	सर्वासाम्
भवत्	भवतः	भवतोः	भवताम्
	भवतः	भवतोः	भवताम्
	भवत्याः	भवत्योः	भवतीनाम्
देवः	देवस्य	देवयोः	देवानाम्
लता	लतायाः	लतयोः	लतानाम्
लेखनी	लेखन्याः	लेखन्योः	लेखनीनाम्
पुष्पम्	पुष्पस्य	पुष्पयोः	पुष्पाणाम्

IV.

1 षष्ठी एकवचनम्
अकारान्तः पुंलिङ्गः

2. षष्ठी/सप्तमी द्विवचनम्
अकारान्तः पुंलिङ्गः

3. षष्ठी बहुवचनम्
अकारान्तः पुंलिङ्गः

4. षष्ठी एकवचनम्
अकारान्तः नपुसंकलिङ्गः

5. षष्ठी/सप्तमी द्विवचनम्
अकारान्तः नपुंसकलिङ्गः

6. षष्ठी बहुवचनम्
अकारान्तः नुपंसकलिङ्गः

7. पञ्चमी/षष्ठी एकवचनम्
आकारान्तः स्त्रीलिङ्गः

8. षष्ठी/सप्तमी द्विवचनम्
आकारान्तः स्त्रीलिङ्गः

9. षष्ठी बहुवचनम्
आकारान्तः स्त्रीलिङ्गः

V.

'क'	पर्यङ्कस्य	पर्यङ्कयोः	पर्यङ्काणाम्
	तल्पस्य	तल्पयोः	तल्पानाम्
	सुधाखण्डस्य	सुधाखण्डयोः	सुधाखण्डानाम्
	प्रदीपस्य	प्रदीपयोः	प्रदीपानाम्
'ख'	हरितस्य	हरितयोः	हरितानाम्
	वृन्ताकस्य	वृन्ताकयोः	वृन्ताकानाम्
	लशुनस्य	लशुनयोः	लशुनानाम्
'ग'	नायिकायाः	नायिकयोः	नायिकानाम्
	खञ्जायाः	खञ्जयोः	खञ्जानाम्

	कुब्जायाः	कुब्जयोः	कुब्जानाम्
	वृद्धायाः	वृद्धयोः	वृद्धानाम्
'घ'	अभिनेत्र्याः	अभिनेत्र्योः	अभिनेत्रीणाम्
	कुक्कुट्याः	कुक्कुट्योः	कुक्कुटीनाम्
	मयूर्य्याः	मयूर्य्योः	मयूरीणाम्
	हंस्याः	हंस्योः	हंसीनाम्
'ङ'	सर्वस्य	सर्वयोः	सर्वेषाम्
	सर्वस्याः	सर्वयोः	सर्वासाम्
	सर्वस्य	सर्वयोः	सर्वेषाम्

VI.

2. चटकयोः 3. कूप्याः 4. तृणानाम्
5. वरयोः 6. कासाम् 7. सम्मार्जन्योः
8. पादपानाम् 9. आम्रस्य 10. सुधानाम्
11. द्रोण्याः 12. एतेषाम् 13. कटस्य
14. भवतीनाम् 15. कन्दुकयोः 16. छुरिकायाः
17. नटीनाम् 18. सर्वयोः
19. केषाम् 20. दोलयोः

VII.

2. नदीनां 3. कृषकाणां 4. काकानां
5. जलजीवानां 6. सूर्यस्य 7. हस्तयोः

VIII.

2. मुखस्य 3. नेत्रयोः 4. भ्रमराणां
5. वानराणां 6. वृक्षस्य 7. गङ्गायमुनयोः

IX.

लतायाः भवत्याः लेखन्याः
नद्याः बालकस्य

X.

वृद्धयोः नीडयोः जलयोः
सरितयोः गृहिण्योः

XI.

अध्यापकाः काकानाम् मालानाम्
लेखनीनाम् तासाम्

XII.

2. षष्ठी बहुवचनम्
3. तृतीया एकवचनम्
4. षष्ठी बहुवचनम्
5. चतुर्थी एकवचनम्
6. पंचमी/षष्ठी एकवचनम्
7. तृतीया बहुवचनम्

XIII.

नखानाम्, पुष्पस्य, एतस्याः, जनन्याः

25. रथयात्रा

अभ्यासः 25

I.

2. भाद्रपदमासे गणेशचतुर्थी-उत्सवः प्रचलति।
3. आश्विनमासे शारदापूजोत्सवः प्रचलति।
4. कार्तिकमासे दीपावल्याः उत्सवः प्रचलति।
5. श्रावणपूर्णिमायां संस्कृतदिनोत्सवः प्रचलति।

II.

1. सर्वासु रथयात्रासु
2. सर्वेषु उत्सवेषु
3. सर्वेषु कार्यक्रमेषु
4. सर्वासु सञ्चिकासु
5. सर्वेषु शास्त्रेषु

III.

त् –	तस्मिन्	तयोः	तेषु
	तस्मिन्	तयोः	तेषु
	तस्याम्	तयोः	तासु

किम् –	कस्मिन्	कयोः	केषु
	कस्मिन्	कयोः	केषु
	कस्याम्	कयोः	कासु
सर्व –	सर्वस्मिन्	सर्वयोः	सर्वेषु
	सर्वस्मिन्	सर्वयोः	सर्वेषु
	सर्वस्याम्	सर्वयोः	सर्वासु
भवत् –	भवति	भवतोः	भवत्सु
	भवति	भवतोः	भवत्सु
	भवत्याम्	भवत्योः	भवतीषु
मनुष्यः –	मनुष्ये	मनुष्ययोः	मनुष्येषु
माला –	मालायाम्	मालयोः	मालासु
नारी –	नार्याम्	नार्योः	नारीषु
जलम् –	जले	जलयोः	जलेषु

IV.

2.	षष्ठी/सप्तमी	द्विवचनम्
	अकारान्तः	पुंलिङ्गः
3.	सप्तमी	बहुवचनम्
	अकारान्तः	पुंलिङ्गः
4.	पञ्चमी/षष्ठी	एकवचनम्
	आकारान्तः	स्त्रीलिङ्गः
5.	षष्ठी/सप्तमी	द्विवचनम्
	आकारान्तः	स्त्रीलिङ्गः
6.	सप्तमी	बहुवचनम्
	आकारान्तः	स्त्रीलिङ्गः
7.	पञ्चमी/षष्ठी	एकवचनम्
	ईकारान्तः	स्त्रीलिङ्गः
8.	षष्ठी/सप्तमी	द्विवचनम्
	ईकारान्तः	स्त्रीलिङ्गः
9.	सप्तमी	बहुवचनम्
	ईकारान्तः	स्त्रीलिङ्गः

V.

'क'	पिञ्जे	पिञ्जयोः	पिञ्जेषु
	कोणे	कोणयोः	कोणेषु
	हस्ते	हस्तयोः	हस्तेषु
	कर्पूरे	कर्पूरयोः	कर्पूरेषु
'ख'	छायायाम्	छाययोः	छायासु
	पिपीलिकायाम्	पिपीलिकयोः	पिपीलिकासु
	नौकायाम्	नौकयोः	नौकासु
	शृङ्खलायाम्	शृङ्खलयोः	शृङ्खलासु
'ग'	कर्त्तर्याम्	कर्त्तर्योः	कर्त्तरीषु
	कर्कट्याम्	कर्कट्योः	कर्कटीषु
	सूच्याम्	सूच्योः	सूचीषु
	वार्तक्याम्	वार्तक्योः	वार्तकीषु
'घ'	बीजे	बीजयोः	बीजेषु
	वृत्ते	वृत्तयोः	वृत्तेषु
	पुष्पे	पुष्पयोः	पुष्पेषु
	मुकुले	मुकुलयोः	मुकुलेषु
'ङ'	भवति	भवतोः	भवत्सु
	भवत्याम्	भवत्योः	भवतीषु
	भवति	भवतोः	भवत्सु

VI.

2. अजयोः
3. दर्व्याम्
4. नयनयोः
5. घटे
6. एडकासु
7. सौदामिन्योः
8. सर्वस्याम्
9. केषु
10. प्रदीपयोः
11. विमानेषु
12. वत्सायाम्
13. सूच्योः
14. भवत्सु
15. छत्रे
16. मयूरेषु
17. घोटक्याम्
18. ललाटयोः
19. जननीषु
20. हंसे

VII.

2. विद्यालये 3. लतायाम् 4. नारिकेले
5. ग्रामेषु 6. जले 7. शाखासु

VIII.

2. कक्षायाम् 3. नदीषु 4. देशे
5. वने 6. नौकासु 7. वृक्षयोः

IX.

2. नरे 3. हंसे 4. पिके
5. मालायाम् 6. मालाकार्याम्

X.

2. सौदामिनीषु 3. छायासु 4. अरण्येषु
5. पाटलेषु 6. बीजेषु

XI.

2. चतुर्थी एकवचनम्
3. सप्तमी एकवचनम्
4. सप्तमी एकवचनम्
5. तृतीया एकवचनम्
6. सप्तमी बहुवचनम्
7. तृतीया बहुवचनम्

XII.

कोषे, कङ्कतेषु, सन्दंशिकायाम्, तासु, सर्वस्याम्, भूगोले, तैलेषु

परिशिष्टम्-३
शब्दकोशः

(अ)

अंशः (पुं.)	part	टुकड़ा
अंशुः (पुं.)	ray	किरण
अंशुकम् (नपुं.)	cloth	वस्त्र
अंशुमान् (पुं.)	sun	सूरज
अकारान्त (वि.)	(word) ending in 'A'	'अ' से समाप्त होने वाला (शब्द)
अकृत्रिम (वि.)	natural	सहज
अक्षरम् (नपुं.)	syllable/letter	अक्षर
अग्र (वि.)	front/top/tip	आगे
अग्रजः (पुं.)	elder brother	बड़ा भाई
अग्रजा (स्त्री.)	elder sister	बड़ी बहन
अग्रे (अव्य.)	in front of/ forward	सामने / आगे
अङ्क् (अङ्कयति, द्र. परि. ४)	to stamp, to mark	चिह्नित करना, मोहर लगाना
अङ्कः (पुं.)	lap/an act of drama/a mark	गोद, नाटक का अङ्क/ चिह्न/संख्या
अङ्कनी (स्त्री.)	pencil	पेंसिल
अङ्कुरः (पुं./नपुं.)	sprout	कोंपल, अंकुर
अङ्ग+कृ (अङ्गीकरोति, द्र. कृ. परि. ४)	to accept	स्वीकार करना
अङ्गुलीयकम् (नपुं.)	finger ring	अंगूठी
अङ्गुष्ठः (पुं.)	the thumb	अंगूठा
अचिरात् (अव्य.)	a short while	शीघ्र ही
अजगरः (पुं.)	python	अजगर, बड़ा साँप

अजा (स्त्री)	she goat	बकरी
अञ्जनम् (नपुं.)	collyrium	काजल
अञ्जलिः (पुं.)	cavity formed by joining of palms	दोनों हथेलियों के मेल से बनी हुई मुद्रा
अट् (अटति, द्र. परि. ४)	to wander	घूमना
अण्डः-डम् (पुं./नपुं.)	an egg	अंडा
अतः (अव्य.)	hence, for this reason	इसलिए
अति (उप.)	very, too, exceedingly/ over, beyond	अतिशय / परे
अतिक्रान्तः (पुं.)	past/bygone/surpassed	बीता हुआ
अतिथिः (पुं.)	a guest	मेहमान
अतिरमणीय (वि.)	extremely beautiful	बहुत सुन्दर
अतिशयः (पुं.)	excess	बहुत अधिक
अतिथिसत्कारः (पुं.)	hospitality	अतिथि सत्कार
अतीव (अव्य.)	excessively/extremely	बहुत अधिकता से
अत्यन्त (वि.)	extreme	बहुत अधिक
अत्याचारः (पुं.)	atrocity, tyranny	अत्याचार
अत्र (अव्य.)	here	यहाँ
अथ (अव्य.)	more, also, after this	और भी, इसके बाद
अथवा (अव्य.)	or	या
अदर्शनम् (नपुं.)	non-appearance	दिखाई न देना
अद्य (अव्य.)	today	आज
अद्यतन (वि.)	of today	आज का
अद्यप्रभृति (अव्य.)	from today	आज से
अद्यापि (अव्य.)	even today	आज भी
अद्यारभ्य (अव्य.)	today onwards	आज से
अधः (अव्य.)	below/down	नीचे
अधन (वि.)	poor	दरिद्र, गरीब

अधर्मः (पुं.)	unrighteousness	अन्याय
अधस्तात् (अव्य.)	below, down	नीचे
अधिक (वि.)	much, more	ज़्यादा
अधिकरणम् (नपुं.)	locative case	अधिकरण कारक
अधिकारः (पुं.)	power, authority, right	हक, अधिकार
अधि+इङ् (अधीते, द्र. इङ्, परि. ४)	to study	पढ़ना
अधिपतिः	lord	मालिक
अधीन (वि.)	depending on	आश्रित होना
अधुना (अव्य.)	now, at present	अब, इस समय
अध्यक्षः (पुं.)	chairman	सभापति, मुखिया
अध्ययनम् (नपुं.)	study	अध्ययन
अध्यापकः (पुं.)	teacher	शिक्षक
अध्यापनम् (नपुं.)	teaching	पढ़ाना
अधि+इङ्+णिच् (अध्यापयति, द्र. इङ्, परि. ४)	to teach	पढ़ाना
अध्यायः (पुं.)	chapter	पाठ
अध्वरः (पुं.)	sacrifice	यज्ञ
अनन्तरम् (अव्य.)	immediately after	बाद में, पश्चात्
अनलः (पुं.)	fire,	आग
अनिलः (पुं.)	air	वायु
अनुकूल (वि.)	aggreable, favourable, conducive	अनुरूप
अनुक्रमणी (स्त्री.)	index	विषय-सूची
अनुग्रहः (पुं.)	favour	कृपा
अनुजः (पुं.)	younger brother	छोटा भाई
अनुजा (स्त्री.)	younger sister	छोटी बहन
अनुत्तीर्ण (त्रि.)	fail	असफल

अनुत्सृज्य (अव्य.)	without leaving	बिना छोड़े
अनु+भू (अनुभवति, द्र. भू, परि. ४)	to feel	अनुभव करना
अनुरागः (पुं.)	passion, love	प्रेम
अनु+रुध् (अनुरुणद्धि, द्र. रुध्, परि. ४)	to request	अनुरोध करना
अनुवादः (पुं.)	translation	अनुवाद, पुनः कथन
अनुवैद्या (स्त्री.)	nurse	नर्स
अनुशासनम् (नपुं.)	instruction, discipline	उपदेश, आदेश, अनुशासन
अनुसन्धानम् (नपुं.)	research	अनुसंधान, खोज
अनु+सृ (अनुसरति, द्र. सृ, परि. ४)	to follow	अनुसरण करना
अनृत (वि.)	false, not true	झूठ, असत्य
अनेक (सर्व.)	many	बहुत
अन्त (वि.)	end	समाप्ति
अन्ध (वि.)	blind	अंधा
अन्धकारः (पुं.)	darkness	अंधेरा
अन्नम् (नपुं.)	food, cereal	अनाज, खाद्य पदार्थ
अन्य (सर्व.)	other	कोई और, दूसरा
अन्यत्र (अव्य.)	elsewhere	किसी दूसरे स्थान पर
अन्यथा (अव्य.)	otherwise	नहीं तो
अनु+इष् (अन्विष्यति, द्र. इष्, परि. ४)	to search	खोजना
अन्वेषणम् (नपुं.)	search	खोज
अपकारः (पुं.)	doing evil	हानि पहुँचाना
अपत्यम् (नपुं.)	offspring	संतान
अपर (सर्व.)	other	दूसरा
अपराधः (पुं.)	crime	अपराध
अपर्याप्त (वि.)	inadequate	अपर्याप्त

अपरिचित (त्रि.)	unknown	अपरिचित
अपि (अव्य.)	also	भी
अपुत्र (त्रि.)	issueless (person)	पुत्र विहीन
अपूपः (पुं.)	cake	मालपुआ
अब्दः (पुं.)	year	वर्ष
अभावः (पुं.)	scarcity	कमी
अभि+नन्द् (अभिनन्दति, द्र. नन्द्, परि. ४)	to congratulate	अभिनन्दन करना
अभिनयः (पुं.)	acting	भाव पूर्ण चेष्टा, अभिनय
अभिनेत्री (स्त्री.)	actress	अभिनेत्री
अभिलाषः (पुं.)	desire	इच्छा
अभि+वद् (अभिवादयति, द्र. वद्, परि. ४)	to salute	अभिवादन करना
अभिशापः (पुं.)	curse	शाप
अभ्यस्त (त्रि.)	accustomed	जिसे अभ्यास हो गया हो, आदी
अभ्यासः (पुं.)	exercise, practice	बार बार दोहराना
अम्बा (स्त्री.)	mother	माता
अम्बुजम् (नपुं.)	lotus	कमल
अम्ल (वि.)	sour	खट्टा
अरण्यम् (नपुं.)	forest	जंगल
अर्कः (पुं.)	the sun	सूर्य
अर्कक्षेत्रम् (नपुं.)	place of the sun	सूर्य का क्षेत्र
अर्च् (अर्चति, द्र. परि. ४)	to worship	पूजा करना
अर्चक (वि.)	worshipper, priest	पुजारी
अर्ज् (अर्जति, द्र. परि. ४)	to earn	अर्जन करना, कमाना
अर्थ् (अर्थयते, द्र. परि. ४)	to request	निवेदन करना, प्रार्थना करना

अर्थः	purpose, meaning, money	उद्देश्य, प्रयोजन, तात्पर्य, धन
अर्बुदः-दम् (पुं./नपुं.)	ten crores	दस करोड़
अर्भकः (पुं.)	child	बच्चा
अलम्+कृ (अलङ्करोति, द्र. कृ, परि. ४)	to adorn	अलंकृत करना
अलङ्कारः (पुं.)	ornament, decoration	आभूषण
अल्प (वि.)	little, small	थोड़ा, कम
अल्पाहारः	breakfast	नाश्ता
अवकरिका (स्त्री.)	dustbin	कूड़ादान
अवकाशः (पुं.)	holiday	छुट्टी
अव+गम् (अवगच्छति, द्र. गम्, परि. ४)	to understand	समझना
अव+तृ, (अवतरति द्र. तृ, परि. ४)	to get down	उतरना
अव+लोक् (अवलोकते, द्र. लोक्, परि. ४)	to behold	देखना
अवयवः (पुं.)	part	अंग
अवश्यम् (अव्य.)	certainly	ज़रूर
अवसरः (पुं.)	opportunity, chance	मौका, अवसर
अशरीरवाणी (स्त्री.)	unseen voice	आकाशवाणी
अश्वः (पुं.)	horse	घोड़ा
असाध्य (वि.)	incurable, difficult to be accomplished	असाध्य
असुरः (पुं.)	demon	राक्षस
असूया (स्त्री.)	jealousy	ईर्ष्या
अस्माकम् (सर्व.)	ours	हमारा
अहम् (सर्व.)	I, myself	मैं

अहिः (पुं.)	snake	साँप
अहोरात्रः (पुं.)	day & night	दिन-रात
अर्ह (वि.)	able	समर्थ

(आ)

आकरग्रन्थः (पुं.)	source book	मूल ग्रन्थ
आ+कृष् (आकर्षति, द्र. कृष्, परि. ४)	to attract	आकृष्ट करना
आकर्षिका (स्त्री.)	charming, attractive	आकर्षित करने वाली
आकाशः,-शम् (पुं./नपुं.)	sky	आसमान, आकाश
आकुल (वि.)	perturbed, agitated	व्याकुल, बेचैन
आ+गम् (आगच्छति, द्र. गम्, परि. ४)	to come	आना
आगमनम् (नपुं.)	coming	आना
आगन्तुक (वि.)	new comer, guest	आगन्तुक, अतिथि
आग्रहः (पुं.)	persistence, request	हठ, प्रार्थना
आचरणम् (नपुं.)	performance, action, conduct	चाल-चलन, क्रिया, व्यवहार
आचार्यः (पुं.)	teacher, professor	गुरु, शिक्षक
आच्छादः (पुं.)	cloth, covering cloth	कपड़ा, ढकने का वस्त्र
आ+छद् (आच्छादयति, द्र. छद्, परि. ४)	to cover	ढकना
आज्ञा (स्त्री.)	order, command	आज्ञा, आदेश
आञ्जनेयः (पुं.)	Hanuman	हनुमान
आढ्य (वि.)	rich, wealthy	धनी, संपन्न
आतपः (पुं.)	sunlight	गर्मी, धूप
आतिथ्यम् (नपुं.)	hospitality	अतिथि-सत्कार
आत्मकथा (स्त्री.)	autobiography	आत्मकथा
आत्मसमर्पणम् (नपुं.)	surrendering	आत्मसमर्पण

आदरः (पुं.)	respect	सम्मान
आदरणीय (वि.)	respectable	सम्मान के योग्य
आदानम् (नपुं.)	accepting, receiving	ग्रहण करना, स्वीकार करना
आदि (वि.)	first, beginning with	प्रथम, पहला
आदिनम् (नपुं.)	the whole day	दिनभर
आ+दिश् (आदिशति, द्र. दिश्, परि. ४)	to order	आदेश देना
आदेशः (पुं.)	order	हुक्म, आज्ञा
आधानम् (नपुं.)	placing, putting upon	रखना
आधानिका (स्त्री.)	flowerpot	फूलदानी
आधारः (पुं.)	location, base	आधार, नींव
आननम् (नपुं.)	face	चेहरा
आनन्दः (पुं.)	happiness, pleasure, joy	प्रसन्नता, खुशी
आ+नी (आनयति, द्र. नी, परि. ४)	to bring	लाना
आन्दोलनम् (नपुं.)	movement	हलचल, आन्दोलन
आप् (आप्नोति, द्र. परि. ४)	to obtain, to pervade	प्राप्त करना, व्याप्त करना
आपणः (पुं.)	shop	दुकान
आपणिकः (पुं.)	shopkeeper	दुकानदार
आभरणम् (नपुं.)	ornament	गहना, आभूषण
आभाणकः (पुं.)	a proverb	लोकोक्ति, कहावत
आम् (अव्य.)	yes	हाँ
आमन्त्रणम् (नपुं.)	invitation	न्योता
आमलकम् (नपुं.)	the fruit of emblic myrobalan	आँवले का फल
आम्रः (पुं.)	the mango tree	आम का पेड़
आम्रम् (नपुं.)	the mango fruit	आम का फल
आयः (पुं.)	income	आमदनी

आयुः (नपुं.)	age	उम्र
आयुधम् (नपुं.)	weapon	अस्त्र-शस्त्र
आयोजनम् (नपुं.)	arrangement	आयोजन
आरक्षकालयः (पुं.)	police station	थाना
आरम्भः (पुं.)	beginning	शुरुआत, आरम्भ
आराधना (स्त्री.)	worship	पूजा, उपासना
आरोग्यम् (नपुं.)	good health	स्वास्थ्य, सेहत
आ+रुह् (आरोहति, द्र. परि. ४)	to climb	चढ़ना
आर्थिक (वि)	financial	आर्थिक, वित्त संबंधी
आर्द्र (वि)	wet	गीला
आर्द्रकम् (नपुं)	ginger	अदरक
आर्य (वि)	respectable/sir	आदरणीय
आलयः (पुं.)	house, place	स्थान, घर
आलस्यम् (नपुं.)	laziness	प्रमाद
आलापः (पुं.)	conversation	बातचीत
आलिङ्गनम् (नपुं.)	embracing	आलिङ्गन, छाती से लगाना
आलुकम् (नपुं.)	potato	आलू
आलोकः (पुं.)	light	प्रकाश
आ+लुड् (आलोडयति, द्र. लुड्, परि. ४)	to churn, to stir	आलोडन करना
आवश्यक (वि.)	necessary	ज़रूरी
आवासः (पुं.)	hosue, residence	निवास, रहने का स्थान
आविष्कारः (पुं.)	invention	नयी खोज
आवुत्तः (पुं.)	sister's husband	जीजा (बहनोई)
आवेगः (पुं.)	passion, impulse	बेचैनी, उद्विग्नता
आवेदनम् (नपुं.)	an application	प्रार्थना-पत्र
आशयः (पुं.)	intention, meaning	अभिप्राय

आशा (स्त्री.)	hope, direction	उम्मीद, दिशा
आशीर्वादः	blessings	मंगल कामना, आशीर्वाद
आश्चर्य (वि.)	wonderful, marvellous	अद्भुत, आश्चर्यजनक
आश्चर्यम् (नपुं.)	wonder	आश्चर्य
आश्रमः (पुं.)	hermitage	आश्रम
आश्रयः (पुं.)	refuge, support	सहारा, आधार
आ+श्रि (आश्रयति, द्र. श्रि, परि. ४)	to take resort	आश्रय लेना
आश्रित (त्रि.)	dependent	निर्भर
आसक्त (त्रि.)	attached (loving devotedly)	अनुरक्त
आसक्तिः (स्त्री.)	attachment	अनुराग, लगाव
आसनम् (नपु.)	a seat, posture of sitting	बैठने का स्थान, बैठने का ढंग
आसन्दः (पुं.)	chair	कुर्सी
आस्तिक (वि)	having faith in Vedas & God	वेद और ईश्वर को मानने वाला
आस्वादः (पुं.)	relish (eating with)	स्वाद (लेकर खाना)
आहत्य (अव्य.)	grand total, totalling	कुल मिलाकर
आहारः (पुं.)	food	भोजन
आहरणम् (नपुं.)	collection	संग्रह
आ+हृ (आहरति, द्र. हृ, परि. ४)	to bring	लाना
आ+ह्वे (आह्वयति, द्र. ह्वे, परि. ४)	to call	बुलाना
आह्वानम् (नपुं.)	calling, invitation	बुलाना, पुकारना

(इ)

इक्षुः (पुं.)	sugarcane	गन्ना
इङ् (अधीते, द्र. परि. ४)	to study	पढ़ना

इच्छति (द्र. इष्, परि. ४)	to wish	इच्छा करना
इच्छा (स्त्री.)	desire, wish	चाह, कामना
इतः (अव्य.)	from here	यहाँ से
इतर (सर्व.)	other	दूसरा
इतस्ततः (अव्य.)	here & there	इधर-उधर
इति (अव्य.)	in this way	इस प्रकार
इतिहासः (पुं.)	history	इतिहास (पुरानी घटनाओं का वर्णन)
इत्थम् (अव्य.)	in this way	इस प्रकार
इदानीम् (अव्य.)	now	अब
इन्धनम् (नपुं.)	fuel	जलाने की सामग्री, ईंधन
इव (अव्य.)	as if, like	जैसे
इष् (इष्यति, द्र. परि. ४)	to go	जाना
इष् (इच्छति, द्र. परि. ४)	to wish	चाहना
इष्टिका (स्त्री.)	brick	ईंट

(ई)

ईर्ष्य् (ईर्ष्यति, द्र. परि. ४)	to envy, to feel jealous	ईर्ष्या करना
ईक्ष् (ईक्षते, द्र, परि. ४)	to see	देखना
ईर्ष्या (स्त्री.)	jealousy	जलन, ईर्ष्या
ईश्वरः (पुं.)	God, ruler	परमेश्वर, शासक
ईहामृगः (पुं.)	a wolf	भेड़िया

(उ)

उग्र (वि.)	violent, radical	प्रचंड
उचित (वि.)	proper	ठीक, उचित
उच्चारणम् (नपुं.)	pronunciation	उच्चारण
उच्चैः (अव्य.)	loudly, high	जोर से, ऊँचा
उडुपः (पुं.)	boat	नाव

उड्डयनम् (नपुं.)	flying	उड़ान
उत्कण्ठा (वि.)	eagerness	उत्सुकता
उत्कीर्ण (वि)	scattered, exgraved	बिखरा हुआ, खुदा हुआ
उत्कोचः (पुं.)	bribe	रिश्वत
उत्खननम् (नपुं.)	digging	खुदाई
उत्+स्था (उत्तिष्ठति, द्र. स्था, परि. ४)	to rise	उठना
उत्+स्था+णिच् (उत्थापयति, द्र. स्था, परि. ४)	to lift	उठाना, जगाना
उत्पलम् (नपुं.)	lily	कुमुदिनी
उत्पीठिका (स्त्री.)	table	मेज़
उत्सवः (पुं.)	festival	पर्व
उत्साहः (पुं.)	encouragement	उत्साह
उदकम् (नपुं.)	water	जल
उदरम् (नपुं.)	belley	पेट
उदार (वि.)	generous	विशाल हृदय वाला
उदाहरणम् (नपुं.)	example, illustration	उदाहरण
उद्घाटनम् (नपुं.)	opening	खोलना
उद्घाटयति (उत्+घट्, द्र. घट्, परि. ४)	to open, to inaugurate	उद्घाटित करना
उद्दण्ड (वि.)	rude, having long staff, rebellious, unbound	अशिष्ट, असभ्य, अभद्र, उद्धत
उद्देश्यम् (नपुं.)	purpose	उद्देश्य
उत्+धृ (उद्धरति, द्र. धृ, परि. ४)	to quote, to resque	उद्धृत करना, उद्धार करना
उद्यमः (पुं.)	effort	कोशिश
उद्यमशीलः (पुं.)	hardworking	उद्यमी
उद्यानम् (नपुं.)	garden	बगीचा

उद्यानपालः (पुं.)	gardener	माली
उद्योगः (पुं.)	profession	कामधंधा, रोज़गार
उन्नत (त्रि.)	high, raised	ऊँचा उठा हुआ
उत्+नी (उन्नयति, द्र. नी, परि. ४)	to lift	ऊपर उठाना
उन्मत्त (वि.)	mad	पागल
उपकरणम् (नपुं.)	apparatus	औजार, उपकरण
उप+कृ (उपकरोति, द्र. कृ, परि. ४)	to favour, to benefit	उपकृत करना
उपकारः (पुं.)	benefaction	भलाई
उपग्रहः (पुं.)	satellite	उपग्रह (बड़े ग्रह की परिक्रमा करने वाला छोटा ग्रह)
उपचारः (पुं.)	treatment	चिकित्सा
उपचारिका (स्त्री.)	nurse	नर्स
उपतापः (पुं.)	troubling, pain	पीड़ा
उप+दिश् (उपदिशति, द्र. दिश्, परि. ४)	to advise	उपदेश देना
उपदेशः (पुं.)	preaching	शिक्षा, उपदेश
उपधानम् (नपुं.)	pillow	तकिया
उपनेत्रम् (नपुं.)	spectacle	चश्मा, ऐनक
उपरि (अव्य.)	on, above	ऊपर
उपरिष्टात् (अव्य.)	above	ऊपर
उपलः (पुं.)	stone	पत्थर
उपलब्धिः (स्त्री)	achievement	प्राप्ति, उपलब्धि
उप+विश् (उपविशति, द्र. विश्, परि. ४)	to sit	बैठना
उपस्थित (वि)	present	हाजिर

उपायः (पुं.)	device, remedy	तरीका, उपाय
उपायनम् (नपुं.)	gift	भेंट, उपहार
उप+हस् (उपहसति, द्र. हस्, परि. ४)	to ridicule	उपहास करना
उपाहारः (पुं.)	refreshment, light food	जलपान
उर्वारुकम् (नपुं.)	muskmelon	खरबूजा
उल्लेखः (पुं.)	mention	चर्चा, उल्लेख
उष्ट्रः (पुं.)	camel	ऊँट
उष्ण (वि)	hot	गर्म
उष्ण+कृ (उष्णीकरोति, द्र. कृ, परि. ४)	to heat	गर्म करना
उष्णीषः (पुं.)	turban	पगड़ी

(ऊ)

ऊरुकम् (नपुं.)	trouser, pantaloon	पैंट
ऊर्णा (स्त्री.)	wool	ऊन
ऊर्णनाभिः (पुं.)	spider	मकड़ी

(ऋ)

ऋ (ऋच्छति, द्र. परि. ४)	to go, to get	जाना, प्राप्त करना
ऋच्छति (द्र. ऋ)		
ऋणम् (नपुं.)	debt	ऋण/कर्ज़
ऋतुः (पुं.)	season	मौसम
ऋषभः (पुं.)	bull	बैल
ऋषिः (पुं.)	sage	तत्त्वद्रष्टा, ऋषि

(ए)

एक (सर्व., वि.)	one	एक
एकत्र (अव्य.)	at one place	एक स्थान पर
एकदा (अव्य.)	once upon a time	एकबार

एकवारम् (अव्य.)	once	एकबार
एकाकिन् (वि.)	alone	अकेला
एकीकृत (वि.)	unified/gathered	इकट्ठा किया हुआ
एकैकशः (अव्य.)	one by one	एक एक करके
एडका (स्त्री.)	(she) sheep	भेड़ी (भेड़-स्त्री.)
एतत् (सर्व.)	this	यह, इस
एतादृश (वि.)	of this kind	ऐसा
एतावत् (वि.)	this much	इतना
एला (स्त्री.)	cardamom	इलायची
एव (अव्य.)	only	ही
एवम् (अव्य.)	thus, in this manner, so	इस प्रकार
एषः (सर्व.)	this	यह (पुं.)
एषा (सर्व-स्त्री.)	this	यह (स्त्री.)

(ऐ)

ऐतिह्यम् (नपुं.)	history	इतिहास
ऐन्द्रजालिकः (पुं.)	magician	जादूगर
ऐरावतः (पुं.)	Indra's elephant	इन्द्र का हाथी
ऐश्वर्यम् (नपुं.)	prosperity, wealth	धन-दौलत

(ओ)

ओदनः-नम् (पुं./नपुं.)	boiled rice	भात (चावल)
ओम् (अव्य.)	yes	हाँ जी
ओष्ठः (पुं.)	lip	होंठ
ओघः (पुं.)	flood, flow of water	प्रवाह, बाढ़

(औ)

और्णम् (नपुं.)	woollen	ऊन का
औषधम् (नपुं.)	medicine	दवाई

(क)

कः (सर्व.)	who	कौन
कक्ष्या (स्त्री.)	class	कक्षा
कक्षा (स्त्री.)	class	कक्षा
कटः (पुं.)	mat	चटाई
कटाहः (पुं.)	a frying pot	कड़ाह
कटु (वि.)	bitter	कडबा
कठिन (वि.)	difficult	मुश्किल
कठोर (वि.)	hard/cruel	सख्त, कठोर
कणिका (स्त्री.)	a very small particle	बहुत छोटा भाग
कण्ठः-ठम् (पुं/नपुं.)	throat	गला
कण्डूयनम् (नपुं.)	itching	खुजली
कति (सर्व.)	how many	कितने
कथ (कथयति, द्र. परि. ४)	to tell	कहना
कथनम् (नपुं.)	saying	कहना, क्रथन
कथम् (अव्य.)	in which way, how	किस प्रकार, कैसे
कथा (स्त्री.)	story	कहानी
कदली (स्त्री.)	the plantain, banana	केला
कदा (अव्य.)	when	कब
कदा चन-चित् (अव्य.)	some time	कभी
कदापि (अव्य.)	any time	कभी भी
कन्दुकः-कम् (पुं., नपुं.)	ball	गेंद
कन्या (स्त्री.)	girl	लड़की
कपाटिका (स्त्री.)	almirah	अलमारी
कपोतः (पुं.)	pigeon	कबूतर
कपोलः (पुं.)	cheek	गाल
कमलम् (नपुं.)	lotus	कमल
कम्प् (कम्पते, द्र. परि. ४)	to shake, to tremble	कांपना

कम्पनम् (नपुं.)	trembling	कांपना
कम्बलः (पुं.)	blanket	कंबल
करणम् (नपुं.)	a instrument, doing	साधन, करना
करुणा (स्त्री.)	pity, kindness, compassion	दया, रहम
करोति (द्र. कृ)		
कर्णः (पुं.)	ear	कान
कर्त् (कर्तयति, द्र. परि. ४)	to slacken, to cut	शिथिल करना, काटना
कर्तनम् (नपुं.)	cutting	कुतरना, काटना
कर्त्तव्यम् (नपुं.)	duty, work	कार्य, काम
कर्षणम् (नपुं.)	drawing/ploughing	खींचना
कलङ्कः (पुं.)	a spot, a mark	चिह्न, धब्बा
कलशः (पुं.)	a pitcher	घड़ा
कलहः (पुं.)	quarrel	झगड़ा
कला (स्त्री.)	art	कला
कलिका (स्त्री.)	bud	कली
कविः (पुं.)	poet	कवि
कविता (स्त्री.)	poetry, poem	कविता, कवि की कृति
कशा (स्त्री.)	whip	चाबुक
कषाय (वि.)	astringent	कसैला
कष्टम् (नपुं.)	pain, difficulty	दुःख, पीड़ा
कस् (कसति, द्र. परि. ४)	to go	जाना
काकः (पुं.)	crow	कौआ
काङ्क्षा (स्त्री.)	wish	कामना
काचः (पुं.)	glass	काँच
काण्डः-डम् (पुं./नपुं.)	a section, a part	एक खण्ड, एक भाग
कादम्बिनी (स्त्री.)	row of clouds	मेघमाला
कारकम् (नपुं.)	case (in grammar)	कारक (व्याकरण सम्बन्धी)

कारणम् (नपुं.)	cause, reason	हेतु, निमित्त
कार्यम् (नपुं.)	work	काम
कालः (नपुं.)	time	समय
काव्यम् (नपुं.)	poetry / literary writing of a poet	काव्य (कविता)
काश् (काशते, द्र. परि. ४)	to shine	प्रकाशित होना, चमकना
काष्ठम् (नपुं.)	wood	लकड़ी
कास् (कासते, द्र. परि. ४)	to cough	खासना
किङ्किणी (स्त्री.)	a small bell	घुंघरू
किञ्चित् (नपुं., वि.)	a little	कुछ
किन्तु (अव्य.)	but	लेकिन
किम् (सर्व.)	what	क्या
कियत् (वि.)	how much	कितना
किरणः (पुं.)	a ray	किरण
कीटः (पुं.)	a worm, an insect	कीड़ा
कीदृशः (वि)	what kind of	कैसा
कीर्त्तनम् (नपुं.)	chanting	यशोगान, प्रशंसा करना
कुक्कुटः (पुं.)	cock	मुर्गा
कुक्कुटी (स्त्री.)	hen	मुर्गी
कुक्कुरः (पुं.)	dog	कुत्ता
कुञ्चिका (स्त्री.)	key	चाबी
कुट्टणम् (नपुं.)	thrashing (powdering)	कूटना
कुटुम्बम् (नपुं.)	family	परिवार
कुण्डलम् (नपुं.)	an ear-ring	कान का आभूषण
कुतः (अव्य.)	from where	कहाँ से
कुतूहलम् (नपुं.)	curiosity	जिज्ञासा, जानने की इच्छा
कुत्र (अव्य.)	where	कहाँ
कुत्रचित् (अव्य.)	some where	कहीं
कुमारः (पुं.)	boy	लड़का, किशोर

कुम्भकारः (पुं.)	potter	कुम्हार
कुलम् (नपुं.)	lineage family	वंश
कुशल (वि.)	skilful, clever	निपुण, चतुर
कुशलिन् (वि.)	happy, well	स्वस्थ, प्रसन्न
कूष्माण्डः (पुं.)	a kind of pumpkin	काशीफल
कूपः (पुं.)	well	कुँआ
कूर्चः (पुं.)	brush	कूची
कूर्दनम् (नपुं.)	jumping	कूदना
कूर्मः (पुं.)	tortoise	कच्छुआ
कूलम् (नपुं.)	bank of a river.	तट
कृ (करोति, द्र, परि. ४)	to do	करना
कृत्रिम (वि)	artificial	बनावटी
कृपण (वि.)	miser	कंजूस
कृपा (स्त्री.)	compassion, favour	कृपा, अनुग्रह
कृश (वि.)	thin	पतला
कृष् (कर्षति, द्र. परि. ४)	to plough, to pull	जोतना, खींचना
कृषकः (पुं.)	farmer	किसान
कृष्ण (वि.)	black	काला
कृष्णफलकम् (नपुं.)	black-board	श्याम पट्ट
केशः (पुं.)	hair	बाल
कैवर्तः (पुं.)	fisherman	मछुआरा
कोकिलः (पुं.)	cuckoo bird	कोयल (पुं.)
कोणः (पुं.)	a corner, angle	कोना, कोण
कोपः (नपुं.)	anger	गुस्सा
कोमल (वि)	soft	नरम
कोलाहलः (पुं.)	noise	शोर
कोषः (पुं.)	treasure, dictionary	खजाना, शब्दकोष

कोष्ठः (पुं.)	a room	कमरा
कौमुदी (स्त्री.)	moon-light	चाँदनी
कौशेयम् (नपुं)	silk	रेशम
क्रन्दनम् (नपुं.)	weeping	रोना
क्रमशः (अव्य)	gradually	बारी-बारी
क्रयणम् (नपुं.)	purchasing	खरीदना
क्रिया (स्त्री.)	activity, action, a verb	काम, क्रिया
क्री (क्रीणाति, द्र. परि. ४)	to purchase	खरीदना
क्रीडनकम् (नपुं.)	toy	खिलौना
क्रीडा (स्त्री.)	play	खेल
क्रोधः (पुं.)	anger	गुस्सा
क्लेशः (पुं.)	trouble, pain	कष्ट, पीड़ा
क्वथितम् (नपुं.)	boiled liquid recipi/ sambar	साम्बर
क्षणम् (नपुं.)	a while, for a moment	क्षण भर
क्षमा (स्त्री.)	forgiveness/palience	क्षमा, माफ़ी
क्षाल् (क्षालयति, द्र. परि. ४)	to wash	धोना
क्षुरपत्रम् (नपुं.)	a blade	ब्लेड, छुरा
क्षेत्रम् (नपुं.)	field	खेत
क्षेमः (पुं.)	welfare	कल्याण

(ख)

खगः (पुं.)	bird	पक्षी
खड्गः (पुं.)	sword	तलवार
खण्डः (पुं.)	a piece	टुकड़ा
खन् (खनति, द्र. परि. ४)	to dig	खोदना
खननम् (नपुं.)	digging	खोदना
खनित्रम् (नपुं)	spade	फावड़ा

खर्वः (पुं.)	a large number (10,000,000,000)	खरब संख्या
खलः (पुं.)	a wicked person	दुष्ट
खलु (अव्य.)	certainly, indeed	निश्चयपूर्वक, वस्तुतः
खल्वाट (वि.)	bald	गंजा
खाद् (खादति, द्र. परि. ४)	to eat	खाना, भोजन करना
खिन्न (त्रि.)	sad	दुःखी
खेदः (पुं.)	sorrow, depression	शोक, अफ़सोस
खेल् (खेलति, द्र. परि. ४)	to move, to play, to sport	खेलना

(ग)

गगनम् (नपुं.)	sky	आकाश, आसमान
गच्छति (द्र. गम)		
गजः (पुं.)	elephant	हाथी
गण् (गणयति, द्र. परि. ४)	to count	गिनना
गणः (पुं.)	group	समूह
गदा (स्त्री.)	club	गदा
गन्धः (पुं.)	smell	खुशबू
गभीर (वि.)	deep/serious	गहरा, गम्भीर
गम् (गच्छति, द्र. परि. ४)	to go	जाना
गर्ज (गर्जति, द्र. परि. ४)	to roar	गरजना
गर्जनम् (नपुं.)	roaring, a roar, thunder	गरजना
गर्तम् (नपुं.)	whole, pit	गड्ढा
गर्दभः (पुं.)	ass	गधा
गवेषकः (पुं.)	investigator	अनुसंधान कर्त्ता
गायकः (पुं.)	singer	गाने वाला
गायिका (स्त्री.)	female singer	गाने वाली, गायिका

गीतम् (नपुं.)	song	गीत, गाना
गुम्फनम् (नपुं.)	stringing together	गूंथना
गुल्मः (पुं.)	a cluster of trees, bushes	पेड़ों का झुरमुट
गुहा (स्त्री.)	cave	गुफा
गृञ्जनकम् (नपुं.)	carrot	गाजर
गृहम् (नपुं.)	house	घर
गृह गोधिका (स्त्री.)	house lizard	छिपकली
गृहजनः (पुं.)	member of the family	घर का सदस्य
गृह्णाति (द्र. ग्रह्)		
गै (गायति, द्र. परि. ४)	to sing	गाना
गोपालकः (पुं.)	cowherd, one who looks after the cows	ग्वाला
गोशाला (स्त्री.)	cowshed	गोशाला
ग्रन्थः (पुं.)	book	पुस्तक
ग्रह (गृह्णाति, द्र. परि. ४)	to take, to hold	लेना, पकड़ना
ग्रामः (पुं.)	village	गाँव
ग्रामीणः (पुं.)	villager	देहाती
ग्राहकः, ग्राहिका (पुं./स्त्री.)	customer	खरीदने वाला या वाली
ग्रीवा (स्त्री.)	neck	गर्दन

(घ)

घटः (पुं.)	pitcher/pot	घड़ा
घटना (स्त्री.)	an incident	वृत्तान्त होने वाली बात (घटना)
घटी (स्त्री.)	watch	घड़ी
घण्टानादः (पुं.)	sound of a bell	घण्टे की आवाज़
घरट्टः (पुं.)	grinding stone	चक्की
घोटकः (पुं.)	horse	घोड़ा
घ्रा (जिघ्रति, द्र. परि. ४)	to smell	सूंघना

(च)

चक्रम् (नपुं.)	wheel	पहिया
चञ्चुः (स्त्री)	beak	चोंच
चटकः (पुं.)	sparrow	चिड़िया
चटका (स्त्री.)	she-sparrow	चिड़िया
चतुर (वि)	clever	चालाक
चन्दनम् (नपुं.)	the sandal wood	चंदन की लकड़ी
चन्द्रः (पुं.)	the moon	चाँद, चन्द्रमा
चर् (चरति, द्र. परि. ४)	to walk	चरना, घूमना
चरित्रम् (नपुं.)	character, behaviour	व्यवहार, चाल-चलन
चर्च् (चर्चति, द्र. परि. ४)	to discuss	चर्चा करना
चर्च् (चर्चयति, द्र. परि. ४)	to pursue, to study	अध्ययन करना
चर्व् (चर्वति, द्र. परि. ४)	to eat	खाना
चल् (चलति, द्र. परि. ४)	to shake, to walk	चलना
चषकः (पुं.)	a cup, a glass	प्याला, गिलास
चि (चिनोति, द्र. परि. ४)	to collect, to pick	चुनना
चिकित्सकः (पुं.)	physician	वैद्य
चिकित्सा (स्त्री.)	treatment	इलाज
चित्रम् (नपुं.)	picture	तस्वीर
चित्रकारः (पुं.)	painter	चित्रकार
चित्राङ्कनम् (नपुं.)	painting	चित्रकारी
चिन्त् (चिन्तयति, द्र. परि. ४)	to remember, to think	स्मरण करना, चिन्तन करना
चिन्तनम् (नपुं.)	thinking	विचार, सोचना
चिन्ता (स्त्री.)	anxiety, thought	उलझन, फ़िक्र
चिह्नम् (नपुं.)	mark, symbol	निशान
चुर् (चोरयति, द्र. परि. ४)	to steal	चुराना
चीत्+कृ (चीत्करोति, द्र. कृ, परि. ४)	to shout	चीत्कार करना

चुल्लिः (स्त्री.)	hearth/ovan	चूल्हा
चूर्णम् (नपुं.)	powder	चूर्ण
चोरः (पुं.)	thief	चोर

(छ)

छत्रम् (नपुं.)	umbrella	छाता
छद् (छादयति, द्र. परि. ४)	to cover	ढकना
छात्रः (पुं.)	boy, a student	छात्र
छात्रा (स्त्री.)	girl student	छात्रा
छात्रावासः (पुं.)	hostel	छात्रावास
छाया (स्त्री.)	shadow	छाया
छिद् (छिनति, द्र. परि. ४)	to cut	छेद करना, काटना
छुरिका (स्त्री.)	knife	छुरी, चाकू

(ज)

जटा (स्त्री.)	matted hair	जटा
जन् (जायते, द्र. परि. ४)	to take birth	पैदा होना
जनः (पुं.)	person	व्यक्ति, मनुष्य
जनकः (पुं.)	father	पिता
जननी (स्त्री.)	mother	माता
जन्तुशाला (स्त्री.)	zoo	चिड़ियाघर
जप् (जपति, द्र. परि. ४)	to repeat in low voice or mentally	जप करना
जपः (पुं.)	muttering prayer	जाप
जम्बीरम् (नपुं.)	lemon	नींबू
जलम् (नपुं.)	water	पानी
जल्प् (जल्पति, द्र. परि. ४)	to speak, to patter/pratle	बोलना, गपशप करना, बकवास करना

जल्पनम् (नपुं.)	loose talk	बकवास करना
जलाशयः (पुं.)	pond	तालाब
जवनिका (स्त्री.)	a curtain	परदा
जागरूकः (स्त्री.)	alert, vigilant	जागरूक, सजग
जायते (द्र. जन्)		
जानाति (द्र. ज्ञा)		
जानु (नपुं.)	knee	घुटना
जालम् (नपुं.)	a net	जाल
जिघ्रति (द्र. घ्रा)		
जिज्ञासा (स्त्री.)	desire to know	जानने की इच्छा
जिह्वा (स्त्री.)	the tongue	जीभ
जीव् (जीवति, द्र. परि. ४)	to live	जीवित रहना
जुहोति (द्र. हु)		
ज्ञा (जानाति, द्र. परि. ४)	to know	जानना
ज्ञानम् (नपुं.)	knowledge	ज्ञान
ज्येष्ठ (वि)	the eldest	सबसे बड़ा
ज्योतिषम् (नपुं.)	astrology	ज्योतिष
ज्वरः (पुं.)	fever	बुखार

(झ)

झटिति (अव्य.)	quickly	जल्दी से
झषः (पुं.)	a fish	मछली

(ट)

टङ्कः (पुं.)	an axe	कुल्हाड़ा
टङ्ककः (पुं.)	typist	टाइप करने वाला

(ड)

डमरुः (पुं.)	musical instrument	डमरू डुग-डुगी

(ढ)

ढक्का (स्त्री.)	drum	बड़ा ढोल

(त)

तक्षकः (पुं.)	carpenter	बढई
तड् (ताडयति, द्र. परि. ४)	to strike, to beat	प्रताडित करना
तडागः (पुं.)	a deep pool, a tank	तालाब, जलाशय
तण्डुलः (पुं.)	rice	चावल
ततः (अव्य.)	from there	वहाँ से
तत्र (अव्य.)	there	वहाँ
तथा (अव्य.)	in that manner	उस प्रकार
तथैव (अव्य.)	in the same manner	उसी प्रकार
तद् (सर्व.)	that	वह
तदा (अव्य)	then	तब
तन्तुवायः (पुं.)	weaver	बुनकर, जुलाहा
तन्त्रज्ञः (पुं.)	one who knows Tantra/ Engineer	तंत्र को जानने वाला
तरति (द्र. तृ)		
तरुण (वि.)	young	जवान
तरुणी (स्त्री.)	young lady	युवती
तर्ज् (तर्जति, द्र. परि. ४)	to menace, to threaten	डराना, धमकाना
तर्जनम् (नपुं.)	snubbing, threatening	धमकी, तर्जना
ताडनम् (नपुं.)	beating	पिटाई
तालकम् (नपुं.)	lock	ताला
तावत् (अव्य)	upto that, till that time	तब तक
तिक्त (वि.)	pungent, bitter	तीखा
तिष्ठति (द्र. स्था)		
तीरम् (नपुं.)	bank, shore	तट, किनारा

तीर्थम् (नपुं.)	a place of pilgrimage	पुण्य तीर्थ
तुला (स्त्री.)	balance	तराजू
तुल् (तोलयति, द्र. परि. ४)	to measure	तौलना
तूष्णीम् (अव्य)	silent	मौन
तृ (तरति, द्र. परि. ४)	to swim, to cross over	तैरना
तृणम् (नपुं.)	straw, a blade of grass	तिनका, घास
तृषित (त्रि.)	thirsty	प्यासा
त्यज् (त्यजति, द्र. परि. ४)	to abandon	त्याग करना
त्यागः (पुं.)	sacrifice, leaving	छोड़ना
त्वरा (स्त्री.)	haste, quickness	शीघ्रता, जल्दबाज़ी

(द)

दंश् (दशति, द्र. परि. ४)	to bite, to sting	काटना, डंक मारना
दण्ड् (दण्डयति, द्र. परि. ४)	to punish, to fine	दण्ड देना, जुर्माना करना
दण्डः (पुं.)	stick	डंडा
ददाति (द्र. दा)		
दधि (नपुं.)	curd	दही
दन्तः (पुं.)	tooth	दाँत
दम्पती (स्त्री.)	husband & wife	दंपती
दया (स्त्री.)	pity, sympathy	दया, सहानुभूति
दरिद्र (वि.)	poor	गरीब
दर्पः (पुं.)	pride	घमण्ड
दर्पणः (पुं.)	mirror	देखने का शीशा
दर्वी (स्त्री.)	a big spoon, ladle	कलछी, कड़छी
दर्शनम् (नपुं.)	sight seeing	देखना
दर्शनीय (वि.)	worthlooking	देखने योग्य
दशति (द्र. दंश)		
दह् (दहति, द्र. परि. ४)	to burn	जलना

दा (ददाति, द्र. दा परि. ४)	to give	देना
दा (यच्छति, द्र. दाण् परि. ४)	to give	देना
दाडिमम् (नपुं.)	pomegranate	अनार (एक फल)
दाता (पुं.)	giver	देने वाला
दानम् (नपुं.)	giving, donation	देने की क्रिया, दान
दिनम् (नपुं.)	a day	दिन
दिश् (दिशति, द्र. परि. ४)	to give, to order, to tell	देना, आदेश देना, कहना
दीक्षा (स्त्री.)	initiation	किसी व्रत को लेना
दीपः (पुं.)	lamp	दीपक
दुग्धम् (नपुं.)	milk	दूध
दुर्गः (पुं.)	fort	किला
दुर्लभ (वि.)	difficult to get	कठिनाई से प्राप्त होने वाला
दुःस्वप्नः (पुं.)	nightmare	बुरा सपना
दूरम् (अव्य.)	far, at a distance	दूर
दूरात् (अव्य.)	from a distance	दूर, से
दूरे (अव्य.)	at a distance	दूर
दृश् (पश्यति, द्र. परि. ४)	to see	देखना
दृश्यम् (नपुं.)	scene	दृश्य, दिखाई देने वाला
दृष्टिः (स्त्री.)	sight	दृष्टि, नज़र
देवः (पुं.)	god	देवता
देवरः (पुं.)	brother-in-law, younger brother of husband	पति का छोटा भाई
द्रव्यम् (नपुं.)	a thing, wealth	वस्तु, धन
द्राक्षा (स्त्री.)	grapes	अंगूर
द्रुह् (द्रुह्यति, द्र. परि. ४)	to bear malice	द्रोह करना
द्रोणी (स्त्री.)	bucket	बाल्टी
द्वयम् (नपुं.)	a group of two	दो का समूह, जोड़ा
द्वारम् (नपुं.)	door	दरवाज़ा

(ध)

धनम् (नपुं.)	money, property	रुपया-पैसा, धन
धनिकः (पुं.)	rich	धनी
धन्याकम् (नपुं.)	coriander	धनिया
धरति (द्र. धृ)		
धर्मः (पुं.)	duty	कर्त्तव्य
धातुः (पुं.)	root	धातु
धात्री (स्त्री.)	nurse	दाई
धान्यम् (नपुं.)	grain	धान
धारा (स्त्री.)	stream, current	जलधारा
धाव् (धावति, द्र. परि. ४)	to run, to cleanse	दौड़ना, शुद्ध करना
धावकः (पुं.)	a male runner	दौड़ने वाला
धाविका (स्त्री.)	a female runner	दौड़ने वाली
धीवरः (पुं.)	fisherman	मछुवारा
धृ (धरति, द्र. परि. ४)	to hold, to support, to quote, to resque	धारण करना, रखना, उद्धृत करना, उद्धार करना
धेनुः (स्त्री.)	cow	गाय
धैर्यम् (नपुं.)	patience, firmness	धीरता
ध्यानम् (नपुं.)	meditation	ध्यान
ध्यायति (द्र. ध्यै)		
ध्यै (ध्यायति, द्र. परि. ४)	to think, to meditate	ध्यान करना

(न)

न (अव्य)	not, no	नहीं
नकुलः (पुं.)	mongoose	नेवला
नक्षत्रम् (नपुं.)	a star	तारा
नखरञ्जनी (स्त्री.)	nailpolish	नेलपालिश
नदी (स्त्री.)	river	नदी

ननान्दा (स्त्री.)	husband's sister	ननद
ननु (अव्य.)	surely, certainly	निश्चय से
नन्द् (नन्दति, द्र. परि. ४)	to please	प्रसन्न होना
नम् (नमति, द्र. परि. ४)	to bow, to bend, to sound	नमन करना, शब्द करना
नमनम् (पुं.)	bowing, saluting	नमस्कार
नमस्+कृ (नमस्करोति, द्र. कृ, परि. ४)	to salute	नमस्कार करना
नमः (अव्य)	salutation	नमस्कार
नम्र (वि.)	polite	विनयशील
नयनम् (नपुं.)	leading, eye	नेतृत्व करना, आँख
नरः (पुं.)	man	पुरुष
नर्त्तकः (पुं.)	a male dancer	नाचने वाला
नर्त्तकी (स्त्री.)	a female dancer	नाचने वाली
नश् (नश्यति, द्र. परि. ४)	to perish, to disappear	नष्ट होना
नाणकम् (नपुं.)	a coin	सिक्का
नायकः (पुं.)	leader, hero	नेता
नापितः (पुं.)	barber	नाई
नायिका (स्त्री.)	a woman leader, heroine	नेतृत्व करने वाली
नाविकः (पुं.)	sailor, boatman	नाविक
नारिकेलः (पुं.)	the coconut	नारियल
नासिका (स्त्री.)	nose	नाक
निद्रा (स्त्री.)	sleep	नींद
नि+द्रा (निद्राति, द्र. द्रा, परि. ४)	to sleep	सोना
निन्द् (निन्दति, द्र. परि. ४)	to blame, to censure	निन्दा करना
निन्दनम् (नपुं.)	defaming, blaming	निंदा करना
निमेषः (पुं.)	minute, a moment	आँख झपकने का समय

निर्+आ+कृ (निराकरोति, द्र. कृ, परि. ४)	to discard off	निराकरण करना
निर्+गम् (निर्गच्छति, द्र. गम्, परि. ४)	to exit	निकलना, बाहर जाना
निर्+दिश् (निर्दिशति, द्र. दिश्, परि. ४)	to direct, to point out	निर्देश देना
निर्माणम् (नपुं.)	construction	बनाना, रचना
निर्वापनम् (नपुं.)	putting off	बुझाना
निवासः (पुं.)	abode, living place	निवास
निवेदनम् (नपुं.)	request	प्रार्थना करना
नि+विद (निवेदयते्, द्र. विद्, परि. ४)	to request	निवेदन करना
नि+वस् (निवसति्, द्र. वस्, परि. ४)	to dwell	वास करना
निःशक्तिः (स्त्री.)	weakness	दुर्बलता
निश्चल (वि.)	steady, immovable	स्थिर, गतिहीन
निश्चिन्ता (स्त्री.)	firmness	पक्का, दृढ़ता
निष्कासनम् (नपुं.)	turning out, expelling	निकालना
निस्+कस्+णिच् (निष्काषयति्, द्र. कस्, परि. ४)	to expel	निकालना
निस्थानम् (नपुं.)	station	स्टेशन
नी (नयति, द्र. परि. ४)	to lead, to carry	ले जाना
नील (वि.)	blue	नीला
नूतन (वि.)	new	नया
नूनम् (अव्य.)	certainly	अवश्य
नृत् (नृत्यति, द्र. परि. ४)	to dance	नाचना
नृत्यम् (नपुं.)	dance	नाच
नृपः (पुं.)	king	राजा

नेत्रम् (नपुं.)	an eye	आँख
नैव (अव्य.)	not at all	कभी नहीं
नो चेत् (अव्य.)	otherwise	नहीं तो, अन्यथा
निरीक्षा	watching, inspecting	ध्यान रखना, निरीक्षण करना

(प)

पक्षः (पुं.)	wing, a part	पंख, एक खण्ड,
पङ्कः (पुं.)	mud	कीचड़
पङ्क्तिः (स्त्री.)	a line	पंक्ति
पच् (पचति, द्र. परि. ४)	to cook	पकाना
पठ् (पठति, द्र. परि. ४)	to read	पढ़ना
पठनम् (नपुं.)	reading	पढ़ना, वाचन
पञ्जरम् (नपुं.)	cage	पिंजरा
पञ्जिका (स्त्री.)	register	रजिस्टर
पण्डित (वि.)	wise/scholar	बुद्धिमान्
पत् (पतति, द्र. परि. ४)	to fall, to come down	गिरना
पत्रम् (नपुं.)	a leaf, a letter	पत्ता, चिट्ठी
पत्रभारः (पुं.)	paper weight	पेपरवेट
पत्रवाहः (पुं.)	postman	डाकिया
पत्रिका (स्त्री.)	magazine	पत्रिका
पथिकः (पुं.)	traveller	यात्री
पद् (पद्यते, द्र. परि. ४)	to go	जाना
पदम् (नपुं.)	foot, a post	कदम, स्थान, पद
पद्मम् (नपुं.)	lotus	कमल
पद्यम् (नपुं.)	poetry, verse	पद्य (काव्य का एक भेद), पद
पनसम् (नपुं.)	jackfruit	कटहल का फल
परम्परा (स्त्री.)	tradition	परम्परा
परस्परम् (अव्य.)	mutually	आपस में

पराक्रमः (पुं.)	courage	वीरता, बहादुरी
परिचयः (पुं.)	introduction	पहचान
परिचारिका (स्त्री.)	female servant	नौकरानी
परि+नी (परिणयति, द्र. नी, परि. ४)	to wed, to marry	विवाह करना
परिणामः (पुं.)	result	नतीजा
परितः (अव्य)	on all sides	चारों ओर
परि+त्यज् (परित्यजति, द्र. त्यज्, परि. ४)	to disown	परित्याग करना
परिमार्जनम् (नपुं.)	cleaning	सफाई
परिवर्तः (पुं.)	change	तबदीली, बदलाव, रेज़गारी
परिवारः (पुं.)	family	कुटुम्ब, परिवार
परि+विष्+णिच् (परिवेषयति, द्र. विष्, परि. ४)	to serve food etc.	परोसना
परि+शील् (परिशीलयति, द्र. शील्, परि. ४)	to analyse	परिशीलन करना
परि+कृ (परिष्करोति, द्र. कृ, परि. ४)	to clean	परिष्कार करना
पर्वतः (पुं.)	mountain	पहाड़
पलाण्डुः (पुं.)	onion	प्याज
पलायनम् (नपुं.)	escape	भाग जाना
पल्लवित (वि.)	sprouted, green foliage, full of new sprouts	खूब हरा-भरा, फैला हुआ
पवनः (पुं.)	air	वायु, हवा
पवित्र (वि.)	sacred	शुद्ध
पश्यति (द्र. दृश्)		
पा (पिबति, द्र. परि. ४)	to drink	पीना
पाकः (पुं.)	cooking	पकना, पका हुआ
पाकशाला (स्त्री.)	kitchen	रसोईघर

पाचकः (पुं.)	cook	रसोइया
पाटलः (वि.)	pink colour	गुलाबी, गुलाब
पाठः (पुं.)	reading, lesson	पढ़ाई, पाठ
पाठनम् (नपुं.)	teaching	पढ़ाना
पाठशाला (स्त्री.)	a school	स्कूल, विद्यालय
पात्रम् (नपुं.)	a pot	बर्तन
पाथेयम् (नपुं.)	eatable during journey	यात्रा के लिए खाद्य पदार्थ
पादः (पुं.)	foot, fourth part	पैर, चौथाई हिस्सा
पादत्राणम् (नपुं.)	footwear	जूता
पानीयम् (नपुं.)	a drink, water	पीने योग्य पेय, पानी
पायसम् (नपुं.)	sweet milky dish	खीर
पारितोषिकम् (नपुं.)	reward, prize	इनाम
पाल् (पालयति, द्र. परि. ४)	to protect, to support	रक्षा करना, पालन करना
पावकः (पुं.)	fire	आग
पिकः (पुं.)	cuckoo	कोयल
पितामहः (पुं.)	paternal grandfather	दादा
पितामही (स्त्री.)	paternal grandmother	दादी
पितृव्यः (पुं.)	paternal uncle	चाचा
पिपीलिका (स्त्री.)	ant	चींटी
पिबति (द्र. पा)		
पीड् (पीडयति, द्र. परि. ४)	to squeeze, to pinch, to cause pain	पीडित करना
पुत्रः (पुं.)	son	पुत्र, बेटा
पुत्री (स्त्री.)	daughter	पुत्री, बेटी
पुनः (अव्य.)	again	फिर
पुरम् (नपुं.)	city	नगर
पुरतः (अव्य.)	in front of, before	आगे, पहले
पुरुषः (पुं.)	man	आदमी

पुरोहितः (पुं.)	priest	पुजारी
पुष्पम् (नपुं.)	flower	फूल
पुस्तकम् (नपुं.)	book	किताब
पूज् (पूजयति, द्र. परि. ४)	to worship	पूजा करना
पूर् (पूरयति, द्र. परि. ४)	to fill	पूरा करना
पृच्छति (द्र. प्रच्छ)		
पृष्ठतः (अव्य.)	on the backside	पीछे की ओर
पेटिका (स्त्री.)	box	पेटी
प्रकोष्ठः (पुं.)	room	कमरा
प्रचारः (पुं.)	propagation	प्रचार
प्रच्छ् (पृच्छति, द्र. परि. ४)	to ask	पूछना
प्रणामः (पुं.)	salutation	प्रणाम, नमस्कार
प्रति+गम् (प्रतिगच्छति, द्र. गम्, परि. ४)	to go back, to return	लौटना
प्रतिवेशिनी (स्त्री.)	female neighbourer	पड़ोसन
प्रति+स्था+णिच् (प्रतिष्ठापयति, द्र. स्था, परि. ४)	to establish	प्रतिष्ठित करना
प्रति+ईक्ष् (प्रतीक्षते, द्र. ईक्ष्, परि. ४)	to wait	प्रतीक्षा करना
प्रतीक्षा (स्त्री.)	wait	इन्तज़ार
प्रकाशः (पुं.)	light	रोशनी
प्र+क्षाल् (प्रक्षालयति, द्र. क्षाल्, परि. ४)		
प्र+चल्+णिच् (प्रचालयति, द्र. चल्, परि. ४)	to drive, to make walk	चलाना
प्र+नम् (प्रणमति, द्र. नम्, परि. ४)	to bow	नमस्कार करना

प्रत्ययः (पुं.)	trust, suffix	विश्वास, शब्दों के बाद जुड़ने वाला शब्दांश (प्रत्यय)
प्रथमा (स्त्री.)	first, the best	पहली
प्रदक्षिणा (स्त्री.)	circumambulation, moving around so that the right side is towards the object	परिक्रमा
प्रदर्शनम् (नपुं.)	demonstration, showing	दिखावा
प्रदर्शनी (स्त्री.)	exhibition	नुमाईश
प्रदेशः (पुं.)	place	जगह
प्रदोषः (पुं.)	the beginning of night	रात्रि का पहला प्रहर
प्रबन्धः (पुं.)	management	व्यवस्था
प्रभातम् (नपुं.)	dawn, morning	ब्राह्ममुहूर्त, सवेरा
प्रभावः (पुं.)	effect	असर
प्रयत्नः (पुं.)	effort	कोशिश
प्रयाणम् (नपुं.)	journey	यात्रा
प्रयासः (पुं.)	effort	कोशिश
प्रयोगः (पुं.)	use, experiment	इस्तेमाल, प्रयोग
प्रयोजनम् (नपुं.)	purpose	उद्देश्य
प्रवासः (पुं.)	journey, tour	यात्रा
प्रवाहः (पुं.)	flow	बहाव
प्र+विश् (प्रविशति, द्र. विश्, परि. ४)	to enter	प्रवेश करना
प्रवीण (वि.)	clever, skilled	चतुर, निपुण
प्रवेशः (पुं.)	entrance	दाखिला, प्रवेश
प्रशंसा (स्त्री.)	praise	स्तुति
प्रशासनम् (नपुं.)	administration	प्रबन्ध, व्यवस्था
प्रश्नः (पुं.)	question	सवाल

प्रसङ्गः (पुं.)	occasion, context	प्रकरण
प्रसन्न (त्रि.)	pleased, happy	खुश
प्र+साध्+णिच् (प्रसाधयति, द्र. साध्, परि. ४)	to adorn, to decorate	प्रसाधन करना
प्र+सृ+णिच् (प्रसारयति, द्र. सृ, परि. ४)	to stretch	फैलाना
प्रसिद्ध (वि.)	famous	विख्यात
प्र+सद् (प्रसीदति, द्र. सद्, परि. ४)	to please	प्रसन्न होना
प्रस्तरः (पुं.)	stone	पत्थर
प्रस्थानम् (नपुं.)	proceeding, departure	चल पड़ना, विदा होना
प्र+हृ (प्रहरति, द्र. हृ, परि. ४)	to beat	प्रहार करना
प्राक् (अव्य.)	before	पहले
प्राकारः (पुं.)	boundary wall	परकोटा
प्राचीन (वि.)	old	पुराना
प्रातः (अव्य.)	morning	सवेरा
प्र+आप् (प्राप्नोति, द्र. आप्, परि. ४)	to obtain	प्राप्त करना
प्रायशः (अव्य.)	often/mostly	अधिकतर
प्रारम्भः (पुं.)	beginning	आरम्भ
प्रिय (वि.)	dear	प्यारा
प्रीतिः (स्त्री.)	affection	प्रेम
प्रेरणा (स्त्री.)	inciting, inspiration	प्रवृत्त करना
प्रेषयति (द्र. प्रेष्. परि ४)	to send	भेजना
प्रेषणम् (नपुं.)	sending, despatch	भेजना
प्लवते (द्र. प्लु)		
प्लु (प्लवते, द्र. परि. ४)	to jump, to float, to swim	तैरना, उतराना

(फ)

फणा (स्त्री.)	expanded hood (of snake)	फन
फल् (फलति, द्र. परि. ४)	to bear fruit	फलना
फलम् (नपुं.)	fruit	फल
फलकम् (नपुं.)	board	पट्ट

(ब)

बकः (पुं.)	crane	बगुला
बधिर (वि.)	deaf	बहरा
बध्नाति (द्र. बध्)		
बध् (बध्नाति, द्र. परि. ४)	to bind	बंधना
बलम् (नपुं.)	power	शक्ति
बहिः (अव्य.)	outside	बाहर
बहिष्+कृ (बहिष्करोति, द्र. कृ, परि. ४)	to expel, to eject	बहिष्कार करना
बहु (वि.)	much, many	बहुत, अनेक
बहुशः (अव्य.)	often/mostly	प्रायः
बाणः (पुं.)	arrow	तीर
बालकः (पुं.)	boy	लड़का
बालिका (स्त्री.)	girl	लड़की
बिडालः (पुं.)	he-cat	बिलाव
बिन्दुः (पुं.)	a drop	बूंद
बिभेति (द्र. भी)		
बीजम् (नपुं.)	seed	बीज
बुक्क् (बुक्कति, द्र. परि. ४)	to bark	भौंकना
बुभुक्षा (स्त्री.)	hunger	खाने की इच्छा
बुध (बोधति, द्र. परि. ४)	to know, to understand	जानना, समझना

बृहत् (वि.)	large	बड़ा
ब्रू (ब्रवीति, द्र. परि. ४)	to speak	बोलना

(भ)

भक्त (वि.)	devotee	पूजा करने वाला
भक्षणम् (नपुं.)	eating	भोजन
भज् (भजति, द्र. परि. ४)	to serve, to worship	सेवा करना, पूजा करना
भटः (पुं.)	a warrior	योद्धा
भयम् (नपुं.)	fear	डर
भर्जनम् (नपुं.)	roasting	भूनना
भल्लूकः (पुं.)	bear	भालू
भवान्	you (masculine)	आप (पुं.)
भवती	you (faminine)	आप (स्त्री.)
भवनम् (नपुं.)	building	भवन
भष् (भषति, द्र. परि. ४)	to bark, to reproach	भोंकना, निन्दा करना
भास्करः (पुं.)	the sun	सूर्य
भागः (पुं.)	share	हिस्सा
भागिनेयः (पुं.)	sister's son	भांजा
भाग्यम् (नपुं.)	luck, fortune	किस्मत
भाण्डम् (नपुं.)	a vessel	बर्तन
भारः (पुं.)	weight	वजन
भारवाहकः (पुं.)	porter	कुली
भिक्षुकः (पुं.)	beggar	भिखारी
भिषक् (पुं.)	doctor	वैद्य
भी (बिभेति, द्र. परि. ४)	to be afraid, to fear	डरना, भयभीत होना
भुज् (भुङ्क्ते, द्र. परि. ४)	to eat	खाना
भू (भवति, द्र. परि. ४)	to be	होना

भृज् (भर्जते, द्र. परि. ४)	to parch, to fry	भूनना
भृत्यः (पुं.)	servant	नौकर
भोगः (पुं.)	indulgence, enjoyment	भोग, आनंद लेना
भोजनम् (नपुं.)	food, meal	आहार
भोः (अव्य.)	O !	हे !, अरे !
भ्रम् (भ्रमति, द्र. परि. ४)	to move, to wander unsteadily	भ्रमण करना
भ्रमणम् (नपुं.)	walking	घूमना
भ्रमरः (पुं.)	big black bee	भौंरा

(म)

मकरः (पुं.)	crocodile	मगरमच्छ
मक्षिका (स्त्री.)	fly, a bee	मक्खी
मङ्गलम् (नपुं.)	welfare	कल्याण
मज्जनम् (नपुं.)	bathing, diving	स्नान, डूबना
मञ्चः (पुं.)	a raised seat	ऊँचा बैठने का स्थान
मण्डपः (पुं.)	a tent	शामियाना
मण्डलम् (नपुं.)	circular orb	गोलाकार
मण्डूकः (पुं.)	frog	मेंढक
मत्कुणः (पुं.)	bug	खटमल
मत्स्यः (पुं.)	fish	मछली
मदः (पुं.)	pride	अभिमान
मधुर (वि.)	sweet	मधुर, मीठा
मन् (मन्यते, द्र. परि. ४)	to think, to suppose	मानना
मनुष्यः (पुं.)	man	आदमी
मन्त्रः (पुं.)	advice, vedic hymn	सलाह, वैदिकपद्य
मन्दिरम् (नपुं.)	temple	देवालय
ममता (स्त्री.)	the feeling of attachment toward with and kin.	अपनापन, स्नेह

मयूरः (पुं.)	peacock	मोर
मरणम् (नपुं.)	death	मृत्यु
मरीचम् (नपुं.)	pepper	कालीमिर्च
मर्कटः (पुं.)	monkey	बन्दर
मशकः (पुं.)	mosquito	मच्छर
मसी (स्त्री.)	ink	स्याही
महिला (स्त्री.)	woman	नारी, स्त्री
महिषी (स्त्री.)	she buffalo	भैंस
मांसम् (नपुं.)	meat	मांस
मा (अव्य.)	don't	नहीं, मत
मा (माति, द्र. परि. ४)	to think, to suppose	मानना
मातामहः (पुं.)	maternal grandfather	नाना
मातामही (स्त्री.)	maternal grandmother	नानी
मातुलः (पुं.)	mother's brother	मामा
मात्रम् (नपुं.)	only	केवल, मात्र
मार्गः (पुं.)	way, path	रास्ता, राह
माला (स्त्री.)	garland	हार
मालाकारः (पुं.)	gardener	माली
मित्रम् (नपुं.)	friend	दोस्त
मिल् (मिलति, द्र. परि. ४)	to meet	मिलना
मिलनम् (नपुं.)	meeting	मिलना
मिश्रणम् (नपुं.)	mixing	मिलाना
मीनः (पुं.)	fish	मछली
मुखम् (नपुं.)	mouth, face	मुँह
मुख्य (वि.)	head, main	बड़ा, मुखिया
मूलम् (नपुं.)	root	जड़
मूलकम् (नपुं.)	a radish	मूली

मूल्यम् (नपुं.)	price	कीमत
मूषकः (पुं.)	rat, mouse	चूहा
मृ (म्रियते, द्र. परि. ४)	to die	मरना
मृगः (पुं.)	deer/animal	हरिण
मृज् (मार्जयति, द्र. परि. ४)	to cleanse	स्वच्छ करना
मृत्युः (पुं.)	death	मौत
मृद् (मृद्नति, द्र. परि. ४)	to press, to pound, to rub	मर्दन करना, मलना, रगड़ना
मेघः (पुं.)	cloud	बादल
मेलनम् (नपुं.)	mixing, matching	मिलाना
मोदकः/कम् (पुं., नपुं.)	a sweet dish (laddoo)	लड्डू
म्रियते (द्र. मृ)		

(य)

यच्छति (द्र. दाण्)		
यजमानः (पुं.)	one who performs sacrifice	यज्ञ करने वाला, यज्ञ करता हुआ
यत् (अव्य.)	who, what, which	जो, कि
यतः (अव्य.)	because, from where	क्योंकि, जहाँ से
यत्र (अव्य.)	where	जहाँ
यथा (अव्य.)	as, just as	जैसे
यदा (अव्य.)	when	जब
यदि (अव्य.)	if	अगर
यद्यपि (अव्य.)	though	चाहे, भले ही
यन्त्रम् (नपुं.)	machine	मशीन
या (याति, द्र. परि. ४)	to go, to achieve	जाना, प्राप्त करना
याच् (याचते, द्र. परि. ४)	to ask for, to beg	याचना करना, भीख मांगना
याचकः (पुं.)	beggar	भिक्षुक, मांगने वाला
यात्रा (स्त्री.)	journey	सफर

यानम् (नपुं.)	vehicle	गाड़ी
यावत् (वि.)	till as much, as many	जब तक जितना, जितने
युज् (योजयति, द्र. परि. ४)	to bind, to restrain	लगाना, संयोजित करना, संयमित करना
युद्धम् (नपुं.)	war, battle	लड़ाई
युवती (स्त्री.)	young woman	जवान स्त्री
योजयति (द्र. युज्)		

(र)

रक्ष् (रक्षति, द्र. परि. ४)	to sustain, to protect	पालन करना, रक्षा करना
रक्षकः (पुं.)	protector	रक्षा करने वाला
रक्षा (स्त्री.)	protection	बचाव, रक्षा
रच् (रचयति, द्र. परि. ४)	to arrange	व्यवस्थित करना, रचना
रजकः (पुं.)	washer-man	धोबी
रजनी (स्त्री.)	night	रात
रज्जुः (स्त्री.)	rope	रस्सी
रथः (पुं.)	chariot	रथ
रन्ध्रिका (स्त्री.)	punching machine	पंचिंग मशीन
रभ् (रभते, द्र. परि. ४)	to act rashly, to begin	शीघ्रता करना, आरम्भ करना
रम् (रमते, द्र. परि. ४)	to play, to enjoy	क्रीडा करना
रहस्यम् (नपुं.)	mystery, secret	छिपी बात, रहस्य
राक्षसः (पुं.)	demon	राक्षस
रागः (पुं.)	colour	रंग
रुच् (रोचते, द्र. परि. ४)	to shine	अच्छा लगना
रुद् (रोदिति, द्र. परि. ४)	to cry, to weep	रोना
रुध् (रुणद्धि, द्र. परि. ४)	to obstruct, to check	रोकना

रुह् (रोहति, द्र. परि. ४)	to climb	चढ़ना
रूप्यकम् (नपुं.)	rupee	रुपया
रोदनम् (नपुं.)	weeping	रोना

(ल)

लक्ष्यम् (नपुं.)	aim, target, ideal	उद्देश्य
लघु (वि.)	small, light	छोटा, हल्का
लङ्घनम् (नपुं.)	crossing	लाँघना
लज्जा (स्त्री.)	shame/modesty	लज्जा
लता (स्त्री.)	a creeper	बेल
लतिका (स्त्री.)	a small creeper	छोटी बेल
लब्ध (त्रि.)	gained	प्राप्त
ललाटम् (नपुं.)	forehead	मस्तक
लवणम् (नपुं.)	salt	नमक
लवित्रम् (नपुं.)	sickle	दरांती, हँसिया
लाभः (पुं.)	profit, gain	फायदा, लाभ
लिख् (लिखति, द्र. परि. ४)	to write	लिखना
लीला (स्त्री.)	amusement	विनोद
लुड् (लोडति, द्र. परि. ४)	to churn	मथना
लुण्टाकः (पुं.)	dacoit	लुटेरा
लुण्ठनम् (नपुं.)	plundering	लूट, डकैती
लुण्ठाकः	dacoit	लुटेरा
लू (लुनाति, द्र. परि. ४)	to cut	छेदना, काटना
लेखः (पुं.)	writing	लेख
लेखकः (पुं.)	writer	लिखने वाला
लेखनम् (नपुं.)	writing	लिखने का काम
लेखनी (स्त्री.)	pen	कलम
लेशः (पुं.)	particle	अंश

लेहः (पुं.)	a recipi which can be cansumed by licking	चटनी
लोक् (लोकते, परि. ४)	to behold	देखना
लोकः (पुं.)	world, public	संसार, दुनिया, लोग
लोपः (पुं.)	disappearing	गायब होना, लुप्त होना

(व)

वचनम् (नपुं.)	saying	कथन, कहना
वज्रम् (नपुं.)	thunderbolt, weapon of Indra	बिजली, इन्द्र का शस्त्र
वञ्चकः (पुं.)	cheat	ठग
वत्सः/त्सा (पुं./स्त्री.)	child	बच्चा
वत्सरः (पुं.)	an year	वर्ष, साल
वद् (वदति, द्र. परि. ४)	to speak	कहना
वदनम् (नपुं.)	saying, mouth, face	बोलना, मुख, चेहरा
वधः (पुं.)	killing, murder	हत्या
वनम् (नपुं.)	forest	जंगल
वनिता (स्त्री.)	woman	नारी
वन्दनीय (वि.)	adorable	प्रणाम करने योग्य
वपनम् (नपुं.)	sowing/shaving	बोने का काम, मुण्डन
वमनम् (नपुं.)	vomiting	उलटी करना
वयनम् (नपुं.)	weaving	बुनना
वयस्य (वि.)	friend	मित्र
वरुणः (पुं.)	God of water	वरुण देवता
वर्णः (पुं.)	colour, letter	रंग, अक्षर
वर्तिका (स्त्री.)	wick of a lamp	बत्ती
वर्धनम् (नपुं.)	growing, increasing	बढ़ना

वर्धापनम् (नपुं.)	congratulations	बधाई
वर्षम् (नपुं.)	a year	साल
वर्षा (स्त्री.)	rain, rainy season	बरसना, वर्षा ऋतु
वस् (वसति, द्र. परि. ४)	to dwell	रहना
वस्तु (नपुं.)	thing	चीज़
वस्तुतः (अव्य.)	really as a matter of fact	दरअसल, वास्तव में
वस्त्रम् (नपुं.)	cloth	कपड़ा
वह् (वहति, द्र. परि. ४)	to bear, to carry	ले जाना, ढोना, बहना
वाक्यम् (नपुं.)	sentence	वाक्य
वाटिका (स्त्री.)	small garden	छोटा बगीचा
वाणी (स्त्री.)	language/speech	आवाज़, वाणी
वातायनम् (नपुं.)	window	खिड़की
वादः (पुं.)	discussion, doctrine	चर्चा, सि
वादनम् (नपुं.)	o'clock	बज़े
वाद्यम् (नपुं.)	musical instrument	बाजा
वानरः (पुं.)	monkey	बन्दर
वासरः (पुं.)	day	दिन
वाहनम् (नपुं.)	vehicle	वाहन
वि+कस् (विकसति, द्र. कस्, परि. ४)	to blossom	विकसित होना
विकासः (पुं.)	progress, blooming	उन्नति, खिलना
वि+क्री (विक्रीणीते, द्र. क्री, परि. ४)	to sell	बेचना
विघ्नः (पुं.)	obstacle	रुकावट
वि+चर् (विचरति, द्र. चर्, परि. ४)	to wander	विचरण करना
विचारः (पुं.)	thought, idea	विचार

विच्छेदः (पुं.)	separation	अलगाव
विजयः (पुं.)	victory	जीत
विद् (वेदयते, द्र. परि. ४)	to feel, to experience	अनुभव करना
वि+ज्ञा (विजानाति, द्र. ज्ञा, परि. ४)	to know	जानना
विदूषकः (पुं.)	a joker	हँसाने वाला
विद्योतिनी (स्त्री.)	radiating	चमकने वाली
विना (अव्य.)	without	बगैर
विनोदकणिका	a joke	चुटकला
विपणिः/विपणी (स्त्री.)	market	बाजार
वियोगः (पुं.)	separation	विछोह, अलग होना
विलम्बः (पुं.)	delay	देरी
विलिख् (विलिखति, द्र. लिख्, परि. ४)	to write	लिखना
विश् (विशति, द्र. परि. ४)	to enter	प्रवेश करना
विश्वासः (पुं.)	trust, belief	विश्वास, यकीन
विषादः (पुं.)	sorrow	दुःख
विस्तरः (पुं.)	expansion	फैलाव
विस्मयः (पुं.)	surprise	आश्चर्य
विस्मरणम् (नपुं.)	forgetting	भूल जाना
वि+स्मृ (विस्मरति, द्र. स्मृ, परि. ४)	to forget	भूलना
वि+हृ (विहरति, द्र. हृ, परि. ४)	to roam	विहार करना
वि+हस् (विहसति, द्र. हस्, परि. ४)	to laugh	हंसना
वृकः (पुं.)	wolf	भेड़िया
वृक्षः (पुं.)	tree	पेड़

वृद्धः (वि.)	old person	वृद्ध
वृश्चिकः (पुं.)	scorpion	बिच्छु
वृषभः (पुं.)	bull	बैल, सांड
वेगः (पुं.)	speed	गति
वेणी (स्त्री.)	braid of hair	स्त्री की चोटी
वेदना (स्त्री.)	pain	पीड़ा
व्यजनम् (नपुं.)	fan	पंखा
व्यञ्जनम् (नपुं.)	special eatable/side dish	व्यञ्जन
व्ययः (पुं.)	expenditure	खर्च
व्यवस्था (स्त्री.)	arrangement	प्रबन्ध
व्यवहारः (पुं.)	behaviour	व्यवहार
व्याकुल (वि.)	confused, bewildered	भ्रान्त, व्याकुल
व्याघ्रः (पुं.)	tiger	बाघ
व्याधः (पुं.)	hunter	शिकारी

(श)

शकटः - टम् (पुं./नपुं.)	cart	वाहन, गाड़ी, भार ढोने की गाड़ी
शक्तिः (स्त्री.)	power, energy	ऊर्जा, बल
शङ्का (स्त्री.)	doubt	संदेह
शतम् (नपुं.)	hundred	सौ की संख्या
शत्रुः (पुं.)	enemy	दुश्मन
शनैः (अव्य)	gradually	यथाक्रम, क्रमशः
शपथः (पुं.)	oath	शपथ, कसम
शब्दः (पुं.)	word, sound	ध्वनि, आवाज, शोर
शय्या (स्त्री.)	bed	बिस्तरा
शरणम् (नपुं.)	shelter	सहायता, आश्रय
शरीरम् (नपुं.)	body	देह, काया

शर्करा (स्त्री.)	sugar	चीनी
शलाका (स्त्री.)	thin stick	सलाई
शशकः (पुं.)	rabbit, hare	खरगोश
शस्त्रम् (नपुं.)	weapon	हथियार
शाकः, कम् (पुं./नपुं.)	vegetable	सब्जी
शाखा (स्त्री.)	branch of tree	पेड़ की टहनी
शाटिका (स्त्री.)	saree (a kind of garment)	साड़ी
शान्तिः (स्त्री.)	peace, calmness	आराम, शान्ति
शापः (पुं.)	curse	अभिशाप
शिक्षकः (पुं.)	teacher	पढ़ाने वाला (अध्यापक)
शिक्षिका (स्त्री.)	lady teacher	पढ़ाने वाली (अध्यापिका)
शिक्षणम् (नपुं.)	learning, teaching	सिखाना, पढ़ाना
शिक्षितः (पुं.)	learned, educated	पढ़ा-लिखा
शिखरः (पुं.)	top of a hill	चोटी (पहाड़ की)
शिखा (स्त्री.)	lock of hair on the crown of the head, crest	सिर की चोटी पर बालों का गुच्छा, कलगी
शिरः (नपुं.)	head	सिर
शिला (स्त्री.)	stone, rock	पत्थर, चट्टान
शिष्यः (पुं.)	student	विद्यार्थी
शीघ्रम् (अव्य)	quickly	जल्दी से
शी (शेते, द्र. परि. ४)	to sleep	सोना
शीर्षकम् (नपुं.)	head, top	सिर, चोटी
शीतकः (पुं.)	refrigerator	कोई ठंडी वस्तु, फ्रीज
शील् (शीलयति, द्र. परि. ४)	to practise	अभ्यास करना
शीतल+कृ (शीतलीकरोति, द्र. कृ, परि. ४)	to cool	ठण्डा करना
शीलः-लम् (पुं./नपुं.)	nature, conduct	स्वभाव, प्रकृति
शुकः (पुं.)	parrot	तोता

शुभ (वि.)	auspicious	भला, कल्याण
शुनकः (पुं.)	dog	कुत्ता
शुल्कः (पुं.)	fees	महसूल, शुल्क
शुष् (शुष्यति, द्र. परि. ४)	to dry up	सूखना
शूर (वि.)	brave, valiant	बहादुर, वीर
शूर्पः (पुं.)	winnowing basket	सूप, छाज
शूकरः (पुं.)	pig	सूअर
शृगालः (पुं.)	jackal	गीदड़
शृणोति (द्र. श्रु)		
शेखरः (पुं.)	crest	चोटी
शेष (वि.)	remaining part	बचा हुआ
शैलः (पुं.)	mountain	पहाड़
शोकः (पुं.)	sorrow, grief	दुःख, कष्ट
शोधनी (स्त्री.)	broom	झाडू
शोभा (स्त्री.)	beauty	कान्ति, दीप्ति
श्मश्रु (नपुं.)	beard and mustains	दाढ़ी, मूँछ
श्यालः (पुं.)	wife's brother	साला
श्रद्धा (स्त्री.)	faith	आस्था, निष्ठा
श्रमः (पुं.)	labour	मेहनत
श्रयति (द्र. श्रि)		
श्रान्त (वि.)	tired, fatigued	थका हुआ
श्रि (श्रयति, द्र. परि. ४)	to serve	सेवा करना
श्रु (शृणोति, द्र. परि. ४)	to hear, to listen	सुनना
श्लाघ् (वि.)	to praise	प्रंशसा करना
श्लोकः (पुं.)	verse	पद्य रचना
श्वस् (श्वसिति, द्र. परि. ४)	to breathe	श्वास लेना
श्वसुरः (पुं.)	father-in-law	ससुर

(स)

सम्+ग्रह (संगृह्णाति, द्र. ग्रह्, परि. ४)	to collect	संग्रह करना
सम्+दिश् (संदिशति, द्र. दिश्, परि. ४)	to pass message	सन्देश देना
संयमः (पुं.)	control	नियन्त्रण
संयोजनम् (नपुं.)	arrangement	एक साथ जोड़ना
संलग्नः (पुं.)	enclosed	सटा हुआ, लगा हुआ
संवत्सरः (पुं.)	year	वर्ष
संवादः (पुं.)	conversation, dialogue	बातचीत, वार्तालाप
संशोधक (वि.)	checker, purifier	त्रुटि दूर करने वाला, शुद्ध करने वाला
संसर्गः (पुं.)	company, living together	साहचर्य, सम्पर्क
संसारः (पुं.)	world	संसार
संस्कारः (पुं.)	purification, sacrament	संस्कार
सम्+स्था+णिच् (संस्थापयति, द्र. स्था, परि. ४)	to place	संस्थापित करना
सम्+स्मृ (संस्मरति, द्र. स्मृ, परि. ४)	to remember	स्मरण करना
सम्+हृ (संहरति, द्र. हृ, परि. ४)	to annihilate, to destroy	संहार करना
सकल (वि.)	whole	समस्त, सब
सकृत् (अव्य)	only one time, once	एक बार
सङ्कट (वि.)	difficulty, adversity	खतरा, कठिनाई, मुसीबत
सङ्करः (पुं.)	mixture	मिलावट, अन्तर्मिश्रण
सङ्कल्पः (पुं.)	determination	इच्छाशक्ति, मानसिक दृढ़ता, संकल्प
सङ्केतः (पुं.)	indication	इशारा, संकेत

संख्या (स्त्री.)	numbers	संख्या
सङ्गः (पुं.)	company	साथ मिलना, मैत्री
संग्रहः (पुं.)	collection	इकट्ठा करना
सचिवः (पुं.)	secretary	सचिव, परामर्शदाता
सज्ज (वि)	prepared	तैयार, तत्पर
सज्जा (स्त्री)	decoration	सुसज्जा, सजावट
सत्+कृ (सत्करोति, द्र. कृ, परि. ४)	to show hospitality	सत्कार करना
सत्य (वि)	truth	सच्चा
सत्वरम् (अव्य.)	very fast	जल्दी से
सद् (सीदति, द्र. परि. ४)	to sit, to sink into distress	बैठना, खिन्न होना
सदा (अव्य.)	always	हमेशा
सन्तापः (पुं.)	sadness	दुःख
सन्तोषः (पुं.)	satisfaction	सन्तोष, संतुष्टि
सन्दंशः (पुं.)	a pair of tongs	चिमटा, सन्डासी
सन्देशः (पुं.)	news, message	समाचार, संदेश
सन्ध्या (स्त्री.)	meeting of day and night twilight.	प्रातः एवं सायं काल की संधि-वेला
सन्नाहः (पुं.)	preparation	तैयारी
सन्निहितः (पुं.)	placed near	निकटस्थ
सपाद (वि)	added with one fourth	एक चौथाई
सफल (वि)	successful	उत्तीर्ण
सभा (स्त्री.)	council, meeting	परिषद्, सभा
सभाजनम् (नपुं.)	honouring	सम्मान करना, अभिवादन करना
समर्थ (वि)	capable	शक्तिशाली
समर्पणम् (नपुं.)	offering	सौंपना
समस्या (स्त्री.)	problem	कठिनाई, समस्या

समाचारः (पुं.)	news	समाचार
समाधानम् (नपुं.)	replying the question	प्रश्न का उत्तर देना
समान (वि.)	equal	तुल्य
समापनम् (नपुं.)	finishing, completing	पूर्ति करना
सम्+आप् (समाप्नोति, द्र. आप्, परि. ४)	to finish	समाप्त करना
समारोहः (पुं.)	function	समारोह
समीचीन (वि.)	appropriate	अच्छा, उचित
समीप (वि.)	near, by the side	निकट, नज़दीक
समुद्रः (पुं.)	sea	सागर, महासागर
समूहः (पुं.)	a group	समुदाय, झुण्ड
सम्पर्कः (पुं.)	contact	संबंध
सम्+पद्+णिच् (सम्पादयति, द्र. पद्, परि. ४)	to accomplish	सम्पादित करना
संप्रति (अव्य.)	at present, just now	अब, इस समय
सम्बन्धिन् (वि.)	related	सम्बद्ध
सम्+प्रेष+णिच् (सम्प्रेषयति, द्र. प्रेष, परि. ४)	to send forth	पहुँचाना
सम्बोधनम् (नपुं.)	addressing	संबोधित करना
सम्मर्दः (पुं.)	rush, crowd	भीड़ भाड़, जमघट
सम्मार्जनी (स्त्री.)	broom	झाड़ू
सम्मेलनम् (नपुं.)	function, conference	सभा, उत्सव
सर्व (नि. वि.)	all	सब, प्रत्येक
सर्पः (पुं.)	snake	साँप
सर्वतः (अव्य.)	from all aspects/sides	सब ओर से
सर्वत्र (अव्य.)	everywhere	सब जगहों पर
सर्वथा (अव्य.)	in every way	सब प्रकार से
सर्वदा (अव्य.)	at all times, always	हमेशा

सर्षपः (पुं.)	mustard	सरसों
सस्यम् (नपुं.)	grain	अनाज
सह् (साहयति, द्र. परि. ४)	to suffer, tolerate	सहन करना
सह (अव्य.)	together, with	साथ
सहसा (अव्य.)	all of a sudden, at once, without any thinking	अचानक, बिना सोचे विचारे
साकम् (अव्य.)	together, with	साथ
साध् (साध्नोति, द्र. परि. ४)	to finish, to accomplish	पूर्ण करना
साधनम् (नपुं.)	instrument	उपकरण
सायम् (अव्य.)	evening time	शाम का समय
सारः (पुं.)	essence, reality	सार, असलीयत
सारिका (स्त्री.)	a kind of talking bird	मैना
सिंहः (पुं.)	lion	शेर
सिकता (स्त्री.)	sand	रेत
सिच् (सिञ्चति, द्र. परि. ४)	to sprinkle	सींचना
सिव् (सीव्यति, द्र. परि. ४)	to sew, to stitch	सिलना
सुखम् (नपुं.)	happiness	प्रसन्नता, सुख
सुधाखण्डः (पुं.)	chalk-piece	चाक का टुकड़ा
सूच् (सूचयति, द्र. परि. ४)	to point and indicate	निर्देश देना, इंगित करना
सूत्रम् (नपुं.)	thread	धागा
सूपः (पुं.)	boiled pulse	पकी दाल
सूर्यः (पुं.)	the sun	सूरज, सूर्य
सृ (सरति, द्र. परि. ४)	to go, to move	जाना
सेना (स्त्री.)	army	फौज, सेना
सेवकः (पुं.)	servant	नौकर
सैनिकः (पुं.)	a soldier	सिपाही
सोदरः (पुं.)	a uterine brother	सगा भाई
सोपानम् (नपुं.)	stair-case	सीढ़ी

सौचिकः (पुं.)	a tailor	दर्ज़ी
सौदामिनी (स्त्री.)	lightening	बिजली
स्तबकः (पुं.)	bunch	गुच्छा
स्था (तिष्ठति, द्र. परि. ४)	to stand, to stay	ठहरना
स्थानम्	place	जगह
स्थानकम्	station	स्टेशन
स्थूल (वि.)	fat	मोटा
स्ना (स्नाति, द्र. परि. ४)	to bathe	नहाना
स्नानम् (नपुं.)	bath	जगह
स्निह् (स्निह्यति, द्र. परि. ४)	to feel affection for, to love	स्नेह करना
स्नेहः (पुं.)	love, affection	प्यार, प्रेम
स्पर्धा (स्त्री.)	competition	मुकाबला
स्पर्शः (पुं.)	touch	छूना
स्पृश् (स्पृशति, द्र. परि. ४)	to touch	स्पर्श करना
स्फुर् (स्फुरति, द्र. परि. ४)	to throb	स्फुरित होना
स्म (अव्य.)	was/were	था, थे, थी
स्मरणम् (नपुं.)	rememberance	याद
स्मृ (स्मरति, द्र. परि. ४)	to remember	स्मरण करना
स्यूतः (पुं.)	bag	बैग, थैला
स्वप् (स्वपिति, द्र. परि. ४)	to sleep	सोना
स्वर्णकारः (पुं.)	goldsmith	सुनार
स्वादिष्ठम् (नपुं.)	most tasty, delicious	अधिक स्वादु
स्वास्थ्यम् (नपुं.)	health	सेहत
स्व+कृ (स्वीकरोति, द्र. कृ, परि. ४)	to accept, to own	स्वीकार करना
स्वेदः (पुं.)	sweat	पसीना
स्वेदकम् (नपुं.)	sweater	स्वेटर

(ह)

हंसः (पुं.)	swan	हंस
हननम् (नपुं.)	killing	हत्या
हन् (हन्ति, द्र. परि. ४)	to kill, to go	मारना, जाना
हरणम् (नपुं.)	stealing	चुराना
हरिणः (पुं.)	deer	हिरण
हरित (वि.)	green	हरा
हरिद्रा (स्त्री.)	turmeric	हल्दी
हर्षः (पुं.)	joy	खुशी
हलम् (नपुं.)	plough	हल
हस् (हसति, द्र. परि. ४)	to laugh, to smile	हंसना
हस्तः (पुं.)	hand	हाथ
हस्तिपकः	elephant driver	महावत
हा ! (अव्य.)	alas !	हाय !
हा (जहाति, द्र. परि. ४)	to abandon	छोड़ना
हारः (पुं.)	necklace	माला
हासः (पुं.)	laugh	हंसी
हि (अव्य.)	surely	निश्चय से
हितम् (नपुं.)	goodness	भलाई
हिमम् (नपुं.)	snow	बर्फ
हृ (हरति, द्र. परि. ४)	to carry, to steal	ले जाना, हरण करना, चुराना
हृदयम् (नपुं.)	heart	दिल
होमः (पुं.)	oblation, sacrifice	होम, हवन
ह्यः (अव्य.)	yesterday	बीता हुआ दिन
ह्रस्व (वि)	small, little	छोटा, अल्प
ह्वयति (द्र. ह्वे)		
ह्वे (ह्वयति, द्र. परि. ४)	to vie with, to call, to struggle	बुलाना, पुकारना, ललकारना

परिशिष्टम् - ४

धातुरूपतालिका

			लट्	लृट्	लोट्	लङ्	–	ण्यन्ते लट्	क्तवतु	तुमुन्	क्त्वा	ल्यप्
1.	अङ्क	–	अङ्कयति	अङ्कयिष्यति	अङ्कयतु	आङ्कयत्	–	अङ्कयति	अङ्कितवान्	अङ्कयितुम्	अङ्कयित्वा	समङ्क्य
2.	अट्	–	अटति	अटिष्यति	अटतु	आटत्	–	आटयति	अटितवान्	अटितुम्	अटित्वा	पर्यट्य
3.	अर्च्	–	अर्चति	अर्चिष्यति	अर्चतु	आर्चत्	–	अर्चयति	अर्चितवान्	अर्चितुम्	अर्चित्वा	समर्च्य
4.	अर्ज्	–	अर्जति	अर्जिष्यति	अर्जतु	आर्जत्	–	अर्जयति	अर्जितवान्	अर्जितुम्	अर्जित्वा	समर्ज्य
5.	अर्थ्	–	अर्थयते	अर्थयिष्यते	अर्थयताम्	आर्थयत	–	अर्थयति	अर्थितवान्	अर्थयितुम्	अर्थयित्वा	अभ्यर्थ्य
6.	आप्	–	आप्नोति	आप्स्यति	आप्नोतु	आप्नोत्	–	आपयति	आप्तवान्	आप्तुम्	आप्त्वा	समाप्य
7.	इङ्[1]	–	अधीते	अध्येष्यते	अधीताम्	अध्यैत	–	अध्यापयति	अधीतवान्	अध्येतुम्	–	अधीत्य
8.	इष्	–	इष्यति	एषिष्यति	इष्यतु	ऐष्यत्	–	एषयति	इषितवान्	एषितुम्	एषित्वा	प्रेष्य
9.	इष्	–	इच्छति	एषिष्यति	इच्छतु	ऐच्छत्	–	एषयति	इष्टवान्	एषितुम्	इष्ट्वा	प्रेष्य
10.	ईर्ष्य्	–	ईर्ष्यति	ईर्ष्यिष्यति	ईर्ष्यतु	ऐर्ष्यत्	–	ईर्ष्ययति	ईर्ष्यितवान्	ईर्ष्यितुम्	ईर्ष्यित्वा	समीर्ष्य
11.	ऋ	–	ऋच्छति	अरिष्यति	ऋच्छतु	आर्च्छत्	–	अर्पयति	ऋतवान्	अर्तुम्	ऋत्वा	समृत्य
12.	कथ	–	कथयति	कथयिष्यति	कथयतु	अकथयत्	–	कथयति	कथितवान्	कथयितुम्	कथयित्वा	प्रकथय्य
13.	कम्प्	–	कम्पते	कम्पिष्यते	कम्पताम्	अकम्पत	–	कम्पयति	कम्पितवान्	कम्पितुम्	कम्पित्वा	विकम्प्य
14.	कर्त्	–	कर्तयति	कर्तयिष्यति	कर्तयतु	अकर्तयत्	–	कर्तयति	कर्तितवान्	कर्तयितुम्	कर्तयित्वा	प्रकर्त्य
15.	कस्[2]	–	विकसति	विकसिष्यति	विकसतु	व्यकसत्	–	विकासयति	विकसितवान्	विकसितुम्	कसित्वा	विकस्य

1. अस्य 'अधि' उपसर्गेण सहितः एव प्रयोगः भवति
2. अस्य 'वि'-पूर्वकः प्रयोगः अधिकः दृश्यते ।

			लट्	लृट्	लोट्	लङ्	–	ण्यन्ते लट्	क्तवतु	तुमुन्	क्त्वा	ल्यप्
16.	काश्	–	काशते	काशिष्यते	काशताम्	अकाशत	–	काशयति	काशितवान्	काशितुम्	काशित्वा	प्रकाश्य
17.	कृ	–	करोति	करिष्यति	करोतु	अकरोत्	–	कारयति	कृतवान्	कर्तुम्	कृत्वा	उपकृत्य
18.	कृष्	–	कर्षति	कर्क्ष्यति/ क्रक्ष्यति	कर्षतु	अकर्षत्	–	कर्षयति	कृष्टवान्	कर्ष्टुम्	कृष्ट्वा	आकृष्य
19.	क्री	–	क्रीणाति	क्रेष्यति	क्रीणातु	अक्रीणात्	–	क्रापयति	क्रीतवान्	क्रेतुम्	क्रीत्वा	विक्रीय
20.	क्षाल्	–	क्षालयति	क्षालयिष्यति	क्षालयतु	अक्षालयत्	–	क्षालयति	क्षालितवान्	क्षालयितुम्	क्षालयित्वा	प्रक्षाल्य
21.	कास्	–	कासते	कासिष्यते	कासताम्	अकासत	–	कासयति	कासितवान्	कासितुम्	कासित्वा	विकास्य
22.	खन्	–	खनति	खनिष्यति	खनतु	अखनत्	–	खानयति	खातवान्	खनितुम्	खनित्वा खात्वा	प्रखाय प्रखन्य
23.	खाद्	–	खादति	खादिष्यति	खादतु	अखादत्	–	खादयति	खादितवान्	खादितुम्	खादित्वा	सङ्खाद्य
24.	खेल्	–	खेलति	खेलिष्यति	खेलतु	अखेलत्	–	खेलयति	खेलितवान्	खेलितुम्	खेलित्वा	विखेल्य
25.	गण	–	गणयति	गणयिष्यति	गणयतु	अगणयत्	–	गणयति	गणितवान्	गणयितुम्	गणयित्वा	विगणय्य
26.	गम्	–	गच्छति	गमिष्यति	गच्छतु	अगच्छत्	–	गमयति	गतवान्	गन्तुम्	गत्वा	अवगम्य अवगत्य
27.	गर्ज्	–	गर्जति	गर्जिष्यति	गर्जतु	अगर्जत्	–	गर्जयति	गर्जितवान्	गर्जितुम्	गर्जित्वा	सङ्गर्ज्य
28.	गै	–	गायति	गास्यति	गायतु	अगायत्	–	गापयति	गीतवान्	गातुम्	गीत्वा	विगाय
29.	ग्रह्	–	गृह्णाति	ग्रहीष्यति	गृह्णातु	अगृह्णात्	–	ग्राहयति	गृहीतवान्	ग्रहीतुम्	गृहीत्वा	विगृह्य
30.	घट्*	–	उद्घाटयति	उद्घाटयिष्यति	उद्घाटयतु	उदघाटयत्	–	उद्घाटयति	उद्घाटितवान्	उद्घाटयितुम्	घाटयित्वा	उद्घाट्य

* अस्य 'उत्' उपसर्गपूर्वकः प्रयोगः अधिकः दृश्यते।

			लट्	लृट्	लोट्	लङ्	–	ण्यन्ते लट्	क्तवतु	तुमुन्	क्त्वा	ल्यप्
31.	घ्रा	–	जिघ्रति	घ्रास्यति	जिघ्रतु	अजिघ्रत्	–	घ्रापयति	घ्रातवान्	घ्रातुम्	घ्रात्वा	समाघ्राय
32.	चर्	–	चरति	चरिष्यति	चरतु	अचरत्	–	चारयति	चरितवान्	चरितुम्	चरित्वा	आचर्य
33.	चर्च्	–	चर्चति	चर्चिष्यति	चर्चतु	अचर्चत्	–	चर्चयति	चर्चितवान्	चर्चितुम्	चर्चित्वा	प्रचर्च्य
34.	चर्च्	–	चर्चयति	चर्चयिष्यति	चर्चयतु	अचर्चयत्	–	चर्चयति	चर्चितवान्	चर्चयितुम्	चर्चयित्वा	प्रचर्च्य
35.	चर्व्	–	चर्वति	चर्विष्यति	चर्वतु	अचर्वत्	–	चर्वयति	चर्वितवान्	चर्वितुम्	चर्वित्वा	प्रचर्व्य
36.	चल्	–	चलति	चलिष्यति	चलतु	अचलत्	–	चलयति, चालयति	चलितवान्	चलितुम्	चलित्वा	प्रचल्य प्रचाल्य
37.	चि	–	चिनोति	चेष्यति	चिनोतु	अचिनोत्	–	चाययति	चितवान्	चेतुम्	चित्वा	सञ्चित्य
38.	चिन्त्	–	चिन्तयति	चिन्तयिष्यति	चिन्तयतु	अचिन्तयत्	–	चिन्तयति	चिन्तितवान्	चिन्तयितुम्	चिन्तयित्वा	विचिन्त्य
39.	चुर्	–	चोरयति	चोरयिष्यति	चोरयतु	अचोरयत्	–	चोरयति	चोरितवान्	चोरयितुम्	चोरयित्वा	प्रचोर्य
40.	छद्	–	छादयति	छादयिष्यति	छादयतु	अच्छादयत्	–	छादयति	छादितवान्	छादयितुम्	छादयित्वा	प्रच्छाद्य
41.	छिद्	–	छिनत्ति	छेत्स्यति	छिनत्तु	अच्छिनत्	–	छेदयति	छिन्नवान्	छेत्तुम्	छित्त्वा	प्रच्छिद्य
42.	जन्	–	जायते	जनिष्यते	जायताम्	अजायत	–	जनयति	जातवान्	जनितुम्	जनित्वा	प्रजन्य प्रजाय
43.	जप्	–	जपति	जपिष्यति	जपतु	अजपत्	–	जापयति	जपितवान्	जपितुम्	जपित्वा	सञ्जप्य
44.	जल्प्	–	जल्पति	जल्पिष्यति	जल्पतु	अजल्पत्	–	जल्पयति	जल्पितवान्	जल्पितुम्	जल्पित्वा	प्रजल्प्य
45.	जीव्	–	जीवति	जीविष्यति	जीवतु	अजीवत्	–	जीवयति	जीवितवान्	जीवितुम्	जीवित्वा	उपजीव्य
46.	ज्ञा	–	जानाति	ज्ञास्यति	जानातु	अजानात्	–	ज्ञापयति	ज्ञातवान्	ज्ञातुम्	ज्ञात्वा	विज्ञाय

			लट्	लृट्	लोट्	लङ्	–	ण्यन्ते लट्	क्तवतु	तुमुन्	क्त्वा	ल्यप्
47.	तर्ज्	–	तर्जति	तर्जिष्यति	तर्जतु	अतर्जत्	–	तर्जयति	तर्जितवान्	तर्जितुम्	तर्जित्वा	प्रतर्ज्य
48.	तड्	–	ताडयति	ताडयिष्यति	ताडयतु	अताडयत्	–	ताडयति	ताडितवान्	ताडयितुम्	ताडयित्वा	प्रताड्य
49.	तुल्	–	तोलयति	तोलयिष्यति	तोलयतु	अतोलयत्	–	तोलयति	तोलितवान्	तोलयितुम्	तोलयित्वा	उत्तोल्य
50.	तुष्	–	तुष्यति	तोक्ष्यति	तुष्यतु	अतुष्यत्	–	तोषयति	तुष्टवान्	तोष्टुम्	तुष्ट्वा	सन्तुष्य
51.	तृ	–	तरति	तरिष्यति	तरतु	अतरत्	–	तारयति	तीर्णवान्	तरितुम्	तीर्त्वा	वितीर्य
52.	त्यज्	–	त्यजति	त्यक्ष्यति	त्यजतु	अत्यजत्	–	त्याजयति	त्यक्तवान्	त्यक्तुम्	त्यक्त्वा	परित्यज्य
53.	दंश्	–	दशति	दंक्ष्यति	दशतु	अदशत्	–	दंशयति	दष्टवान्	दंशयितुम्	दष्ट्वा	संदश्य
54.	दण्ड्	–	दण्डयति	दण्डयिष्यति	दण्डयतु	अदण्डयत्	–	दण्डयति	दण्डितवान्	दण्डयितुम्	दण्डयित्वा	उद्दण्ड्य
55.	दह्	–	दहति	धक्ष्यति	दहतु	अदहत्	–	दाहयति	दग्धवान्	दग्धुम्	दग्ध्वा	प्रदह्य
56.	दा	–	ददाति	दास्यति	ददातु	अददात्	–	दापयति	दत्तवान्	दातुम्	दत्त्वा	प्रदाय
57.	दा (दाण्)	–	यच्छति	दास्यति	यच्छतु	अयच्छत्	–	दापयति	दत्तवान्	दातुम्	दत्त्वा	प्रणिदाय
58.	द्रा[1]	–	निद्राति	निद्रास्यति	निद्रातु	न्यद्रात्	–	निद्रापयति	निद्रातवान्	निद्रातुम्	द्रात्वा	निद्राय
59.	दिश्	–	दिशति	देक्ष्यति	दिशतु	अदिशत्	–	देशयति	दिष्टवान्	देष्टुम्	दिष्ट्वा	अतिदिश्य उपदिश्य
60.	दृश्	–	पश्यति	द्रक्ष्यति	पश्यतु	अपश्यत्	–	दर्शयति	दृष्टवान्	द्रष्टुम्	दृष्ट्वा	संदृश्य
61.	द्रुह्	–	द्रुह्यति	द्रोहिष्यति/ ध्रोक्ष्यति	द्रुह्यतु	अद्रुह्यत्	–	द्रोहयति	द्रुग्धवान्	द्रोहितुम् द्रोग्धुम्/द्रोढुम्	द्रुहित्वा द्रोहित्वा	विद्रुह्य
62.	धाव्	–	धावति	धाविष्यति	धावतु	अधावत्	–	धावयति	धौतवान् धावितवान्	धावितुम्	धावित्वा	प्रधाव्य

1. अस्य 'नि'-पूर्वकः प्रयोगः अधिकः दृश्यते।

			लट्	लृट्	लोट्	लङ्	–	ण्यन्ते लट्	क्तवतु	तुमुन्	क्त्वा	ल्यप्
63.	धृ	–	धरति	धरिष्यति	धरतु	अधरत्	–	धारयति	धृतवान्	धर्तुम्	धृत्वा	प्रधृत्य
64.	ध्यै	–	ध्यायति	ध्यास्यति	ध्यायतु	अध्यायत्	–	ध्याययति	ध्यातवान्	ध्यातुम्	ध्यात्वा	आध्याय
65.	नम्	–	नमति	नंस्यति	नमतु	अनमत्	–	नमयति	नतवान्	नन्तुम्	नत्वा	प्रणम्य
66.	नश्	–	नश्यति	नंक्ष्यति	नश्यतु	अनश्यत्	–	नाशयति	नष्टवान्	नशितुम्/ नंष्टुम्	नशित्वा/ नंष्ट्वा-नष्ट्वा	प्रणश्य
67.	निन्द्	–	निन्दति	निन्दिष्यति	निन्दतु	अनिन्दत्	–	निन्दयति	निन्दितवान्	निन्दितुम्	निन्दित्वा	विनिन्द्य
68.	नी	–	नयति	नेष्यति	नयतु	अनयत्	–	नाययति	नीतवान्	नेतुम्	नीत्वा	प्रणीय
69.	नृत्	–	नृत्यति	नर्तिष्यति	नृत्यतु	अनृत्यत्	–	नर्तयति	नर्तितवान्	नर्तितुम्	नर्तित्वा	सन्नृत्य
70.	पच्	–	पचति	पक्ष्यति	पचतु	अपचत्	–	पाचयति	पक्ववान्	पक्तुम्	पक्त्वा	प्रपच्य
71.	पट्	–	पाटयति	पाटयिष्यति	पाटयतु	अपाटयत्	–	पाटयति	पाटितवान्	पाटयितुम्	पाटयित्वा	उत्पाट्य
72.	पठ्	–	पठति	पठिष्यति	पठतु	अपठत्	–	पाठयति	पठितवान्	पठितुम्	पठित्वा	प्रपठ्य
73.	पत्	–	पतति	पतिष्यति	पततु	अपतत्	–	पातयति	पतितवान्	पतितुम्	पतित्वा	विनिपत्य
74.	पद्	–	पद्यते	पत्स्यते	पद्यताम्	अपद्यत	–	पादयति	पन्नवान्	पत्तुम्	पत्त्वा	सम्पद्य
75.	पा	–	पिबति	पास्यति	पिबतु	अपिबत्	–	पाययति	पीतवान्	पातुम्	पीत्वा	निपाय
76.	पाल्	–	पालयति	पालयिष्यति	पालयतु	अपालयत्	–	पालयति	पालितवान्	पालयितुम्	पालयित्वा	परिपाल्य
77.	पीड्	–	पीडयति	पीडयिष्यति	पीडयतु	अपीडयत्	–	पीडयति	पीडितवान्	पीडयितुम्	पीडयित्वा	निपीड्य
78.	पूज्	–	पूजयति	पूजयिष्यति	पूजयतु	अपूजयत्	–	पूजयति	पूजितवान्	पूजयितुम्	पूजयित्वा	सम्पूज्य
79.	पूर्	–	पूरयति	पूरयिष्यति	पूरयतु	अपूरयत्	–	पूरयति	पूरितवान्	पूरयितुम्	पूरयित्वा	प्रपूर्य

			लट्	लृट्	लोट्	लङ्	–	ण्यन्ते लट्	क्तवतु	तुमुन्	क्त्वा	ल्यप्
80.	प्रच्छ्	–	पृच्छति	प्रक्ष्यति	पृच्छतु	अपृच्छत्	–	प्रच्छयति	पृष्टवान्	प्रष्टुम्	पृष्ट्वा	आपृच्छ्य
81.	प्रेष	–	प्रेषते	प्रेषिष्यते	प्रेषताम्	अप्रेषत	–	प्रेषयति	प्रेषितवान्	प्रेषतुम्	प्रेषित्वा	सम्प्रेष्य
82.	प्लु	–	प्लवते	प्लोष्यते	प्लवताम्	अप्लवत	–	प्लावयति	प्लुतवान्	प्लोतुम्	प्लुत्वा	उत्प्लुत्य
83.	फल्	–	फलति	फलिष्यति	फलतु	अफलत्	–	फालयति	फलितवान्	फलितुम्	फलित्वा	सम्फल्य
84.	बन्ध्	–	बध्नाति	भन्त्स्यति	बध्नातु	अबध्नात्	–	बन्धयति	बद्धवान्	बद्धुम्	बद्ध्वा	अनुबध्य
85.	बुक्क्	–	बुक्कति	बुक्किष्यति	बुक्कतु	अबुक्कत्	–	बुक्कयति	बुक्कितवान्	बुक्कितुम्	बुक्कित्वा	अनुबुक्क्य
86.	बुध्	–	बोधति	बोधिष्यति	बोधतु	अबोधत्	–	बोधयति	बुद्धवान्	बोद्धुम्	बुद्ध्वा	प्रबुद्ध्य
87.	ब्रू	–	ब्रवीति	वक्ष्यति	ब्रवीतु	अब्रवीत्	–	वाचयति	उक्तवान्	वक्तुम्	उक्त्वा	प्रोच्य
88.	भज्	–	भजति	भक्ष्यति	भजतु	अभजत्	–	भाजयति	भक्तवान्	भक्तुम्	भक्त्वा	विभज्य
89.	भष्	–	भषति	भषिष्यति	भषतु	अभषत्	–	भाषयति	भषितवान्	भषितुम्	भषित्वा	प्रभष्य
90.	भी	–	बिभेति	भेष्यति	बिभेतु	अबिभेत्	–	भाययति	भीतवान्	भेतुम्	भीत्वा	प्रभीय
91.	भू	–	भवति	भविष्यति	भवतु	अभवत्	–	भावयति	भूतवान्	भवितुम्	भूत्वा	अनुभूय
92.	भुज्	–	भुङ्क्ते	भोक्ष्यते	भुङ्क्ताम्	अभुङ्क्त	–	भोजयति	भुक्तवान्	भोक्तुम्	भुक्त्वा	सम्भुज्य
93.	भृज्	–	भर्जते	भर्जिष्यते	भर्जताम्	अभर्जत	–	भर्जयति	भर्जितवान्	भर्जितुम्	भर्जित्वा	सम्भृज्य
94.	भ्रम्	–	भ्रमति	भ्रमिष्यति	भ्रमतु	अभ्रमत्	–	भ्रमयति/ भ्रामयति	भ्रान्तवान्	भ्रमितुम्	भ्रमित्वा	सम्भ्रम्य
95.	मन्	–	मन्यते	मंस्यते	मन्यताम्	अमन्यत	–	मानयति	मतवान्	मन्तुम्	मत्वा	अनुमत्य
96.	मा	–	माति	मास्यति	मातु	अमात्	–	मापयति	मितवान्	मातुम्	मित्वा	परिमाय

			लट्	लृट्	लोट्	लङ्	–	ण्यन्ते लट्	क्तवतु	तुमुन्	क्त्वा	ल्यप्
97.	मिल्	–	मिलति	मेलिष्यति	मिलतु	अमिलत्	–	मेलयति	मिलितवान्	मेलितुम्	मिलित्वा	सम्मिल्य
98.	मृ	–	म्रियते	मरिष्यति	म्रियताम्	अम्रियत	–	मारयति	मृतवान्	मर्तुम्	मृत्वा	अनुमृत्य
99.	मृज्	–	मार्जयति	मार्जयिष्यति	मार्जयतु	अमार्जयत्	–	मार्जयति	मार्जितवान्	मार्जयितुम्	मार्जयित्वा	सम्मार्ज्य
100.	मृद्	–	मृद्नाति	मर्दिष्यति	मृद्नातु	अमृद्नात्	–	मर्दयति	मृदितवान्	मर्दितुम्	मृदित्वा	सम्मृद्य
101.	या	–	याति	यास्यति	यातु	अयात्	–	यापयति	यातवान्	यातुम्	यात्वा	प्रयाय
102.	याच्	–	याचते	याचिष्यते	याचताम्	अयाचत	–	याचयति	याचितवान्	याचितुम्	याचित्वा	संयाच्य
103.	युज्	–	योजयति	योजयिष्यति	योजयतु	अयोजयत्	–	योजयति	योजितवान्	योजयितुम्	योजयित्वा	संयोज्य
104.	रक्ष्	–	रक्षति	रक्षिष्यति	रक्षतु	अरक्षत्	–	रक्षयति	रक्षितवान्	रक्षितुम्	रक्षित्वा	संरक्ष्य
105.	रच्	–	रचयति	रचयिष्यति	रचयतु	अरचयत्	–	रचयति	रचितवान्	रचयितुम्	रचयित्वा	विरचय्य
106.	रभ्	–	रभते	रप्स्यते	रभताम्	अरभत	–	रम्भयति	रब्धवान्	रब्धुम्	रब्ध्वा	आरभ्य
107.	रम्	–	रमते	रंस्यते	रमताम्	अरमत	–	रमयति	रतवान्	रन्तुम्	रत्वा	विरम्य/विरत्य
108.	रुच्	–	रोचते	रोचिष्यते	रोचताम्	अरोचत	–	रोचयते	रुचितवान्	रोचितुम	रोचित्वा/ रुचित्वा	प्ररुच्य
109.	रुद्	–	रोदिति	रोदिष्यति	रोदितु	अरोदत्	–	रोदयति	रुदितवान्	रोदितुम्	रुदित्वा/रोदित्वा	प्ररुद्य
110.	रुध्	–	रुणद्धि	रोत्स्यति	रुणद्धु	अरुणत्	–	रोधयति	रुद्धवान्	रोद्धुम्	रुद्ध्वा	अनुरुध्य
111.	लिख्	–	लिखति	लेखिष्यति	लिखतु	अलिखत्	–	लेखयति	लिखितवान्	लेखितुम्	लेखित्वा/ लिखित्वा	विलिख्य
112.	लुड्	–	लोडति	लोडिष्यति	लोडतु	अलोडत्	–	लोडयति	लुडितवान्	लोडितुम्	लुडित्वा/ लोडित्वा	संलुड्य

	लट्	लृट्	लोट्	लङ्	–	ण्यन्ते लट्	क्तवतु	तुमुन्	क्त्वा	ल्यप्
113. लू –	लुनाति	लविष्यति	लुनातु	अलुनात्	–	लावयति	लूनवान्	लवितुम्	लूत्वा	अवलूय
114. वद् –	वदति	वदिष्यति	वदतु	अवदत्	–	वादयति	उदितवान्	वदितुम्	उदित्वा	अनूद्य
115. वस् –	वसति	वत्स्यति	वसतु	अवसत्	–	वासयति	उषितवान्	वस्तुम्	उषित्वा	प्रोष्य
116. वह् –	वहति	वक्ष्यति	वहतु	अवहत्	–	वाहयति	ऊढवान्	वोढुम्	ऊढ्वा	प्रवह्य
117. विद् –	वेदयते	वेदयिष्यते	वेदयताम्	अवेदयत	–	वेदयति	विदितवान्	वेदयितुम्	वेदयित्वा	निवेद्य
118. विश् –	विशति	वेक्ष्यति	विशतु	अविशत्	–	वेशयति	विष्टवान्	वेष्टुम्	विष्ट्वा	प्रविश्य
119. शी –	शेते	शयिष्यते	शेताम्	अशेत	–	शाययति	शयितवान्	शयितुम्	शयित्वा	उपशय्य
120. शील् –	शीलयति	शीलयिष्यति	शीलयतु	अशीलयत्	–	शीलयति	शीलितवान्	शीलयितुम्	शीलयित्वा	परिशील्य
121. शुष् –	शुष्यति	शोक्ष्यति	शुष्यतु	अशुष्यत्	–	शोषयति	शुष्कवान्	शोष्टुम्	शुष्ट्वा	संशुष्य
122. श्रि –	श्रयति	श्रयिष्यति	श्रयतु	अश्रयत्	–	श्राययति	श्रितवान्	श्रयितुम्	श्रयित्वा	आश्रित्य
123. श्रु –	शृणोति	श्रोष्यति	शृणोतु	अशृणोत्	–	श्रावयति	श्रुतवान्	श्रोतुम्	श्रुत्वा	आश्रुत्य
124. श्वस् –	श्वसिति	श्वसिष्यति	श्वसितु	अश्वसत्	–	श्वासयति	श्वसितवान्	श्वसितुम्	श्वसित्वा	विश्वस्य
125. सद् –	सीदति	सत्स्यति	सीदतु	असीदत्	–	सादयति	सन्नवान्	सत्तुम्	सत्त्वा	निषद्य
126. सह् –	साहयति	साहयिष्यति	साहयतु	असाहयत्	–	साहयति	सोढवान्	सोढुम्	सोढ्वा	प्रसह्य
127. साध् –	साध्नोति	सात्स्यति	साध्नोतु	असाध्नोत्	–	साधयति	साद्धवान्	साद्धुम्	साद्ध्वा	संसाध्य
128. सिच् –	सिञ्चति	सेक्ष्यति	सिञ्चतु	असिञ्चत्	–	सेचयति	सिक्तवान्	सेक्तुम्	सिक्त्वा	अभिषिच्य
129. सिव् –	सीव्यति	सेविष्यति	सीव्यतु	असीव्यत्	–	सेवयति	स्यूतवान्	सेवितुम्	सेवित्वा/ स्यूत्वा	प्रसीव्य

		लट्	लृट्	लोट्	लङ्	–	ण्यन्ते लट्	क्तवतु	तुमुन्	क्त्वा	ल्यप्
130. सूच्	–	सूचयति	सूचयिष्यति	सूचयतु	असूचयत्	–	सूचयति	सूचितवान्	सूचयितुम्	सूचयित्वा	संसूच्य
131. सृ	–	सरति	सरिष्यति	सरतु	असरत्	–	सारयति	सृतवान्	सर्तुम्	सृत्वा	विसृत्य
132. स्था	–	तिष्ठति	स्थास्यति	तिष्ठतु	अतिष्ठत्	–	स्थापयति	स्थितवान्	स्थातुम्	स्थित्वा	प्रस्थाय
133. स्ना	–	स्नाति	स्नास्यति	स्नातु	अस्नात्	–	स्नापयति	स्नातवान्	स्नातुम्	स्नात्वा	संस्नाय
134. स्निह्	–	स्निह्यति	स्नेहिष्यति	स्निह्यतु	अस्निह्यत्	–	स्नेहयति	स्निग्धवान्	स्नेहितुम्	स्नेहित्वा/ स्निहित्वा	उपस्निह्य
135. स्पृश्	–	स्पृशति	स्प्रक्ष्यति/ स्पर्क्ष्यति	स्पृशतु	अस्पृशत्	–	स्पर्शयति	स्पृष्टवान्	स्प्रष्टुम्/स्पर्ष्टुम्	स्पृष्ट्वा	उपस्पृश्य
136. स्फुर्	–	स्फुरति	स्फुरिष्यति	स्फुरतु	अस्फुरत्	–	स्फोरयति	स्फुरितवान्	स्फोरितुम्	स्फुरित्वा	प्रस्फूर्य
137. स्मृ	–	स्मरति	स्मरिष्यति	स्मरतु	अस्मरत्	–	स्मारयति	स्मृतवान्	स्मर्तुम्	स्मृत्वा	विस्मृत्य
138. स्वप्	–	स्वपिति	स्वप्स्यति	स्वपितु	अस्वपत्	–	स्वापयति	सुप्तवान्	स्वप्तुम्	सुप्त्वा	प्रसुप्य
139. हन्	–	हन्ति	हनिष्यति	हन्तु	अहन्	–	घातयति	हतवान्	हन्तुम्	हत्वा	निहत्य
140. हस्	–	हसति	हसिष्यति	हसतु	अहसत्	–	हासयति	हसितवान्	हसितुम्	हसित्वा	विहस्य
141. हा	–	जहाति	हास्यति	जहातु	अजहात्	–	हाययति	हीनवान्	हातुम्	हित्वा	विहाय
142. हृ	–	हरति	हरिष्यति	हरतु	अहरत्	–	हारयति	हृतवान्	हर्तुम्	हृत्वा	विहृत्य
143. ह्वे	–	ह्वयति	ह्वास्यति	ह्वयतु	अह्वयत्	–	ह्वाययति	हूतवान्	ह्वातुम्	हूत्वा	आहूय

परिशिष्टम्-५
शब्दरूपाणि

अकारान्तः पुंलिङ्गः 'छात्र' शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	छात्रः (छात्र ने)	छात्रौ (दो छात्रों ने)	छात्राः (बहुत छात्रों ने)
द्वितीया	छात्रम् (छात्र को)	छात्रौ (दो छात्रों को)	छात्रान् (बहुत छात्रों को)
तृतीया	छात्रेण (छात्र के द्वारा)	छात्राभ्याम् (दो छात्रों के द्वारा)	छात्रैः (बहुत छात्रों के द्वारा)
चतुर्थी	छात्राय (छात्र के लिए)	छात्राभ्याम् (दो छात्रों के लिए)	छात्रेभ्यः (बहुत छात्रों के लिए)
पञ्चमी	छात्रात् (छात्र से)	छात्राभ्याम् (दो छात्रों से)	छात्रेभ्यः (बहुत छात्रों से)
षष्ठी	छात्रस्य (छात्र का)	छात्रयोः (दो छात्रों का)	छात्राणाम् (बहुत छात्रों का)
सप्तमी	छात्रे (छात्र में)	छात्रयोः (दो छात्रों में)	छात्रेषु (बहुत छात्रों में)
सम्बोधन	हे छात्र (हे छात्र!)	हे छात्रौ (हे दोनों छात्रो!)	हे छात्राः (हे बहुत छात्रो!)

एवं शिक्षकः, तक्षकः, भक्षकः, भिक्षुकः, स्वर्णकारः, चर्मकारः, लोहकारः, हस्तिपकः, मृगः, सिंहः, व्याघ्रः, शशकः, कच्छपः, काकः, पिकः, शुकः, बकः, हंसः, देशः, ग्रामः, प्रदेशः, नृपः, पवर्तः, विद्यालयः, देवालयः, कार्यालयः इत्यादि।

आकारान्तः स्त्रीलिङ्गः 'माला' शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	माला	माले	मालाः
द्वितीया	मालाम्	माले	मालाः
तृतीया	मालया	मालाभ्याम्	मालाभिः

चतुर्थी	मालायै	मालाभ्याम्	मालाभ्यः
पञ्चमी	मालायाः	मालाभ्याम्	मालाभ्यः
षष्ठी	मालायाः	मालयोः	मालानाम्
सप्तमी	मालायाम्	मालयोः	मालासु
सम्बोधन	हे माले	हे माले	हे मालाः

एवं लता, तुला, कला, शारदा, वाटिका, शाटिका, पेटिका, लतिका, चिटिका, चटका, शाखा, पिपीलिका, मक्षिका, पत्रिका, महिला, बालिका, वृद्धा इत्यादि।

ईकारान्तः स्त्रीलिङ्गः 'नदी' शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	नदी	नद्यौ	नद्यः
द्वितीया	नदीम्	नद्यौ	नदीः
तृतीया	नद्या	नदीभ्याम्	नदीभिः
चतुर्थी	नद्यै	नदीभ्याम्	नदीभ्यः
पञ्चमी	नद्याः	नदीभ्याम्	नदीभ्यः
षष्ठी	नद्याः	नद्योः	नदीनाम्
सप्तमी	नद्याम्	नद्योः	नदीषु
सम्बोधनम्	हे नदि	हे नद्यौ	हे नद्यः

एवं लेखनी, अंकनी, संमार्जनी, द्रोणी, रंजनी, भगिनी, भवती, पार्वती, गौरी, नारी, वाहिनी, मालिनी, योगिनी, राक्षसी, देवी, सरस्वती, कर्तरी इत्यादि।

सर्वनाम-शब्दरूपाणि

तकारान्तः पुंलिङ्गः 'भवत्' शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	भवान् (आप ने)	भवन्तौ (आप दोनों ने)	भवन्तः (आप लोगों ने)
द्वितीया	भवन्तम् (आपको)	भवन्तौ (आप दोनों को)	भवतः (आप सबको)

तृतीया	भवता (आपके द्वारा)	भवद्भ्याम् (आप दोनों के द्वारा)	भवद्भिः (आप सबके द्वारा)
चतुर्थी	भवते (आपके लिए)	भवद्भ्याम् (आप दोनों के लिए)	भवद्भ्यः (आप सबके लिए)
पञ्चमी	भवतः (आपसे)	भवद्भ्याम् (आप दोनों से)	भवद्भ्यः (आप सबसे)
षष्ठी	भवतः (आपका)	भवतोः (आप दोनों का)	भवताम् (आप सब का)
सप्तमी	भवति (आप में)	भवतोः (आप दोनों में)	भवत्सु (आप सब में)

तकारान्तः स्त्रीलिङ्गः 'भवत्' शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	भवती	भवत्यौ	भवत्यः
द्वितीया	भवतीम्	भवत्यौ	भवतीः
तृतीया	भवत्या	भवतीभ्याम्	भवतीभिः
चतुर्थी	भवत्यै	भवतीभ्याम्	भवतीभ्यः
पञ्चमी	भवत्याः	भवतीभ्याम्	भवतीभ्यः
षष्ठी	भवत्याः	भवत्योः	भवतीनाम्
सप्तमी	भवत्याम्	भवत्योः	भवतीषु

दकारान्तः पुंलिङ्गः 'तद्' शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	सः (वह/उसने)	तौ (वे दोनों/उन दोनों ने)	ते (वे/उन सब ने)
द्वितीया	तम् (उसको)	तौ (उन दोनों को)	तान् (उन सब को)
तृतीया	तेन (उसके द्वारा)	ताभ्याम् (उन दोनों के द्वारा)	तैः (उन सबके द्वारा)
चतुर्थी	तस्मै (उसके लिए)	ताभ्याम् (उन दोनों के लिए)	तेभ्यः (उन सब के लिए)

पञ्चमी	तस्मात् (उससे)	ताभ्याम् (उन दोनों से)	तेभ्यः (उन सबसे)
षष्ठी	तस्य (उसका)	तयोः (उन दोनों का)	तेषाम् (उन सबका)
सप्तमी	तस्मिन् (उसमें)	तयोः (उन दोनों में)	तेषु (उन सबमें)

दकारान्तः स्त्रीलिङ्गः 'तद्' शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	सा	ते	ताः
द्वितीया	ताम्	ते	ताः
तृतीया	तया	ताभ्याम्	ताभिः
चतुर्थी	तस्यै	ताभ्याम्	ताभ्यः
पञ्चमी	तस्याः	ताभ्याम्	ताभ्यः
षष्ठी	तस्याः	तयोः	तासाम्
सप्तमी	तस्याम्	तयोः	तासु

दकारान्तः नपुंसकलिङ्गः 'तद्' शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	तत्	ते	तानि
द्वितीया	तत्	ते	तानि
तृतीया	तेन	ताभ्याम्	तैः
चतुर्थी	तस्मै	ताभ्याम्	तेभ्यः
पञ्चमी	तस्मात्	ताभ्याम्	तेभ्यः
षष्ठी	तस्य	तयोः	तेषाम्
सप्तमी	तस्मिन्	तयोः	तेषु

दकारान्तः 'अस्मद्' शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	अहम् (मैं/मैंने)	आवाम् (हम दोनों (ने))	वयम् (हम सब (ने))

द्वितीया	माम्, मा (मुझको)	आवाम्, नौ (हम दोनों को)	अस्मान्, नः (हम सबको)
तृतीया	मया (मेरे द्वारा)	आवाभ्याम् (हम दोनों के द्वारा)	अस्माभिः (हम सबके द्वारा)
चतुर्थी	मह्यम्, मे (मेरे लिए)	आवाभ्याम्, नौ (हम दोनों के लिए)	अस्मभ्यम्, नः (हम सबके लिए)
पञ्चमी	मत् (मुझसे)	आवाभ्याम् (हम दोनों से)	अस्मत् (हम सबसे)
षष्ठी	मम, मे (मेरा)	आवयोः, नौ (हम दोनों का)	अस्माकम्, नः (हम सबका (हमारा))
सप्तमी	मयि (मुझमें)	आवयोः (हम दोनों में)	अस्मासु (हम सब में)

दकारान्तः 'युष्मद्' शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	त्वम् (तुम/तुमने)	युवाम् (तुम दोनों ने)	यूयम् (तुम सबने)
द्वितीया	त्वाम्, त्वा (तुमको)	युवाम्, वाम् (तुम दोनों को)	युष्मान्, वः (तुम सबको)
तृतीया	त्वया (तुम्हारे द्वारा)	युवाभ्याम् (तुम दोनों के द्वारा)	युष्माभिः (तुम सबके द्वारा)
चतुर्थी	तुभ्यम्, ते (तुम्हारे लिए)	युवाभ्याम्, वाम् (तुम दोनों के लिए)	युष्मभ्यम्, वः (तुम सबके लिए)
पञ्चमी	त्वत् (तुमसे)	युवाभ्याम् (तुम दोनों से)	युष्मत् (तुम सबसे)
षष्ठी	तव, ते (तुम्हारा)	युवयोः, वाम् (तुम दोनों का)	युष्माकम्, वः (तुम सबका)
सप्तमी	त्वयि (तुममें)	युवयोः (तुम दोनों में)	युष्मासु (तुम सबमें)

मकारान्तः पुंलिङ्गः 'किम्' शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	कः	कौ	के
द्वितीया	कम्	कौ	कान्
तृतीया	केन	काभ्याम्	कैः
चतुर्थी	कस्मै	काभ्याम्	केभ्यः
पञ्चमी	कस्मात्	काभ्याम्	केभ्यः
षष्ठी	कस्य	कयोः	केषाम्
सप्तमी	कस्मिन्	कयोः	केषु

मकारान्तः स्त्रीलिङ्गः 'किम्' शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	का	के	काः
द्वितीया	काम्	के	काः
तृतीया	कया	काभ्याम्	काभिः
चतुर्थी	कस्यै	काभ्याम्	काभ्यः
पञ्चमी	कस्याः	काभ्याम्	काभ्यः
षष्ठी	कस्याः	कयोः	कासाम्
सप्तमी	कस्याम्	कयोः	कासु

मकारान्तः नपुंसकलिङ्गः 'किम्' शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	किम्	के	कानि
द्वितीया	किम्	के	कानि
तृतीया	केन	काभ्याम्	कैः
चतुर्थी	कस्मै	काभ्याम्	केभ्यः
पञ्चमी	कस्मात्	काभ्याम्	केभ्यः
षष्ठी	कस्य	कयोः	केषाम्
सप्तमी	कस्मिन्	कपोः	केषु

Teach Yourself Samskrit

पञ्चमी दीक्षा
व्युत्पादिनी

चतुर्थी दीक्षा
काव्यावगाहनी

तृतीया दीक्षा
काव्यावतरणी

द्वितीया दीक्षा
व्यवहारावगाहनी

प्रथमा दीक्षा
व्यवहारावतरणी

संस्कृतस्वाध्यायः

राष्ट्रिय संस्कृत संस्थानम्
नव देहली